

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Dansk veterinærhistorisk

AARBOG

1944

Ellevte Aargang

Særtryk af Maanedsskrift for Dyrleger, Bd. 56, Hefte 18, Festskrift til
Overdyrlæge *Svend Larsen*.

**Lidt om Dyrlægetakster m. m. indtil Midten af det
19de Aarhundrede**

Af Dyr læge **Philip Hansen**, Knarreborg

I Valdemar Slots Godsarkiv ¹ ligger en gammel Dyr læge-
regning, en af de ældste specificerede Dyr lægeregninger; den
lyder saaledes:

Højvelbaarne Hr. Kammerherre *Juel*
til Thorseng.

1788 Coureret en forfangen Hoppe for Rejse og Medicin	2 Rdl.
1790 Coureret en Englenderhest for Hr. Kammerjunkeren	3 Rdl.
1791 Coureret en Hoppe som var forfangen i Marts Maaned	2 Rdl.
En af de gule Hannoveranske Hopper en Tarre aftaget paa Hovedet	1 Rdl.
Summa ..	8 Rdl.

Regningen er fra Kursmed *Zacharias Nielsen* i Kogtved
paa Sydfyn; han var ikke eksamineret Dyr læge, men drev en
udstrakt Praksis paa Sydfyn og gav sig som de fleste af hans
samtidige kun af med Hestekure. Paa Valdemar Slot kom
han kun, naar der var noget særligt alvorligt; den daglige
Hestepaksis, saasom Aareladning og lignende, besørgetes af
Smeden; Kastrationer foretoges af den autoriserede Heste-
skærer, og af Godsregnskaberne fremgaar det, at man endda
havde en særlig Sosnider, der udbødede Sogrise formedelst
3 Skilling per Stk.. Hvis man vil sammenligne, hvad den gamle
Kursmed fik for sit Arbejde, med Nutidens Priser, er Korn-

prisen den bedste Værdimaaler. I 1791, da Zacharias Nielsen skrev sin Regning, var Kapitelstaksten for en Td. Byg 1 Rdl. 72 Sk., det vil altsaa sige, at Kursmeden fik godt og vel 1 Td. Byg for at behandle en forfangen Hest, hvilket sammenlignet med Nutidens Priser maa siges at være særdeles respektabelt. Zacharias Nielsen var som før nævnt ikke eksamineret Dyr-læge, og man maa vel nærmest antage, at han har ligget under — i hvert Tilfælde næppe over — de eksaminerede Dyr-læger med sine Takster.

Medens vi er ved Taasinge, kan man her hente Besked om, hvad en landpraktiserende Dyr-læge kunde tjene i Aarene omkring 1820²; thi i disse Aar søgte man en Dyr-læge til Øen og tilbød en Dyr-læge, der vilde bosætte sig der, i fast Akkord, at hver Gaard aarlig skulde betale ham 4 Mark og hvert Hus 12 Skilling; herfor skulde de erholde fri Kur, have Medicin efter den fastsatte Takst og betale Dyr-lægen ekstra for Kastrationer og Udbødning. Godset tilbød at betale 72 Specier aarlig, give frit Hus, Staldrum, 4 Favne Knippelbrænde og 4 Tdr. Havre, imod at Dyr-lægen ikke maatte forlade Øen i længere Tid end 24 Timer ad Gangen. For denne Betaling, der efter Ejendommenes Antal beløb sig til omkring 270 Rigsdaler og Ekstrabetalingen for Kastrationer, Bolig og de nævnte Naturalier, fik Beboerne imidlertid ingen Dyr-læge til Øen. Omtrent paa samme Tid kom Dyr-læge *Anders Madsen** til Frederiksgave³, hvor han ansattes med fast Løn for sin Praksis paa Frederiksgave og Flenstoft. Han fik i Aarene mellem 1820-30 halvaarlig 38 Rdl. 64½ Sk. samt 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg, (Kapitelstaksten var 1830 for en Td. Rug 5 Rdl. 64 Sk. og for en Td. Byg 3 Rdl. 5 Sk.) altsaa godt 100 Rdl. aarlig; dertil kom fri Bolig, og desuden havde han sin Praksis hos Bønderne.

I Raadstueprotokollen for Nykøbing F. (Fol. 145) findes den 1. Oktober 1811 en interessant Kontrakt mellem Byens Lodsejere og Dyr-læge *Johan Daniel Feltmann*** , der blev an-

* Anders Madsen, f. 1786, Eks. 1819, bosat ved Frederiksgave, død 10. December 1863.

** Johan Daniel Feltmann, f. 1784 i Vejle, Eks. 1804, Kursmed ved Slesvigske Rytteriregiments Eskadron i Vejle, 1811 Nykøbing F., c. 1834 Tingsted paa Falster, død 11. Februar 1862 i Tingsted.

taget som Dyr læge, som der staar „ikke aleene for Hæste og Quæg, men ogsaa alle andre Huusdyr, som syge befandtes paa Veterinærskolen, og som Ejeren maatte forlange hans Assi- stance til“. Dyr lægen fik herfor en aarlig Betaling af 200 Rdl.; han skulde herfor forpligte sig til — — —“ at kurere, efter yderste Flid og bedste Indsigter, saa forsvarligen og vel, som mueligt er, og som han for andre kyndige Mænd kan være bekiendt og forsvare“. Dog nævnes det udtrykkeligt, at Ejerne selv skal holde Dyrene med Medicin, Bidsler og hvad videre behøves. Feltmann maatte nok drive privat Praksis, men maatte kun forlade Byen fra 12 Middag til 10 Aften. Til Sammenligning med Feltmann's Indtægt kan nævnes, at en Distriktskirurg, der ansattes samme Aar (paa Fanø), havde en Minimumsløn paa 150 Rdl.⁴ Da Feltmann blev ansat i Nykøbing i 1811, var Krigens Prisstigning allerede begyndt at melde sig; Kapitelstaksten for en Td. Byg var nævnte Aar 7 Rdl. 48 Sk., dette var omtrent en Fordobling paa 2 Aar. At denne Prisstigning ogsaa influerede paa Dyr lægernes Regninger ses blandt andet af, at Dyr læge *Jens Nielsen Holm's** Regning til Hvedholm⁵ i 1809 var 21 Rdl 2 M., medens den for første Halv- aar i 1813 var 375 Rdl. 3 M..

Hvad angaar Priser for enkelte Forretninger skal nævnes, at Betalingen for ambulans Praksis paa Veterinærskolen i 1814 var: Kastration 1 Rdl., Aareladning 2 Mark, Fødselshjælp 1 Rdl., Udbødning af Sogrise 1 M. og Englisering 5-10 Rdl..

For de Forretninger, Dyr lægerne udførte for det offentlige, var der i § 18 i Forordningen af 1806 bestemt: „For de Forretninger, hvortil Dyr lægen i alt af Øvrigheden beordres, nyder han daglig til Diæt og i Betaling 1 Rdl., der udredes paa lige Maade som andre offentlige Udgifter; og til de Reiser, som han i Anledning af slige Forretninger nødsages at foretage, gives ham fri Befordring.“ Den frie Befordring bestod i, at Dyr lægen fik et Vognpas, hvorefter han hos Sognefogederne kunde forlange en Vogn med Agestol og Pudehynde. Paa længere Afstande tilsagdes Vogne til at skifte med. Dette Forhold ved-

* Jens Nielsen Holm, døbt i Horne Kirke den 24. Marts 1789, Søn af Smed Niels Jensen og Hustru, indsendt til Veterinærskolen af Grevskabet Brahesminde, Eks. 1806, bosat i Horne, hvor han havde et Hus i Fæste, død den 2. Maj 1835.

varede, indtil vi fik den første Lov om smitsomme Sygdomme hos Husdyrene i 1857, hvor der tillagdes Dyrlægerne 1 Rdl. 24 Sk. for hver halve Dag og 32 Sk. i Befordring for hver halve Mil frem og lige saa meget tilbage, hvad der sikkert har staaet betydelig bedre i Forhold til Udgifterne, end det offentliges Befordringsgodtgørelse gør i Øjeblikket. Efter denne Lov fik Dyrlægerne for en Obduktion af en Hund eller andet mindre Dyr 1 Rdl. og for et større Dyr 2 Rdl..

I Sønderjylland fik Dyrlægerne foruden de sædvanlige Diæter 1 Rdl. i Befordringsgodtgørelse per Mil.

I det store og hele maa det siges, at Dyrlægerne blev ret anstændigt honoreret for deres Arbejde, og det var da sikkert det at faa noget at bestille, det kneb med. Aarsagen hertil maa naturligvis søges, dels i Husdyrenes ringere Værdi, dels i de mange Lægpraktikanter; endnu saa sent som ved Midten af forrige Aarhundrede var der i den officielle Fortegnelse over Dyrlæger og ueksaminerede Personer, der befattede sig med Dyrlægepraksis, opført 166 Dyrlæger og 198 Lægmand; naturligvis var disse sidstes Antal langt større, idet en Del mindre betydningsfulde, der kvaksalvererede lidt i Ny og Næ, ikke er opført i Fortegnelsen. Endvidere gik der i visse Egne af Landet adskillige Aar, inden man vænnede sig til Brugen af de eksaminerede Dyrlæger, hvilket for saa vidt er forstaaeligt, naar man betænker, at der i 1852 endnu kun var 2 Dyrlæger i hele Ribe Amt, i Hjørring Amt ligeledes 2 og 4 i Aalborg Amt, hvoraf den ene endog ernærede sig som Kromand.

Dyrlægernes Patientantal var da ogsaa forbavsende lille; saaledes skrev Dyrlæge *Hansen** i Varde⁶ til Professor Viborg, at han i Aaret 1812 havde behandlet 58 syge Heste, kastreret 254 Plage, behandlet 85 Stk. Kvæg, behandlet 4 syge Grise, men foretaget 386 Udbødninger paa Sogrise og endelig behandlet 4 Hunde. Som det ses, har Kastrationer og Udbødninger spillet en dominerende Rolle.

Dyrlæge *Anders Johansen*** i Kristiania⁷, der havde Af-tale med sit Klientel om, at han skulde have 2 Rdl. aarlig for

* Niels Hansen, f. i Lyngby ved Sorø, Eks. 1801, Dyrlæge i Varde.

** Anders Johansen, f. 1770 i Enemark Præstegaard i Norge, Eks. 1792; først bosat i Holt ved Enemark, 1793 i Kristiania, Kursmed ved 2. Aggershuske Dragonregiment.

hver Hest, han behandlede, dog skulde han have ekstra for Kastrationer og for at „stutte Øren og Rumper“, var en af de Dyrlæger, der havde forholdsvis meget at bestille; saaledes behandlede han i Tiden fra 1. Januar 1794 til 26. April samme Aar 240 Heste, 29 Køer, 10 Faar, 29 Geder, 6 Svin, 5 Hunde og 3 Gæs. I Aaret 1797 behandlede Johansen 500 Heste, 60 Køer, 36 Faar, 14 Grise og 9 Hunde. Bemærkelsesværdig er det store Antal Heste; ganske vist boede han jo i en By, men Kristiania havde dengang kun 9 000 Indbyggere, og Johansen praktiserede mest paa Landet. Dette, at Dyrlægerne langt overvejende kurerede paa Heste fremfor andre Dyr, var almindeligt; saaledes behandlede Dyrlæge *Peder Steffensen** i Tammestrup ved Skanderborg i Aarene 1806-1809 gennemsnitlig aarlig 166 Heste og 71 Køer og kun en enkelt Gris aarlig ⁸.

En udførlig Praksisstatistik har Dyrlæge *J. F. Stockfleth***, Aalborg, offentliggjort i Tidsskrift for Veterinærer, hvor han bringer en kortfattet Oversigt over sin Virksomhed som Dyrlæge i 25 Aar fra 1838 til 1863. Her bringes i Uddrag 3 Aars Oversigt.

Aar	Heste				Qvæg				Faar			Sviin			Hunde	Katte
	Castrerede	Helbredede	Døde	Dræbte	Arsenik-vaskning	Helbredede	Døde	Dræbte	Helbredede	Døde	Dræbte	Helbredede	Døde	Dræbte	Helbredede	Helbredede
1841	176	470	9	5	858	201	6	8	53	2	2	84	2	1	14	4
1849	357	487	8	8	2235	251	5	8	1389	5	5	144	4	8	18	6
1859	442	556	7	8	2007	326	8	9	619	1	4	19	—	—	20	6

Ogsaa her ser vi et forholdsvis stort Antal behandlede Heste i Forhold til de øvrige Dyr, selv om Forholdet dog ikke

* Peder Steffensen, f. 8. August 1777 i Klovborg, Søn af Smed Steffan Poulsen og Hustru, Eks. 1801, bosat i Tammestrup ved Gedved, ejede en Bondegaard, død 25. April 1854.

** Johan Frederik Stockfleth, f. i København 14. August 1817, Søn af Guldsmed H. C. S. og Hustru, Broder til Professor S., Eks. 1838, Praksis i Aalborg, død Juni 1896.

er saa udtalt som 50 Aar tidligere. Kastrationerne er jo oppe paa Tal, der langt overstiger Nutidens og maa have spillet en betydelig økonomisk Rolle; paa Skemaet vil man i 1849 bemærke et betydeligt Antal behandlede Faar; Aarsagen er, at der i disse Aar var en hel Del Faareskab. I sin halvtredsindstyveaarige Virksomhed som Dyrslæge naaede Stockfleth at foretage 14 414 Kastrationer. Disse Tal fra Stockfleth's Praksis er sikkert enestaaende; hans Praksis blev i mange Aar anset for Landets største; Tallene kan ikke tages som almenlydige; en almindelig Dyrslægepraksis paa denne Tid naaede aldrig op paa disse Tal.

Naar Dyrslægerne for c. 100 Aar siden som ovenfor nævnt havde et saa ringe Patienttal, var det ogsaa givet, at en meget stor Del maatte søge at forøge deres Indtægt ved Bierhverv. Da saaledes 2 Dyrslæger ved Regimentet i Odense, *Bievend** og *Thieme*** i 1814 søgte deres Afsked, faldt det ingen af dem ind at fortsætte som Dyrslæge i Byen, skønt der kun var 1 praktiserende Dyrslæge i Odense. *Bievend*⁹ tog Borgerskab som Smaahandler og Marskandiser, men vendte dog i 1822 tilbage til veterinær Virksomhed, da han dette Aar tog Borgerskab som Smedemester i samme By. *Thieme*¹⁰ tog Borgerskab som Smaahandler med særlig Ret til at forhandle kinesiske og ostindiske Produkter; det var, hvad vi nu nærmest vilde kalde Porcelænshandler.

I 1852 var der i Kongeriget 166 Dyrslæger¹¹. Af disse opgav de 5 „Praktiserer ikke“, 66 levede af Dyrslægepraksis alene, ved Veterinærskolen var ansat 5, ved den kongelige Staldetat 2, ved de Afdelinger af Hæren, der garnisonerede i Kongeriget, var ansat 14, hvoraf flere drev privat Smedie, ved Stutteri-

* Johan Friederich Bievend, f. i Claustahl i Hannover, kom til Danmark som Smedesvend 1797, indsendt til Veterinærskolen af Fynske lette Dragonregiment, Eks. 1804, Kursmed ved samme Regiment, Afsked efter Ansøgning 1814, Detailhandler i Odense s. A., Borgerskab som Smedemester 1822, død i Odense 2. Maj 1852.

** Georg August Thieme, f. i Hannover 1780, 1803 kom han som Smedesvend til Pinneberg, indsendt til Veterinærskolen af Fynske lette Dragonregiment, Eks. 1807, Kursmed ved samme Regiment; skønt Thieme havde 2. Karakter, indstillede Regimentet ham i en meget rosende Skrivelse til Regimentsdyrlæge, hvilket blev afslaaet; Afsked efter Ansøgning 1814, Porcelænshandler i Odense, praktiserede senere i nogle Aar i Kerteminde, død i Odense den 7. Maj 1857.

væsenet 2, Hestehandel 3, Konservator ved Zoologisk Museum 1, Garver 1, Brændevinsbrænder 1, Gæstgiver og Købmand 1, Købmand 1, Kroejer 1, Spækhøker 1, 21 Dyr læger drev Smedie, disse boede hovedsageligt i Købstæderne, 29 ejede Bondegaard eller havde Gaard i Fæste, og 12 drev „mindre Landbrug“.

Noget lignende var Forholdene i Sønderjylland¹², hvor der i 1860 fandtes 54 Dyr læger, hvoraf 1 var ansat ved Hæren; af de øvrige var 1 Postholder, 3 Gæstgivere, 1 Bommand, 6 Gaardejere, 9 Ejere af „mindre Landbrug“, 1 Møller, 1 Aftægtsmand, og endelig opgav Dyr læge *Hans Madsen Schmidt** i Broballe foruden at praktisere tillige at være „Smed, Kromand, Høker, Brændevinsbrænder samt Landejendomsbesidder“, og saa havde han endda Tilsyn med Hestemarkeder. Som man ser, saare forskelligartede Bestillinger, selv om ingen af disse var saa ejendommelig som Dyr læge *Niels Christian Tellefsen Froholdt*** i Kristianssand, der i 1798 skrev til Abildgaard¹³, at selv om hans økonomiske Stilling havde været slet, saa var det dog nu lysnet, efter at han havde faaet fast Embede i Byen som Skarpretter.

Knarreborg, den 23. September 1944

Kilder

- 1) Valdemar Slots Arkiv, Landsarkivet for Fyn.
- 2) F. C. Lund: Beskrivelse over Øen Thorseng, 1823.
- 3) Godsets Regnskaber, Landsarkivet for Fyn.
- 4) Kancelliskrivelse af 7. August 1802 til Chirurgisk Academie & Rescr. af 6. August s. A. til Stiftamtmanden i Ribe.
- 5) Godsets Regnskaber, Landsarkivet for Fyn.
- 6) Forstanderens Correspondance, 1813, Landsarkivet for Sjælland.
- 7) Forstanderens Correspondance, 1813, Landsarkivet for Sjælland.
- 8) Dyr læge Steffensens Journal, Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv.
- 9) Odense Raadstueprotokol, Landsarkivet for Fyn.
- 10) Odense Raadstueprotokol, Landsarkivet for Fyn.
- 11) Tidsskr. Vet., Bd. 2.
- 12) Tidsskr. Vet., Bd. 8.
- 13) Forstanderens Correspondance, 1798, Landsarkivet for Sjælland.

* Hans Madsen Schmidt, Eks. 1810, Dyr læge i Broballe paa Als.

** Niels Christian Tellefsen Froholdt, f. i Kristianssand Stift, Eks. 1796, Praksis i Kristianssand; 1798 ansat som Skarpretter med 40 Rdl. i aarlig Løn, 1799 Kancelliets Tilladelse til at drive Smedie, uden at staa i Lauget.

DANSK VETERINÆRHISTORISK AARBOG

„... Et Folk lever ikke blot i det nær-
værende, men ogsaa i sine Minder, og det
lever ved disse...“

Geijer.

DANSK VETERINÆRHISTORISK AARBOG

ELLEVTE AARGANG
1944

*UDGIVET AF
DANSK VETERINÆRHISTORISK SAMFUND*

UNDER REDAKTION AF
J. PHILIP HANSEN C. GROVE VEJLSTRUP

A/S CARL FR. MORTENSENS FORLAG
KØBENHAVN V

EXPRES-TRYKKERIET (J. A. KLOSTER, INDEH. N. SCHÜTT) HORSENS
1945

Om Ludvig Jacobson og et glemt haandskrift om det Jacobsonske Organ.

*AF CAND. JUR. O. HOLLNAGEL-JENSEN OG
DR. MED. ERIK ANDREASEN.*

Veterinair-Selskabets Skrifter, Anden Deel, Kiøbenhavn 1813,
indeholder bl. a. en :

Anatomisk Beskrivelse
over
et nyt Organ i Huusdyrenes Næse
af
Ludvig Jacobson.
Regiments-Chirurg og Reserve-Chirurg ved
det Kongelige chirurgiske Academie.

Den indledes saaledes:

„Jeg har herved den Ære at forelægge det kongel. Veterinair-Selskab en anatomisk Beskrivelse over et i Pattedyrenes Næse af mig opdaget Organ. Mit Øiemed er derved at underkaste mit Arbeid Veterinairkyndiges nøiere Grandskning og see det i Mænds Hænder, som have meest Leilighed til videre at forfølge dette nye Organ, og at udvide vor Kundskab derom.

Jeg har allerede overleveret det kongelige danske Videnskabers Selskab en fuldstændig Beskrivelse af omtalte Organ i Almindelighed, som vil eengang blive indrykket i dets Skrifter. Min Attraa

er derfor her kun at give en kort Beskrivelse af dette Organ i Almindelighed, og derefter noget nøiere at fremstille det hos vore vigtigste Huusdyr, samt slutteligen at fremsætte nogle Spørgsmaal, hvis Besvarelse vil give megen Oplysning om den afhandlede Gienstand.

Førend jeg skrider til Beskrivelsen selv, være det mig tilladt herved at aflægge Ridder og Professor Viborg min offentlige Tak for den humane og sande videnskabelige Maade, hvorpaa han opmuntrede og understøttede mig i denne Undersøgelse; ham takker jeg for Benyttelsen af det for Anatomen saa vigtige Cabinet, som er i hans Værge; ham skylder jeg flere sieldne Dyrs Undersøgelse.“

Det omhandlede organ er Jacobsons første videnskabelige opdagelse. Det fik navnet „det Jacobsonske Organ“ eller „organon vomeronasale (Jacobsoni)“. Særlig interesse knytter sig nu til Jacobsons oplysning om hans tidligere grundlæggende afhandling, og det er eftersøgningen af denne, der ikke foreligger trykt, som der nedenfor skal gøres rede for.

Forinden skal dog nogle data fra forfatterens liv i det tidsrum, det her drejer sig om, fremdrages. Ludvig Levin Jacobson skrev sig i almindelighed Ludvig Jacobson. L. Jacobson kan træffes en sjælden gang. I omtale ser man ham kaldet Jacobsen.

Han er født i København 10de Januar 1783. Faderen, S. A. J., var lige som farfaderen, hofsignetstikker, medaillør og gravør. Fra dem arvede han aabenbart det betydelige tegnetalent, han viste sig at være i besiddelse af.

Efter Københavns Brand 5.—7. Juni 1795 tog faderen ophold i nogle aar i Stockholm, hvortil han fra tidligere ophold havde tilknytning. Han var medlem af det svenske kunstakademi. 1796 blev han medlem af det danske. Ludvig kom i det tyske Lyceum og begyndte derefter sit lægevidenskabelige studium, som han fortsatte i København, hvor han i maj 1800 blev immatriculeret ved det Kongelige Chirurgiske Academie. I oktober 1804 tog han her examen chirurgomedicum med første character. 1801 og 1807 gjorde han tjeneste ved militairhospitaler, 1801 som assistent, 1807 som overlæge ved et af officerslazaretterne. I efteraaret 1807 blev han lector chemiae ved Akademiet og holdt forelæsninger, til han efter udnævnelse af 21. august 1810 blev reservechirurg og maatte opgive lectoratet. 1809 og 1810 havde han ogsaa holdt forelæsninger ved Veterinairskolen. Her havde prof., dr. Erik Nissen Viborg været forstander siden 1801.

Han var tillige i denne egenskab „bestandig Secretair“ ved det „Kongelige Selskab for Veterinairkyndighedens Fremme“. Han var medlem af det „Kongelige Danske Videnskabers Selskab“. Hvor han omtales, kan man finde hans navn skrevet Wiborg.

Ludvig Jacobson

Det maa, som vi senere skal se, være i de fornævnte to aar, hvor Jacobson ogsaa drev sine anatomiske studier paa Veterinairskolen med Viborgs interesserede støtte, at den grundlæggende afhandling blev til.

I en med et curriculum vitae og en attest fra Viborg bilagt ansøgning af 28. oktober 1810 til Kongen androg Jacobson nu om understøttelse til at foretage en udenlandsrejse „for at dyrke Anatomien og Chirurgiens og indhente Kundskaber om det militaire Medicinal-Væsen“. Ansøgningen begynder saaledes:

„Till alle Tiider har det været en saare vigtig Gienstand for Staten at sørge for at danne duelige Læger. Dog ingen Tiid fordrede det vel mere end nærværende, hvor Krig og Farsoter

rase overalt og end true ethvert Land. I en saadan Tidsperiode er unægtelig en af de virksomste Maader till at opnaa dette, at lade unge Læger rejse for at opholde sig hos Lærde, besøge fremmede Hospitaller og følge med andre Magters Arméer.“

Under 25. december 1810 indstillede Directionen for Fonden ad usus publicos, at der tilstodes Jacobson 500 rd aarligen i 2 aar „til at dyrke Anatomie og Chirurgie samt indhente Kundskaber om det militaire Medicinalvæsen, mod den sædvanlige Forpligtelse at tilbagebetale det Oppebaarne, hvis han skulde nedsætte sig eller tage Tjeneste i en fremmed Stat“. Under 7. januar 1811 resolverede Kongen i overensstemmelse hermed.

Jacobson søgte herefter om at erholde „Titel af og Tilladelse at bære Uniform med Regiments Chirurgier“.

Det Kongelige Sundheds-Collegium, hvis erklæring Kongen gennem Generalstaben afæskede, indstillede, at det ansøgte forundtes ham ligesom andre chirurger, der i lige øjemed have foretaget studierejser. Kongen resolverede den 29. januar 1811 i overensstemmelse hermed.

Den 11. april 1811 fik Jacobson sit pas og rejsen gik over Kiel og Göttingen til Paris. Det maa være fra Tyskland, at Jacobson ifølge Veterinair-Selskabets protokol med skrivelse af 4. juni 1811 indsendte sin afhandling om „et nyt Organ i Huusdyrenes Hoved“.

I Paris blev Georges Cuvier ham en uvurderlig støtte.

Til Institut de France overleverede Jacobson en mémoire med titlen: „Description anatomique d'un organe observé dans les mammi-fères“. Den blev underkastet en bedømmelse af Cuvier, Tenon og Delacepède, der den 2den marts 1812 aflagde en rapport i classe des sciences physiques et mathématiques.

Rapporten blev trykt i „Annales du muséum d'histoire naturelle. Tome 18. Paris 1811“. Den blev aftrykt fuldstændig i et andet fransk tidsskrift og i uddrag i et tredie.

Selve memoiren blev ikke trykt, og det blev derfor denne ganske fortrinlige rapport, der bragte opdagelsen til den internationale videnskabs kundskab og fremkaldte den efterfølgende mægtige litteratur om organet.

Der kan ikke være tvivl om, at den oprindelige afhandling ogsaa har været grundlaget for mémoires, og vi vender nu tilbage til spørgs-maalet om den.

I Videnskabernes Selskabs Sekretariat oplyser Fuldmægtig Lomholt, at afhandlingen ikke findes der, og at den ikke er trykt, men at der i arkivet findes vigtige spor af den.

Den 30. oktober 1810 besvarede Viborg en forespørgsel fra Videnskabernes Selskabs Sekretær vedrørende foredrag i den kommende mødesæson bl. a. saaledes: „En ny Opdagelse, som Lector Jacobsen har gjort i Anatomien, skal jeg saa snart som muligt have den Fornøielse at fremlægge for Selskabet.“

Ifølge protokollat no. 807 fremlagde da paa mødet 4. januar 1811 „Dr. og Prof. Wiborg en anatomisk Beskrivelse af et hidtil ubekjendt Afsondringsorgan i Næsen, af Ludvig Jacobsen, Candidat i Chirur-gien, Reserve-Chirurg og forhen Lector i Chemie“.

Der blev udnævnt en bedømmelsescommite, hvoraf foruden Viborg Dr. Herholdt, Professor Schumacher, Professor Münster og Dr. Scheel blev medlemmer.

Beretningen blev aflagt paa mødet d. 18. jan. 1811. Den lyder saaledes:

„Hr. Reserve Chirurg Jacobsen viser i nærværende Afhandling, at han er god Anatomiker, dyrker med Iver anatomia comparata, besidder grundet Literatur i denne, og er Naturens ligesaa utræt-telige som heldige Grandsker. Hans Opdagelse er skøn, af Vigtig-hed, og vil saavel i Nutiden, som hos Efterkommerne tildrage sig Opmærksomled. — Hvor vilde ikke, vor til sin Tid største Anatomiker Steno glæde sig, dersom han kunde see op, at det skulde være hans Landsmand forbeholden at opdage et Organ, hvortil han havde henpeget ved at beskrive Canalerne, som gaae fra Munden til Næsen hos Dyrene. Scarpa og Cuvier, tvende af Europas nuværende berømteste Anatomikere, maa derimod for-undre sig, at en saa væsentlig Deel i Dyrets Næse er undgaaet deres Opmærksomhed, uagtet de dog have havt fat paa Nerverne, som gaae hen til denne Deel. Jacobsens Opdagelse vil engang ud-brede Lys over Mellemkjæbens Bestemmelse, og lære os at indsee, hvorfor vi kunne savne og Dyrene bør have den. Det opdagede Organ findes fuldstændigen beskrevet og undersøgt hos flere Dyr.

Jeg anseer derfor Afhandlingen værdig til at indrykkes i Sel-skabets Skrifter, og kan ei andet end anbefale Forf. til at hædres med Dets Sølvmedaille, da han fortjener at opmuntres til at gaae frem paa den Bane, som han saa heldigen har betraadt. Forf. maatte imidlertid anmodes om, at indskrænke Tegningerne til et Par Kobbertavler, da Afhandlingens Trykning ellers vil blive Sel-skabet for kostbar. — En eller anden liden Forandring i Ret-skrivningen og Sproget var ogsaa at ønske, hvilket dog let kan ske ved Trykningen.

Veterinairskolen den 6. Januar 1811.

E. N. Viborg.

Jeg underskriver med Fornøjelse Hr. Ridder og Prof. Wiborgs
 Votum. Herholdt
Schuhmacher.

Jo mindre man kan udelade af figurerne, jo bedre — Iøvrigt
 enig. Münster.“

Det blev besluttet, at afhandlingen skulde „indføres i Selskabets
 Skrifter og Forfatteren tilkiendes Selskabets Medaille i Sølv som et
 Agtelsestegn“.

Sølvmedaillen som agtelsestegn tildeltes indtil 1846 enhver forfatter,
 der første gang fik en afhandling optaget, forudsat at forfatteren ikke
 var medlem af Selskabet (Jacobson blev medlem 1819).

Endnu skal anføres protokollat no. 874 vedrørende Selskabets møde
 den 22. november 1811:

„Hr. Professor og Ridder Wiborg har indleveret Hr. Regiments-
 Chirurg Jacobsens Afhandling, som skal indføres i Selskabets
 Skrifter, dertil hører 3 Kobber Plader, som ere temligen store.
 Det er blevet forespurgt, hvad Stikningen skulde koste, hos An-
 gelo, Flint og Lahde.

1. Lahde vilde slet ikke dermed befatte sig.
2. Flint forlangte 100 rdr. og enda skulde man aparte betale Kobberet.
3. Angelo forlanger ikkun 50 rdr. for hver Plade og tillægger
 Kobberet.“

Beslutning: „Angelo skal stikke denne Plade.“

„Men hermed ophører ogsaa alt“, siger Fuldmægtig Lomholt. Hvad
 familien angaar, siger en slægtning: „Med Hensyn til Ludvig Jacob-
 sons Efterladenskaber findes intet skriftligt“.

Det er herefter til Veterinær- og Landbohøjskolens Bibliotek, at
 henvendelse maa ske. Bibliotekar Lobedanz oplyser, at resterne af
 Veterinair-Selskabets arkiv findes her. Der findes saaledes protokollen
 1807—21, og af den erfarer vi, at der den 8de december 1811 blev
 holdt en forsamling, hvori bl. a. den ovennævnte skrivelse af 4. juni
 1811 blev fremlagt, og beslutning om dens trykning blev taget. End-
 videre blev bl. a. Ludvig Jacobson valgt til ordentlig medlem, og
 han fik diplom tilstillet den 19. december. 24. januar 1812 takker han
 for optagelsen til ordentlig medlem. Protokollen indeholder derhos
 oplysning om Jacobsons forskellige videnskabelige indsendelser til
 Selskabet efter den afhandling, der blev trykt.

Arkivet indeholder dernæst tre pakker mærket „L. Jacobsons efterladte Tegninger“, og i den ene af dem ligger en gammel papmappe mærket „L. Jacobsons Tegninger til Studiet af det Jacobsonske Organ“. Øverst i mappen ligger et hefte som en stilebog i rødligt omslag, og det indeholder et titelblad og 48 med en nu afbleget gotisk skrift tæt beskrevne sider. Paa titelbladet staar:

No. 807 og 874.
Anatomisk Beskrivelse
af
et hidintil ubekjendt Afsondringsorgan
i Næsen.
Ved Ludevig Jacobson.
Candidatus chirurgiæ, Reservechirurg og forhen Lector chemiæ
ved det kongelige chirurgiske Academie.

Der er ingen tidsangivelse.

„Forklaring over de vedføjede (3) Tegninger“ ligger løst. — Haandskriftets indledning lyder saaledes:

Zootomien er den uudtømmelige Kilde, hvoraf den for os saa vigtige Videnskab, Læren om den levende Organisme udsprang. Selv fra Oldtiden af har man følt Sandheden heraf og med Iver dyrket denne Videnskab, dog den blev tilsidelagt og flere Tidsaldrer have fulgt paa hinanden, da man ikke ændsede den som man burde. Vi behøve ej at skue langt tilbage for at finde en Tid, hvor denne for Physiologien saa uundværlige Deel af Anatomien, kun lidet blev bearbejdet, hvor man allerede indbildte sig, at Anatomien havde naaet sin Højde, da det er kun for faa Decennier, at Naturgrandskeren førtes tilbage til hiin Moderkilde, hvoraf man med saa megen Held har øset for vore Kundskabers Udbredelse.

Overalt kappes nu Naturhistorikeren, Lægen og Veterinairen i disse Undersøgelser og derved har det naturhistoriske System, den organiske Physik, Lægekunsten og Økonomien høstet de skiønneste Frugter.

Zootomiske Undersøgelser ere forbundne med Vanskeligheder, der deels ligge i Udførelsen af Undersøgelsen, deels og i Anvendelsen af det lagttagne.

Hvor sielden sammenstøde saa gunstige Omstændigheder, at man kan foretage sine Undersøgelser gennem hele Dyrerækken

og derved paa en fuldstændig Maade forfølge dem. Zootomen nødsages derfor stedse at arbejde fragmentarisk, hvilket forarsager Afbrydelse i Sammenligningen af de forskellige Dele og Standsning i Tankeudviklingen. Ved Opdagelsen møde atter nye Hindringer, der vanskeligere lader sig bortrydde; her skal Dyret undersøges i flere Perioder af sin Udvikling, ja selv i sund og sygelig Tilstand.

At tage sin Tilflugt til Hypoteser har sielden gavnnet; Videnskabens Analer har flere varslende Eksempler, der viise, hvorledes de skønneste Hypoteser, blot ved een eneste Undtagelse, grundet paa anatomisk Undersøgelse, er bleven kuldkaftet.

I Zootomien kan derfor kuns ved fleres fælles Arbeide Maalet opnaaes; hvert Individts Arbeider ere Brudstykker, ere Steene, hvoraf tidligere eller sildigere en varig Bygning vil opreises. Saaledes forholder det sig med disse Undersøgelser, og derfor tør jeg fra denne Side betragtet, vove at forelægge det Kongelige Danske Videnskabers Selskab, hvis ædle Formaal er at fremme Videnskaberne, en Beskrivelse af et hidindtil ukiendt Organ i Næsen.

At udtyde Organets Bestemmelse har og været Gienstanden for mine Undersøgelser. Jeg stræbte at samle flere Erfaringer, for at opnaae dette Øjemed, men jeg ansaae dem endnu for utilstrækkelige, til at vove mig i Teleologiens mørke (?) Labyrinth.

Saa fuldstændig som muligt, at fremsætte de lagttagelser hvoraf Organets Bestemmelse skal udledes, bliver derfor Hovedhensigten af denne Afhandling.

En overbærende Bedømmelse af det opiyste Selskab, skal være mig den største Opmuntring til at vedblive i mit Arbeide: at grandske Naturen for en Gang at kunne tyde den.

Det opdagede Organ tiltrækker sig Grandskerens Opmærksomhed ved flere Egenheder nemlig:

1. Ved dets Tilværelse hos alle mammalia*) og maaske hos flere vertebrata.
2. Ved den egne omhyggelige og skiulte Maade, hvormed det er nedlagt hos Dyrene.
3. Ved de Nerver, hvormed det forsynes og endelig
4. Ved den Relation det staaer i til en Deel man længe har kiendt uden at vide dens Bestemmelse, nemlig til Mellemkjæben.

*) Om det findes hos Slægten Cete er ikke ganske afgjort.

Vi finde dette Sekretionsorgan i Næsen og paafaldende er det, at flere store Anatomer, der have undersøgt denne Huulhed saa nøie og have forfulgt flere af de Nerver der høre til samme, ikke hændelsesviis have stødt paa denne Deel. Dette bevidner tilstrækkelig, at dette Organ maae være skjult paa en egen Maade. De Anatomer, der i Særdeleshed have undersøgt Deelene af Næsehulen, der staae i nogen Forbindelse med den Gienstand der skal beskrives ere: Steno, Hunter, Scarpa og Harwood.

Over halvandet Aarhundrede, er det nu siden vor store Steno, denne ufortrødne og nøjagtige Anatom, berigede Videnskaben med flere vigtige Opdagelser. Blandt dem finde vi allerede en Deel af det Organ jeg vil beskrive, nemlig de efter ham opkaldte Canaler, der løbe fra Næsen til Munden. Den Skiødesløshed, hvormed alle hans Opdagelser ere blevne behandlede, gjøre Dyrkerne af denne Videnskab kun liden Ære: At man hos Mennesket ikke synderligt har fortsat hans Undersøgelser, lader sig nogenlunde undskylde; men at Zootomen Veterinairen med Ligegyldighed har kunnet oversee disse Deele er ubegribeligt. Man finder derfor, at disse Canaler enten blot nævnes i anatomiske Værker eller kun saare løsligen beskrives, dog ingen har sagt synderligt mere end Steno. Selv vore første Zootomer: Cuvier og Blumenbach træffer denne Anke, ogsaa Scarpa der dog selv hos Dyrene har forfulgt Nerver, der høre til hiint Organ; hverken han eller Harwood omtaler disse Deele. Det er mig derfor dobbelt kiert, at jeg som dansk kan forsætte en Undersøgelse, der allerede for halvandet Aarhundrede har været begyndt af en dansk Anatom.

Det spørgsmaal maa nu stilles, om det ikke netop er den eftersøgte originale afhandling, som heftet i mappen indeholder.

Herfor taler først de to No. paa titelbladet, idet de viser hen til Videnskabernes Selskabs protokol.

807 har saaledes protokollatet ⁴/₁ 1811, hvis angivelse af den fremlagte afhandlings indhold stemmer med titelbladets. 874 har protokollatet ²²/₁₁ 1811 om de indhentede tilbud paa stikningen af de tre kobberplader, der hører til afhandlingen.

Med hensyn til titelbladets: Ludvig Jacobson i stedet for Ludvig Jacobson skal bemærkes, at Viborg formentlig har beholdt haandskriftet i sit væрге, idet der er taget afskrifter til hans og Jacobsons brug Det oprindelige titelblad har antagelig haft: „Lector chemiae“

og nye tidssvarende har maattet udfærdiges. I nærværende tilfælde har da antagelig en afskriver af en af Jacobson selv affattet forskrift begaaet denne fejl ligesom fejlen: hidintil og maaske æ for æe.

Der skal dernæst peges paa, at haandskriftet i indledningen direkte rettes til Videnskabernes Selskab, og at allerede en sammenligning mellem denne indledning og den i Selskabet aflagte „beretning“ viser en nøje sammenhæng, der ogsaa kan forfølges videre i teksten.

Fremdeles viser det sig, at „Forklaringen“ til to af de tre tegninger, hvis stikning i kobber, der var indhentet Tilbud paa, svarer — omend ikke ord til andet — til „Forklaringen af“ kobbervavlerne III og IV, der hører til Jacobsons afhandling i Veterinair-Selskabets Skrifter, og som angaar organet hos hesten. Tavlerne er signerede henholdsvis: Jacobson ad naturam del og Jacobson delin ad naturam samt begge G. N. Angelo sc.

Originaltegninger findes i „Mappen“. Den tredie kobbervavle med organet hos haren var der ikke brug for i denne afhandling.

I henhold til foranstaaende kan det sikkert fastslaas, at det forefundne haandskrift er Ludvig Jacobsons originale første afhandling om det Jacobson'ske Organ.

Der skal herefter gives en kort oversigt over haandskriftets øvrige indhold, der som sagt ogsaa viser sammenhæng med „beretningen“.

Stenonii Canaler udgør tildels en del af det organ, der skal beskrives, fordi dets udførselsgang aabner sig i dem. Derfor omtales mellemkæben (os intermaxillare). Dens form og bygning er kendt, dens nytte ubestemt. Alt, hvad der staar i relation til dette ben, vil derfor være granskeren kærkomment. Fuldstændig viser den sig hos pattedyrene, hvor dens to ganefortsætninger bærer eller indeslutter organet. Canalerne undersøges nøjere. Der sondres mellem de fuldkomne med aabning baade i næsen og ganen og de ufuldkomne med aabning kun i næsen. Disse sidste er kun fundet hos en eneste dyreart: hesten. Tuberculum palatinum, papilla, der sandsynlig først er beskrevet af Steno, findes i begge tilfælde og mangler selv hos mennesket aldrig. Veterinæerne kalder denne knop hos nogle dyr: „bønnen“. (Der Kern Lampas.)

Randen af denne knop er, i særdeleshed ved siderne, fri, men skjules ved den tykke, fremragende ganehud, der lægger sig op til

den, hvorved der opkommer en fordybning om knoppen. Albinus anser den derfor for en papilla circumvallata.

Organet findes i den forreste og nederste del af næsen tæt ved næseskillerummet og strækker sig fra legemet af mellemkæben hen til plovbenet. Mellemkæben, overkæben, plovbenet og næsebrusken udviser forberedelser til at optage det. Herhen hører bl. a. fordybningen i mellemkæbens ganefortsætninger.

Organet bestaar af et sekretionsapparat, et receptakel og en udførselsgang (ductus excretorius). Alle disse dele er hos de fleste dyr indesluttede i en bruskgagtig skede. Denne beskrives indgaaende. Sekretionsapparatet viser sig enten som en egen parenchyma, om hvis beskaffenhed Jacobson endnu ej er tilstrækkelig oplyst, eller og som virkelige kirtler. Det ligger enten mellem receptaklets hinder eller og strækker det sig ud gennem skeden. Hyppigst ses det forstaaende; da findes det mest paa den udvendige*) væg af receptaklet, som derved bliver tykkere og rager frem i hulheden. Receptaklet er en langagtig membranøs sæk, der ganske indesluttet i skeden.

Dets forreste ende danner udførselsgangen. Sækken er videst paa midten og kan hos hesten og koen, hvor organet er stort, optage en ravnefjer. Længden er forskellig hos de forskellige slægter. Det stemmer tildels overens med størrelsen af ganefortsætningerne, og efter det, Jacobson hidtil har fundet, er det størst hos hesten, dernæst hos alle drøvtyggere og hos glires, derimod kort og bredt hos ferae.

Sækken bestaar af to saare stærke hinder, mellem hvilke findes enten en cellulosa eller, som foran nævnt, sekretionsapparatet. Blodaaer og nerver udbrede sig deri. Muskelfibre har Jacobson ikke kunnet opdage i dem.

Blodkarrene beskrives. Pulsaaren faar organet fra ært. maxillaris interna, der sender art nasales superiores ind gennem foramen sphenopalatinum. En af dem ledsager nerv. nasopalatinus og er i særdeleshed bestemt til organet. Den gaar til skedens bageste del. Organets forreste del faar grene fra ganepulsaaren.

„Venerne ere store, træde ud samme Vej tilbage, paa hvilke Arterierne løbe til Organet; de udgyde sig i en Venplexus, der ligger ved den bageste Deel af Næseskillerummet“.

„Sugaarer“ (∴ vasa lymphatica) har Jacobson „end ikke kunnet opdage, ihvorvel de stundom kan sees paa Næsehinden“.

Nerverne er organets mærkværdigste del. De er betydelig store i

*) Afhandlingen i Vet. Selsk. Skr. har p. 215, l. 5 f. n.: indvendige.

forhold til blodkarrene*). De kommer fra to forskellige steder. Nervus nasopalatinus sender bl. a. en eller flere Grene gennem skedens øverste og forreste del til receptaklet. Hovedstammen sender, naar den med sin pulsaare kommer til skeden, ogsaa grene til receptaklet paa sin vej til ganehinden. Grenene er hvide og faste. Om disse Grene siger Jacobson: „Paafaldende er det, at denne store Anatom, som vi skyldte Opdagelsen af denne nerve (o: *Scarpa*), der har undersøgt den hos flere Dyr, ikke har fundet de beskrevne Grene, hvilke dog ere saare bestandige og ofte virkelig store*.

De øvrige nerver er organets egne nerver, nerv. proprii v. principales, der, saavidt Jacobson ved, ej er beskrevet af nogen anatom. De er rødldne og bløde. *Cuvier* har dog allerede set noget af disse nerver, men uden at undersøge dem. Han omtaler dem som grene af olfactorius, der løbe længere ned paa septum end de øvrige. Jacobson beskriver dem som trædende ud af hjerneskallen gennem sipladen med to stammer, der lægger sig i par furer, der hos de fleste dyr løbe langt ned paa lamina perpendicularis; de omgives af ben- og næsehinden. Paa vejen til organet deler de sig i flere stammer. De ledsages af fine pulsaarer. Har man forfulgt dem op i hjerneskallen, ses begge stammer at forene sig; de ligge tæt op til lugtnervens knop, bulbus, løber op paa den, forener sig der med den eller skyder, som det synes, rødder ind i den og unddrager sig al videre undersøgelse. Derefter bemærker Jacobson: „Og dog vover jeg ikke at paastaae, at det er Nervens Oprindelse. Det strider nemlig ganske mod vore physiologiske Erfaringer, at denne Sandserve skulde afgive Grene til andre Deele end Næsehinden og i særdeleshed til en Deel, der saa at sige ligger udenfor Næsen“.

Jacobson fortsætter sine undersøgelser og præparerer disse bløde dele med syrer, alcohol og koghedt vand og lader dem raadne, dog uden at høste deraf synderlig nytte, thi nerven undersøges bedst i den friske tilstand.

Han finder da, at nerverne, efter at have forenet sig, bliver noget tykkere, eller ere forenede med et lidet rundagtigt legeme, der er fæstet op til bulbus og synes at gaa over i den.

Det ses tydeligst hos Kalven, hvor denne del ligner et ganglion, der er hjertedannet, og af hvis nederste spids nerverne udtræde; den er noget fastere end de øvrige dele af lugtnervens bulbus. I en fod-

*) Herom bemærker Jacobson, at physiologerne hidtil ikke har kunnet bestemme den relation, der findes i henseende til størrelsen imellem organets blodkar og nerver.

note anmærkes, at alle grene af lugtnerven, man undersøge dem i den friske tilstand eller præpereret, paa føromtalt maade, have ved deres oprindelse en egen liden bulbus. Dette ses ligeledes meget tydelig hos nogle af vore husdyr.

Dernæst gøres nærmere rede for nervernes forbindelse med bulbus hos hesten, haren, muldvarpen og rotten.

Hos hjorten og hunden synes det, at der fra det sted, hvor nerverne bliver tykkere, udløber nogle fine grene, som følge med en liden arterie i pia mater hen mod basis cranii og noget bagtil. Dog, da disse grene er saare fine, har Jacobson ikke kunnet forfølge dem mere end højst en halv tomme hen ad basis og er derfor end saare uvis om deres beskaffenhed og gang.

Dette er alt, Jacobson hidtil har kunnet opdage om disse nervers oprindelse; end er den saare ubestemt. Dog, hvis de ej udsprang fra lugtnerven, hvorfra skal man da kunne hidlede dem?

Nerv. nasalis, egentlig orbitonasalis, af femte-parrets første gren er den nærmeste nerve, men beskrivelsen af den taler imod en formodning om, at den kunde komme i betragtning.

Fortsat undersøgelse vil hæve uvisheden, og dabit dies quod hora negat.

Dette er strukturen af denne del hos det fuldvoksne og ældre dyr, siger Jacobson og tilføjer, at han har undersøgt det hos fostret, dog kun i den sidste tid af drægtigheden og fundet det fuldkommen uddannet.

Om sekretets beskaffenhed kan Jacobson ej sige synderligt, da det er umuligt at erholde det i den tilstrækkelige mængde til chemisk undersøgelse. Man finder som oftest receptaklet fyldt dermed; det viser sig som en sej vædske af en gulagtig farve mer eller mindre klar og har en tydelig salt smag.

Om selve sekretionen siger Jacobson, at, da receptaklet ej har muskelfibre, og da ganeknoppen synes at indskrænke noget det frie udflyd, er det sandsynligt, at dyret ved sugning, medens det nemlig trykker tungen op mod ganeknoppen, er i stand til at fremlokke vædsken.

At de ansamlede vædske ikke stedse udflyde gennem næsen, helst hos de dyr, der har et meget nedhængende hoved, forhindres ved mellemkæbens fremragende rand, dels og ved næsebrusken.

Dog, hos flere dyr maa denne vædske for det meste være bestemt til at flyde ud af næseborene; dette formodes dels deraf, at vi have et dyr, hvis canales stemonii er ufuldkomne, dels og af den fure, der findes i den trekantede næsebrusk og løber fra fordybningen ved canales Stemonii hen til næsespidsen, endelig og deraf, at hos flere dyr næsespidsen stedse er fugtig. At vædske drives fra munden op i næsen forhindrer ganeknoppen.

Jacobson slutter saaledes:

„Den anatomiske Beskrivelse og de Iagttagelser, jeg har gjort om dette Organ i Almindelighed ere hermed fuldendte. Hovedvariationerne har jeg anført, ved den specielle Beskrivelse skal det, som udmærker samme hos hvert dyr nøjere omtales. Om Bestemmelsen af samme vover jeg end ingen Hypothese, da flere Erfaringer, de pathologiske Iagttagelser og Forsøg end mangle. Der er nemlig flere vigtige Familier, hvis Undersøgelse vil give megen Oplysning, nemlig Vespertiliones, Elephas, Rhinoceros, Trichecus, Ornithorynchus etc. og hele Slægten Cete; om disse har jeg hidtil ikke kunnet erholde mindste Kundskab.

I Henseende til pathologiske Iagttagelser har jeg erfaret af den Mand, hvis Hoved- og Yndlings-Beskæftigelse Veterinair-Videnskaben er, at hverken ved Snive, Vandskræk eller nogen anden Sygdom, mindste Tegn yttre sig, hvoraf man kunde formode, at dette Organ skulde være angreben. Hans viidstrakte Erfaring er mig Borgen for hans Udsagn, dog de Forandringer, der kunne opkomme i Legmet af denne Deels Sygdomstilstand kunne jo hidtil have undgaaet selv den nøjagtigste Granskers Øje og derfor bør man søge at frembringe Sygdomme i dette Organ.

Ved flere allerede udtænkte Forsøg kan det iværksættes, disse haaber jeg eengang at kunne udføre, og da skal det være mig en kjær Pligt, at kunne forelægge dette oplyste Selskab heraf Resultaterne.“

Det skal ikke være noget enestaaende, at et værk, der var antaget af Videnskabernes Selskab til trykning i dets skrifter, alligevel ikke blev trykt. I nærværende tilfælde menes det, at det kunde hænge sammen med at skrifter for aar 1809, 1810, 1811 og 1812 først udkom i sjette Bind 1818. At afhandlingen i Veterinair-Selskabets Skrifter var udkommet 1813 kunde ikke betyde noget, da Viborg netop ønskede begge afhandlinger trykt, da de havde forskellige opgaver.

Med hensyn til sammenligningen mellem haandskrift og „beretning“ skal endnu bemærkes, at haandskriftet indeholder adskillige citater, bl. a. fra Stenonis, Scarpa og Cuvier og navne paa andre forfattere. Et citat fra Galenus: „Den, som vil være iagttager af naturens værker, maa ikke stole paa de anatomiske bøger, men paa sine egne øjne“, staar som motto bag paa titelbladet.

Hvad der iøvrigt karakteriserer haandskriftet, er det indtryk, det giver af forfatterens personlighed. Han viser sig som en ildfuld ung mand, der gløder af iver for, saa hurtig som muligt at faa sin opdagelse forelagt. Formfuldhed lægger han ikke særlig vægt paa. Det er berettiget, naar „beretningen“ siger, at „en og anden liden Forandring i Retskrivningen og Sproget var at ønske“. Her er der ingen forandring sket, hvor der er tale om citater. Fejl i navne er rettet, Steno og Stenonii er dog ikke helt afløst af Stenonis, som han selv skrev sig.

Der skal herefter ses paa rapporten og memoiren.

Rapporten danner en fornem ramme om et fortræffeligt referat af memoirens indhold. Af dette fremgaar det klart, at haandskriftet har været grundlaget. Memoiren blev ærefuldt behandlet. Rapporten siger nemlig henimod slutningen: „Alt, hvad vi nu har sagt, er ikke blot uddrag af Hr. Jacobsons *mémoire*, det er ogsaa resultatet af iagttagelser, som denne anatom har sat os istand til at gøre ved at forelægge os stykker, som han havde præpareret eller ved i det en af os tilhørende laboratorium og i dennes overværelse at præparere hoveder af dyr, som man har kunnet skaffe sig i mellemtiden, og navnlig af hest, okse, hind, hund, tiger, kænguru, pindsvin etc.“

Derefter kommer følgende udtalelse: „Vi mener at kunne bevidne nøjagtigheden af hans beskrivelser. De undersøgelser, vi har foretaget paa de steder i anatomernes værker, hvor der var størst sandsynlighed for, at de vilde have talt om dette organ, hvis de havde kendt det, berettiger os til ogsaa at mene, at Hr. Jacobsons opdagelse er ny for videnskaben.“ —

Rapporten begynder med at nævne organets beliggenhed, og at det har forbindelse med Stenonis Canaler. Men medens Jacobson taler om canalerne hos dyrene, tager rapporten spørgsmaalet op, om de hos mennesket i frisk tilstand staar aabne som i den nøgne knogle. „Meningsforskellighederne paa et punkt, der straks synes at maatte være saa let at afgøre, er netop noget af det ejendommeligste i anatomiens historie.“ Derefter gennemgaaes forfatterne fra Vesalius til

Scarpa. Den sidste har fundet dem lukket forneden og Jacobson har stedsse iagttaget det samme. Men hos de firføddede er der ingen tvivl om, at der bestaar en fri forbindelse mellem næsehulen og mundhulen. Disse canalers ganeaabninger ere endog i almindelighed særdeles synlige og hos nogle arter danner de ikke blot porer, huller, men virkelige, temmelig langstrakte sprækker, men de er dog ved første øjekast skjult af randene paa en bourrelet (billedligt for knoppen, kranset af ganehuden) hvis form varierer med arterne, og som ligger i ganens forreste yderpunkt, og stort set repræsenterer papilla palatina hos mennesket.

Dette, der har været mer eller mindre kendt efter Stenonis, har Hr. Jacobson fundet at være tilstede hos et stort antal dyr, hvor man ikke havde undersøgt det før ham. Han bekræfter altsaa fuldt ud sin berømte landsmands iagttagelser paa dette punkt. Men om organet, som Stenonis canal kun synes at være en underordnet del af, eller en udførselsgang fra, findes der ikke spor hos de forfattere, der er gennemgaaet.

Herefter følger beskrivelsen af organet, der i alt væsentligt stemmer med haandskriftet, men man vil ikke følge Hr. Jacobson i de enkeltheder, han anfører med hensyn til forskelligheder hos de forskellige arter. Man bemærker kun i overensstemmelse med ham, at hesten hidtil er det eneste firføddede dyr, hvor han har fundet Stenonis canal lukket paa ganesiden, ligesom hos mennesket. I næsen er canalen altid aaben.

Derefter gaas der over til nerverne, det mest slaaende ved organet.

Om dem, som Jacobson kalder nervi proprii staar der: Det modtager først nerver, der ved første blik synes at tilhøre det første par, og som virkelig opstaar fra lugtnervens knop, la protubérance mamillaire, og gaar igennem huller i sipladen; men er de kommet ned paa vomer, opfører de sig anderledes end lugtnerverne. Meget større og længere end dem forbliver de synlige i hele deres længde, selv igennem slimhinden, som de ikke giver grene til, gaar skraat nedad og fremad til organets bageste del, og efter at have delt sig i flere grene, trænger de ind i skeden for at sprede sig paa dens indre membran eller snarere i dens parenchym.

Oftest er der to eller tre nerver; undertiden kun een, som deler sig.

Hr. Jacobson har, slaaet af disse nervers ejendommelige løb, undersøgt, om de ikke ogsaa skulde afvige fra lugtnerverne i deres opvindelse.

Han har fundet, at de altid stammer fra en gullig eller brunlig del, der danner en ret tydelig plet paa den øverste flade henimod den

indre rand af lugtnervens knop, og som synes at være en lille særlig samling askeagtigt stof, der er som indfattet i denne knop, som det endog undertiden kan lykkes at skille fra den.

Jacobson har ogsaa bemærket, at de huller i sipladen, som de gaar igennem, er noget forskellige fra de andre, hvilket i forbindelse med forskellen i deres løb næsten faar os til at betragte dem som et særligt par.

Organets andre nerver kommer fra Scarpas nasopalatinus. Efter at stammen har givet grene til slimhinden, nærmer den sig organets bageste ende og giver det en gren, der gaar gennem skeden og breder sig i det indre sammen med karrene; derpaa glider den langs dens nederste kant og langs Stenonis canal, og løber ned til papilla palatina; det er denne slutning paa nervus nasopalatinus, der har været kendt af anatomerne; men de har ikke bemærket grenen, der gaar ind i organet.

Hr. Jacobson har undersøgt organet hos forskellige dyr, der har det, for af sammenligning at drage slutninger med hensyn til dets natur og dets functioner. Forskelligheder i størrelsesforholdet mellem nerver og kar synes ikke at være særlig vigtige. Betragter man dets parenchym eller dets afsondrende væv som dets hoveddel og bedømmer dets udvikling efter dette væv, finder man, at det skulde være mest fuldkomment hos gnaverne, derefter hos drøvtyggerne. Hos kødæderne er det kun lidt anseligt, og hos aberne bliver det saa lille, at det forbereder os paa at se det mangle fuldstændig hos mennesket.

Der staar nu kun tilbage for os, siger rapporten, sammen med forfatteren at undersøge, hvilken funktion dette organ kan have.

Naar man betragter opbygningen af dets parenchym, porerne paa dets indre overflade, dets udførselsgang og vædsken, som siver ud derfra, føres man til at anse det for et afsondrende organ; men er den secretion, som foregaar der, dets væsentlige funktion, eller er det kun en bi-funktion som f. eks. næseslimens? Størrelsen og ejendommeligheden af de nerver, der gaar til det, kunde nok opfordre til at betragte det som et sanseorgan, men — spørger Hr. Jacobson sig selv — hvilken paavirkning udefra vilde kunne gøre sig bemærket i et receptakel, der ligger saa skjult, saa dybt, saa lidt tilgængeligt.

Sætter man, at det var rent afsondrende, maatte denne rigdom paa nerver synes at tyde paa en afsondring af en meget højtliggende natur, men hvilken brug skulde der da være for den enten i munden eller i næsen, hvor den lille mængde vædske, som denne secretion

kan frembringe, meget hurtig maa forsvinde og paa en maade gaa til spilde ved at blandes med den slim og det spyt, der stadig fugter disse huler?

Hr. Jacobson*) synes tilbøjelig til at mene, at organets afsondrede vædske er bestemt til at fugte, at smøre næseborene hos de dyr, hvor de stedse er fugtige eller i det mindste den hosliggende del af næsehulerne hos dem, hvor næseborene er tørre indvendig, og til at gøre disse dele egnede til udøvelse af nogle sansefunktioner. Ved at overveje, at mennesket er det eneste af landpattedyrene (le seul des mammifères terrestres), der fuldstændig mangler dette organ, er vi kommet paa den tanke, at det maa staa i forbindelse med en eller anden evne, som vi mangler, og dyrene er udstyret med.

Dets beliggenhed fører nu til at vælge mellem de evner, der er anbragt ligesaadan, dem, der angaar levnedsmidlernes beskaffenhed; og naar man husker paa, at dyrene meget bedre end mennesket skelner de giftige stoffer, og at planteæderne især aldrig tager fejl af de skadelige planter og aldrig rører dem paa græsgangene, bliver man maaske fristet til at forestille sig, at det organ, der er spørgsmaal om, er sædet for denne for arternes bevarelse saa vigtige evne.

Hr. Jacobsons iagttagelse, at organet naar sin største udvikling hos planteæderne, hos hvem denne evne ogsaa gør sig bedst bemærket, kunde bestyrke dette synspunkt. Organets beliggenhed er iøvrigt meget bekvem for dette formaal, og da man ikke ret vel kan forestille sig denne evne som andet end en særegen modifikation af lugtesansen, vil man utvivlsomt ikke finde det forbavsende, at disse nerver har en oprindelse, der næsten er fælles med lugtnervernes.

For resten giver vi ikke disse synspunkter ud for andet, end hvad de er; for gisninger, der er meget modtagelige for indvendinger, og som endnu kræver lange undersøgelser for at opnaa større paalidelighed.

*) I afhandlingen siger Jacobson bl. a.:

„At det er et Sekretionsorgan, derom vidner Organets hele Bygning“, og „I denne forreste Deel af Næseshullet ligger sandsynlig en Sandskiult, om hvilken vi hidindtil kun have saare liden Kundskab.“

„Det vilde føre mig uden for denne Afhandlings Grændser, hvis jeg her vilde udvikle og bevise det, jeg troer man burde søge paa dette Sted hos Dyret. Dette kan ei heller tilbørligen skee, da der fattes mig dertil flere Kiendsgerninger, som deels maa samles af dette Organs sygelige Beskaffenhed, deels fremtvinges ved Forsøg.“

„Det være mig derfor tilladt at forelægge de Veterinairkyndige følgende (6) Spørgsmaal . . .“

Ifølge rapporten stod de i mémoires, men de blev ikke gengivet.

Betragter man herefter forholdet mellem haandskriftet, afhandlingen til Veterinair-Selskabet, mémoires og rapporten, er det klart, at haandskriftet er grundlaget, men afhandlingen har bragt noget nyt, saaledes oprindelsen af nervi proprii, behandling af spørgsmaalet om organets bestemmelse, og opstilling af de seks spørgsmaal til de veterinærkyndige. Haandskrift og afhandling har været kilderne til mémoires, og stoffet er yderligere forøget ved Jacobsons samarbejde med de franske anatomicere. Rapporten sigter og bearbejder stoffet, idet den klart og tydelig giver Jacobson den ære, der tilkommer ham.

Rapporten slutter med at sige: „Vi mener, at Hr. Jacobsons mémoire fortjener classens bifald, og at denne anatom bør opfordres til at fortsætte undersøgelser, som allerede har bragt et saa interessant resultat.“

Man har herefter vel ventet sig et større værk om organet fra Jacobsons haand, og det kunde se ud, som om han ogsaa har tænkt herpaa, naar man betragter den store samling tegninger fra mange forskellige dyr, som den omtalte mappe indeholder, og hvoraf de fleste er fordelt i en række omslag med fransk paaskrift. I mappen findes ogsaa en udskrift af protokollen fra mødet i classen 2. marts 1812, bekræftet af: Le Secrétaire Perpétuel, Chevalier de l'Empire G. Cuvier. Jacobson har aabenbart været tilfreds med rapporten, som udskriften indeholder fuldstændig, og har sendt den hjem hurtigst muligt.

Naar den kom i annalerne for 1811, maa det skyldes, at disses udgivelse er forsinket, saaledes at den kunde komme med.

Jacobson fik sin rejseunderstøttelse forlænget for et aar med ordre til at følge den franske armé. Han fortsatte sine anatomiske arbejder, til han kunde komme til at følge hæren til Leipzig. Hjemrejsen var tiltraadt. Hans bevægede oplevelser paa denne ligger udenfor denne afhandlings ramme.

Endnu skal kun omtales, at det er blevet sagt, at Fr. Ruysch allerede 1703 havde paavist organet hos mennesket, og at von Soemmering havde omtalt og afbildet det 1809, men at ingen havde erkendt organets betydning før Jacobson.

Det er nu saaledes, at Ruysch i sin thesaurus III skriver: I den forreste og nederste del af septum, tæt ved ganen, viser der sig paa begge sider en aabning eller munding paa en eller anden canal (ductus), om hvis betydning og tilstedeværelse jeg ikke har læst noget hos forfatterne. Jeg mener, at den tjener til at excernere slim.

Der henvises til en figur, der viser et længdesnit af en del af næsen fra et spædt barn, og der peges paa sonder i næsecanalerne og paa en af næsecanalerne.

Soemmering viser i: „Abbildungen des menschlichen Organs des Geruches“, Frankfurt am Main 1809, et billede af den venstre næsehules indervæg hos en 15aarig dreng, og peger bl. a. paa en „Mündung eines beständigen Schleimhöhlencanals in welchen eine Sonde eingebracht worden. Gemeinlich lässt sich eine solche Sonde oder Borste ganz leicht mehrere Linien lang in diesen Canal einbringen.“

Endvidere skal anføres, at der i Soemmerings „vom Baues des menschlichen Körpers“, Leipzig 1844, i afsnittet „Lehre von den Eingeweiden und Sinnesorganen umgearbeitet und beendigt von E. Huschke“ behandles de af Stenonis opdagede og efter ham opkaldte canaler. Der gøres rede for forfatterens stilling til dem. Blandt dem, der er for deres existens nævnes Ruysch. Under henvisning til „annalerne“ omtales ogsaa Jacobson, der har bekræftet Stenonis opdagelse og ført den videre. Derefter staar der: „Men Jacobson beskrev foruden den stenonske canal en kun hos dyrene forekommende canal mellem mund- og næsehule. Den ligger paa hver side af den bruskede næseskillevægs nedre rand, bestaar af en brusket skede, en senet hud, en rødlig, kirtelagtig substans og en deri liggende lang slimhudssæk, der aabner sig gennem et hul i bruskskeden. Denne skede har fortil flere forlængelser og bagtil flere kar- og nerveaabninger. Grene af lugtnerven og næseganenerven gaa til sækkens hud.“

Som man ser, tager Soemmering her paa egne vegne, og dermed paa Ruysch's, afstand fra enhver andel i opdagelsen. Naar hertil kommer „annalernes“ udtalelse om Jacobsons eneret, kan man vist fastslaa, at der ikke kan gøres skaar i den.

Naar senere forskere overhovedet er kommet paa den tanke, forklares det ved, at afbildningerne virkelig viser organet. De to forskere har hver især altsaa mødt et af de sjældne tilfælde, hvor det er bevaret efter fødselen, men de har været ude af stand til at erkende det sete som en speciel dannelse, der var anledning til at gøre til genstand for nærmere undersøgelser, der endog navnlig skulde foretages i dyreriget. Senere forskere, der har lært Jacobsons opdagelse at kende, har nu set billederne, men har undladt at gaa forklaringerne til dem efter, og de har ikke læst von Soemmering.

Kilder og Literatur.

Til det, der fremgaaer af teksten, skal kun føjes:

Arkivalia i Rigsarkivet og Landsarkivet.

K. Carøe: Den danske Lægestand III, Kbh. 1905.

Dansk Biografisk Leksikon.

Dansk Pantheon 1842–57, X Levering.

Gosch: Udsigt over Danmarks zoologiske Literatur, II 2, Kbh. 1875, og III, Kbh. 1878.

Gordon Norrie: Kirurgisk Akademis Historie 1803—1841, Kbh. 1923.

Schmiegelow: Ludvig Levin Jacobson (med mange Litteraturhenviisninger) i Nordisk Medicin 1940, V.

Fremdeles skal henvises til:

Dr. Hermann Kahmann, München: „Von der Leistung des Jacobsonschen Organs bei den Wirbeltieren“ i „Ergebnisse Der Biologie Band 16, Berlin 1939,

og det skal bemærkes, at „Catalogue of the Library of the Surgeon-Generals Offices. United States Army“, Washington, der udkommer i Serier, i hver af dem under Jacobson's Ærgan gør rede for de udkomne skrifter om det. Saaledes i I vol VIII, 1886, II vol VIII, 1908, og III vol VII 1928. IV er kun kommet til „D“.

Vegetius.

Et Blad af Dyrlægekunstens Historie.

AF DYRLÆGE KRISTEN BOERS, SORØ.

En af de fornemste Epoker i Menneskehedens eventyrlige Historie er Oldtidens romerske. Det er Beretningen om et lille Folk, der var forlenet med en ukuelig Ekspansionstrang, og som i Løbet af et Par Aarhundreder i Tiden omkring vor Tidsregnings Begyndelse gjorde sig til Herre ikke alene over største Delen af den italienske Halvø, men ydermere underlagde sig flere af højtstaaende Kulturfolk beboede Lande, deriblandt Ægypten med Verdensbyen Alexandria og Grækenland. Rom blev saaledes det absolutte Midtpunkt i den da bekendte Verden, og talrige Skarer fra de erobrede Lande strømmede til denne By; dette gjaldt ikke mindst alle de, der havde Fremragenhed inden for Litteratur, Kunst, Videnskab, Medicin o. s. v. Disse Mennesker fik her en Chance for at bane sig Vej til de højeste Stillinger, thi her blev de mødt med Sympati og Forstaaelse, eftersom Romerne havde en Svaghed for alt, hvad der var af græsk Væsen. Rigmænd sendte deres Sønner over Havet til græske Kulturcentre, og de omplantede efterhaanden dette Lands Gudelære og en meget stor Del af dets Kulturs Foreteelser til romersk Jord. Det ejendommelige Forhold indtraf, at den besejrede kulturelt tog Sejrherren fangen og gjorde ham til Slave af sin Aand.

Sammen med disse Kulturgoder kom ogsaa Dyrlægekunsten til Rom, thi selv om denne Kunst havde sin Rod dybt begravet i Østens, d. v. s. i Indiens, Babylons og Ægyptens Kultur, havde den dog sikkert og længe ligget i det græske Moderskød og var her blevet formet til en sand Kunst, en sand Videnskab. Mange græske Forfattere havde skrevet om den Kunst at helbrede Dyr, ja, selv Landets største Viden-

skabsmænd som *Aristoteles* og *Xenophon* havde været inde paa Spørgsmaalet, og i Absyrtus' Skrifter fik man Prøver paa den græske Hippiastris praktiske Udfoldelse. Gang paa Gang vender de romerske Forfattere Blikket mod denne gamle græske Veterinærlitteratur, omplanter disse Kilder til latinsk Omraade og redder dem derved fra Forglemmelse og Undergang, samtidig med at det giver det romerske Veterinærvæsen nye Impulser.

Selve den udøvende Dyr lægevirksomhed var i den førkristne romerske Tid i Hænderne paa Faare- og Kvæghyrder, det vil altsaa sige i en fuldstændig raa Empirismes Vold. Alligevel er der ingen Tvivl om, at dette Bondefolk tidligt har faaet Øjnene aabne for Husdyrenes uhyre Værdi saavel for Enkeltmand som for hele Statshusholdningen og derved tillige en vaagen Forstaaelse for Dyr lægekunstens Betydning for Almenvællet, og paa dette Grundlag forstaaer man den Begjstring, med hvilken det romerske Folk modtog den græske Litteratur om Husdyrenes Helbredelse. Mange Forfattere tog sig efterhaanden af denne for Statens Vel saa vigtige Sag og skrev om Dyr lægekunsten; det var Mænd som *Cato*, *Virgil*, *Plinius*, *Galen*, *Heriochles*, *Columella*, *Pelagonius* og flere. Som man ser, var det Statsmænd, Lærde, Landmænd, Digttere, Læger, Dyr læger o. s. v. mellem hverandre, og deres Omtale af Dyr lægekunsten skjuler sig ofte i Stof, der har stærkere Tilknytning til andre Fag end Veterinærens som f. Eks. Landbrug, human Lægekunst, Digting og andre. Thi det maa huskes, at hverken i den græske eller romerske Oldtid var Dyr lægekunsten at betragte som et selvstændigt Fag, tværtimod stod den med det ene Ben i Landbruget og med det andet i den humane Medicin. I Rom blev den i lange Tider betragtet lig med den Kunst at helbrede Slaver, der betragtedes som en Gren af Landbrugsfaget, og naar mange af Datidens medicinske Forfattere ikke sjældent omtaler Dyresygdomme, saa var Grunden jo den, at de havde faaet et vist Kendskab til disse, fordi Lægerne næsten udelukkende drev deres anatomiske Studier ved Sektion paa Dyrekadavere. Baade *Aristoteles* og *Hippocrates* afledte saaledes Kendskabet til det menneskelige Legeme fra Zooanatomien.

Men skønt Dyr lægekunsten saaledes i det romerske Rige ved græsk Paavirkning fik en mere værdig Stilling end forhen, var Gerningen dog ikke agtet i den Grad som den humane Lægekunst, hvor Navne som *Galen* eller *Celsus* glimrede for en beundrende Samtid. Det var, som om der ved Dyr lægekunsten klæbede noget mindreværdigt fra den Tid, den udelukkende var i Hænderne paa Hyrder og lignende, og det var sikkert kun faa Mennesker, der i den romerske Oldtid beskæftigede sig med denne Disciplin; i hvert Tilfælde klages der

over, at Folk hellere lader deres Dyr dø end skaffer dem kyndig Hjælp under Sygdom, og at den Betaling, Dyr lægen faar for sin Bistand, er ringe. Der er dog Sandsynlighed for, at den Romer, der i Oldtiden fremfører disse Klager, var Dyr læge.

Blandt de romerske Veterinærforfattere er der imidlertid en, der hæver sig højt over alle andre paa Grund af hele Fremstillingen, Sproget og Stilen i hans litterære Produktion. Denne Mands Navn er *Publius Vegetius Renatus*, og det Værk, der har bevaret hans Navn ned til vore Dage, fører Titlen: *Artis veterinariæ sive mulomedicinæ Libri IV*. Dette Arbejde kom til at staa som et Forbillede for virkelig Veterinær-Kunst ikke alene i Oldtiden, men gennem hele Middelalderen, ja, næsten til Veterinærskolernes Oprettelse. Det blev i Oldtiden afskrevet Gang paa Gang fuldstændigt eller i Uddrag; det kom senere i talrige trykte Udgaver og er blevet oversat til mange Sprog. Det har været kommenteret adskillige Gange helt til nyere Tid, dog mindre veterinært end filologisk. Enhver, der studerer den gamle romerske Litteratur, kan vanskeligt komme uden om dette Værk; derfor har mange Videnskabsmænd gennem vekslende Tider søgt til denne Kilde.

Værkets Forfatter — *Vegetius* — er for Nutidens Dyr læger ikke andet end et Navn, et Navn, der næsten er glemt. Der er i de forløbne sidste godt og vel halvandet Hundrede Aar, hvor Dyr lægekunsten har gjort saa vældige og epokegørende Fremskridt, fremkommet andre veterinære Navne, der har kastet helt anden Glans over Faget end denne gamle romerske Skribent. Men da han er en af Fagets Pionerer, vil der dog være Grund til at undersøge, hvad Fortiden har levnet os til Belysning af denne Personlighed og hans litterære Produktion.

Man kan vistnok fastslaa, at sjældent har der været større Uenighed om nogen Mands Identitet end om Forfatteren af *Artis veterinariæ Libri IV*. Mange Meninger har i Tidernes Løb været fremsat herom, og da man intet bestemt kunde fastslaa, saa laa Vejen aaben for Gisninger og Fantasi, og begge Dele er blevet brugt i rigt Maal. For imidlertid at forstaa den Strid, der har staaet imellem de lærde, maa det oplyses, at der samtidigt med Veterinærforfatteren *Vegetius* har levet en anden Mand af næsten samme Navn, nemlig Militærskribenten *Flavius Vegetius Renatus*, om hvem det er fastslaaet, at han har levet i Tiden 383—450 og førte Titlen *Vir illustris et comes*. Han har skrevet en Monografi over Udskrivning og Uddannelse af Rekrutter: *Institutiones rei militaris*. Senere skrev han om militær Taktik, om Belejring og om Søkrig. Disse Værker blev meget udbredte og af-

skrevet Gang paa Gang og kort efter Bogtrykkerkunstens Opfindelse udgivet.

Flere Veterinærhistorikere har advaret mod at forveksle denne Militærforfatter med *Publius Vegetius Renatus*. Andre siger, at de to rimeligvis har været Slægtninge og levet samtidig, og atter andre har særligt i nyere Tid ment at kunne bevise, at de to er identiske, idet visse sproglige Ejendommeligheder er fælles for begge. Beviset sker altsaa ud fra et rent filologisk Synspunkt. I nyeste Tid er en hel Del Filologer gaaet ind for samme Anskuelse. Tiden for hans Virksomhed har været sat til 2. Aarhundrede e. Kr., men da han har afskrevet en Del efter *Absyrtus*, kan han i hvert Fald ikke have levet før efter denne Forfatter — ca. Aar 334 — og efter *Pelagonius*, som han ogsaa omtaler, og som levede Aar 350. Endelig omtaler han i sit Værk Hunnerkrigene — og Hunnerne overskred først Volga under Anførsel af Attila i Aaret 374. Ja, en Biografi sætter endog Aars-tallet for hans Virksomhed til omkring 450—510, og endelig siger *Sprengel* i sin *Geschichte der Artzneykunde*, at han levede helt oppe i 12. eller 13. Aarhundrede.

Uenigheden om *Vegetius'* Betydning er ikke mindre. Han er anført som det egentlige selvstændige Veterinærfags Skaber og Ordner. Andre siger, han var en elendig Compiler uden selvstændig Mening; han har været anset for en uvidende Munk fra 12. eller 13. Aarhundrede eller som en, der falskelig har benyttet sig af anden Mands Navn, og at der saaledes aldrig skulde have eksisteret nogen Veterinærforfatter af Navnet *Publius Vegetius Renatus*. Paa Grund af hans nøje Kendskab til forskellige Hesteracer er han fortolket som Hestehandler. Andre bygger paa hans egne Udtalelser i hans Værk: „Fra min tidligste Ungdom brændte jeg af Lyst til at opdrætte Heste“, og „Da vi paa Grund af saa forskellige og langvarige Udenlandsrejser har lært alle Hestearter at kende og ofte har opfødt dem i vore Stalde“, og har af disse Udtalelser ment at slutte, at han har været Storgods-ejer og har haft en Marskal paa sit Gods. Men man kunde med lige saa god Grund ud fra Udtalelser i hans Bog regne ham for Dyr-læge, naar han f. Eks. siger: „Vi opnoterer omhyggeligt de Ting, som vi af *egne* eller andres Erfaringer erkender som beviste“. (2. Bog, 1. Kap., p. 230.)

Det eneste sikre, vi altsaa besidder i Sagen, er hans litterære Bedrift, der staar som Toppunktet i den oldromerske Veterinærlitteratur. Thi med dette *Vegetius'* Værk bliver Dyr-lægekunsten som Fag sig selv bevist; den er ikke mere en Gren hverken inden for Landbrug eller inden for human Medicin, men skiller sig hermed ud fra alle

andre Fag og vokser videre i sin egen Bane. Selvfølgelig har *Vegetius* benyttet *Forgængerens Arbejde* paa dette Omraade, men ingenlunde som en ensidig Compilerator, tværtimod uddyber han denne sin Mening Gang paa Gang og paa talrige Steder i sin Bog. Meget Interesse har han haft for de forskellige Hesteracer og et udmærket Kendskab til Hippologien. Han skriver: „at de ungarske Hestes Brugbarhed til Krigen er saa langt den mest fremragende, naar det drejer sig om Udholdenhed, Anstrengelse, Kulde og Sult“. Han nævner derpaa „Tyninger og Burgundere er taalmodige over for daarlig Behandling, men paa Trediepladsen maa de friske Heste sættes, de er ikke mindre uovervindelige ved deres Hurtighed end ved deres Udholdenhed i Løb“ (3, 6, 2, p. 249).

Af græske og latinske Veterinærforfattere citerer han Arbejder af *Absyrtus*¹⁾, *Pelagonius*²⁾, den saakaldte latinske *Chiron*³⁾ samt *Columella*⁴⁾, hvis Navn han dog ikke nævner. Af *Columella's* Værk: *de re rustica* (se *Philip Hansen: Et Par Smaauddrag af Columella i D. V. A. 1943*) har *Vegetius* afskrevet hele Kapitler, saaledes 5, 7, 18 og 19 i 6. Bog og Kap. 2 i 3. Bog.

Det syntes, som om *Vegetius* har haft almindelig medicinsk Uddannelse, idet han i sit Værk siger: „Muldyrvidenskaben afviger ikke synderlig fra Lægekunsten, men de stemmer i de fleste Ting overens“, og man maa efter dette gaa ud fra, at han har haft Kendskab til begge Dicipliner. Hans største Fortjeneste ligger dog i, at han som den første dannede et vist System i Sygdomsbeskrivelserne, og han anker gentagne Gange over denne Mangel hos *Forgængerne* og siger, at der i deres litterære Produktion hverken er System eller Orden. Endvidere er han den første, der opstiller virkelige terapeutiske Grund-sætninger og fremhæver, at en virkelig begrundet Diagnose er en

1) *Absyrtus* har sikkert været Veterinær i Hæren; han levede i Begyndelsen af 4. Aarhundrede og var fra Nicomedien. Har skrevet *Hippiatrico* Biblion, der skal ligge som Manuskript i det Maylandske Bibliotek.

2) *Pelagonius* var romersk Veterinærforfatter og levede omkring 350. Han inddeler sin Bog, der væsentlig er en Receptsamling, i Kapitler og affatter hvert saadant som et Brev til en Ven. Det mest ejendommelige ved *Pelagonius' Arbejde* er den krasse Overtro, han benytter i sine Behandlinger.

3) *Chiron* den Latiner har forfattet et Manuskript, der væsentligt handler om Veterinærvæsen. Han var, som han selv fortæller, med i Konstantin den Stores Felttog mod Sarmaterne (332—34).

4) *Lucius Junius Moderatus Columella* levede omkring Aar 40 og har skrevet det største Landbrugsværk i den romerske Oldtid. Hans højeste Formaal med dette Værk er at vække Kærlighed til Landbruget og dermed ogsaa til Livet. Dette at dyrke den hjemlige Jord betragter han som Livets højeste Lykke.

uhyre vigtig Ting for Sygdomsbehandlingen, ja han siger, at denne over for Dyrene saa vanskelige Kunst at erkende deres Sygdommes Natur er Dyrlægens fornemste og vigtigste Opgave. Man maa glæde sig over, med hvilken Omhyggelighed og Begejstring han behandler Stoffet, og med varme Ord skildrer han Husdyrenes Betydning for Menneskene og mener derfor, at Dyrlægen har sin store Betydning og fortjener en ordentlig Betaling for sin Ydelse.

Om Hestens Sygdomme handler de to første „Bøger“, medens han i den tredje beskriver Kvægets og i den fjerde giver en almindelig Beskrivelse af Hestens og Kvægets Legemsdele. Her behandles ogsaa Sammensætningen af Lægemedler, der mest stammer fra Planteriget; dog er han ikke fri for overtroiske Raad, men er her i god Overensstemmelse med Tidsaanden (f. Eks. *Plinius*). Han deler Sygdommene i 2 Hovedgrupper: de generelle og de lokale. Til de første regner han Sygdomme som Snive, Kværke, Feber og lignende. Snive, siger han, begynder paa et Dyr og gaar derefter over paa de andre, altsaa har han haft Forstaaelse af Smitte. Han raader til at nedgrave Kadavere af Dyr, døde af denne Sygdom, dybt under Jorden og paa et Sted, hvor ingen andre Dyr kommer (1. Bog, Kap. 17). Ogsaa Feber anser han for en generel Sygdom og mener, at Aarsagen er Træthed, Varme, giftige Stoffer i Foderet og pludselig Undertrykkelse af Sveden. Ved at føle Dyrets Puls afgør han Feberens Højde, men ellers anser han Næseflodet som et ypperligt Hjælpemiddel baade i diagnostisk og prognostisk Henseende. Af Hovedets Sygdomme hæfter han sig særligt ved de forskellige Hjernesygdomme og skelner mellem almindelig Kuller, rasende Kuller, Dødkuller, Rabies, Epilepsi o. s. v. Ogsaa af de forskellige Øjensygdomme giver han en god Beskrivelse, saaledes at de for os er vel erkendelige, og saaledes tager han Legemsdel for Legemsdel frem til Behandling baade for Heste og Kvægs Vedkommende.

Af de kirurgiske Operationer omtaler han især Aareladning og giver her talrige Oplysninger, f. Eks. om Tidspunktet for denne Operation, og giver nøje Anvisning paa de Aarer, hvorpaa Aareladning skal ske. Som Kur anbefaler han endvidere Brænding paa forskellige Steder af Legemet. Men mærkeligt er det at se, hvor ringe hans anatomiske Kundskaber er og det især, naar man tager i Betragtning, hvor meget der paa hans Tid var kendt af den menneskelige Anatomi. Han kender f. Eks. kun 4 Knogler i Hovedet og siger, der er kun 2 Halsnerver og 2 Skuldernerver, samt at Tallet for Blodaarer er 29 o. s. v.

Vegetius' oprindelige Kodex er nu forsvunden, men en vistnok fuldstændig Afskrift findes i et Leyden Manuskript og i et ligelydende i

Vatikanets Bibliotek, ligesom der findes *Vegetius'* Afskrifter i det medicæiske Bibliotek i Florens. Den første trykte Udgave forelaa i Basel 1528 ved *Joh. Faber Emmeus* efter en fra Ungarn fremskaffet Kodex. 1574 kom endnu en Basel Udgave. Basis var her 3 gamle Kodices bearbejdet og udgivet af *Ivan Sambucus* med forskellige Kommentarer og Læsemaader. En fortræffelig Udgave af Værket kom 1735 i Leipzig, udgivet af *J. M. Gesner*. Bogen er oversat til mange Sprog, saaledes fransk 1563 (Paris), italiensk 1544 (Venedig), tysk 1532 (Frankfurt) og engelsk 1748 (London).

Det er vistnok lidet bekendt, at ogsaa Danmark var ved at faa sin Udgave af *Vegetius'* Værk. Ikke mindre end tre danske Læger og Videnskabsmænd har i det 17. Aarhundrede befattet sig med en slig Udgivelse, men ingen af dem naaede at se Værket fuldført. Under sit Studium i Padua i 1641 har *Thomas Bartholin* antagelig stiftet Bekendtskab med de i det medicæiske Bibliotek i Florens beroende Kodices til *Vegetius'* Bog, og straks efter sin Hjemkomst til Danmark forberedte han en Udgave af Værket. Til Brug ved Udarbejdelsen havde han et Eksempel af *Vegetius'* Bog, som havde tilhørt Lægen *Johannes Rhode*⁵⁾, der havde forsynet denne Udgave med Kommentarer og Noter og mulig selv har tænkt at udgive sit Arbejde. *Thomas Bartholin's* Udgave laa færdig i Manuskript til Trykning, da den sammen med flere andre af *Bartholin's* Manuskripter blev Flammernes Bytte ved den Ildebrand, der lagde Hagedstedgaard, som *Bartholin* ejede, i Aske Aar 1670.

Det var sikkert paa Grund af sønlig Pietet over for sin berømte Fader, at *Casper Bartholin* paatog sig Besværet med at forberede en københavnsk Udgave af *Vegetius'* Bog⁶⁾. Meget andet og mere nærliggende lagde jo ellers Beslag paa denne Mands Arbejdskraft, men et eller andet, Sproget, Stilen eller *Vegetius'* systematiske Be-

⁵⁾ *Johannes Rhode (Rhodius)* f. paa Als 1587, † 1659, kom 1614 til Padua og blev Dr. der og vendte trods Opfordring aldrig mere hjem til Fædrelandet. Har udgivet nogle Værker og gav sin store Manuskriptsamling til *Thomas Bartholin*, men den brændte paa Hagedstedgaard. I Universitetsbiblioteket (E. Donate variorum) findes en af *Carolus Dati* (Prof. Litteras Humaniores i Florens) udgivet: *Commentarii variæ lectiones inter Vegetii librum de mulomedicinæ editæ Basileæ an 1574 ex manuskripto in Florintina. Medicorum Bibleotēca.* — Foran er indhæftet et Brev fra Udgifveren til *Joh. Rhodius* dateret Florentinae 9. Jan. 1657.

⁶⁾ Efter *Lommatzsch* (se Litteraturfort.) maa *Caspar Bartholin* have paabegyndt Udarbejdelsen af sin Udgave af *Vegetius* kort efter Branden paa Hagedstedgaard. *Lommatzsch* skriver pag. XX, at *Caspar Bartholin* har brugt en Kodex fra det Laurentianske Bibliotek?: *Est is codex quem Caspar Bartholinus Thomæ filius ad editionem futuram adhibuit, scripsit enim in folio: contuli C. B. Th. f. 1676.*

handling af Stoffet har rimeligvis taget hans Interesse for dette ham mindre nærliggende Emne fangen, og — som han siger — „de Ud-gaver, der af Værket tidligere var at faa, nu er blevet saa sjældne og ofte saa ødelagte, at de næsten er ulæselige“. Fra mange Sider i Udlandet blev *Casper Bartholin* opfordret til at udgive Værket, og han gik saa i Gang med Forberedelserne og forsynede *Vegetius'* Bog med nye Noter og nye Læsemaader samt udarbejdede en Fortegnelse over Ord og Citater i Bogen. Trykningen blev paabegyndt 1701, og Titelbladet lyder

P. VEGETJJ RENATJ
 ARTJS
 VETERJNA
 RJÆ
 LJBRJ IV
 Cum varies Lectionibus
 & Indice
 Vocum & Locutionum
 eddit
 CASPARUS BARTHOLJNUS
 THOM. FJL.

Bogen er dediceret til *Anthonio Magliobechio*⁷⁾, Storhertugen af Toscanas Bibliotekar, en Mand mange af Datidens Videnskabsmænd kom til at staa i Taknemmelighedsgæld til paa Grund af den Hjælp, han ved sin omfattende Viden ydede dem. Det var denne Mand, der stærkt raadede *Caspar Bartholin* til at udgive *Vegetius'* Bog, og han skaffede ham en hel Del Kommentarer og Læsemaader til Værket, noget han selv havde faaet fra berømte Mænd, der havde studeret *Vegetius'* Værk. Efter at *Bartholin* var hjemkommet til Danmark, skrev *Magliobechio* gentagne Gange til ham om Bogen, „han ligesom fravrister mig denne lovede Udgave“, siger *Bartholin* herom. Paa Side 3 ff. i *Bartholin's* Udgave aftrykkes et Brev til Vennen, Bogtrykkeren i Amsterdam, *Henrik Wetsten*⁸⁾, hvori han redegør for Udgavens Tilblivelse.

I Forordet, der begynder Side 6 og ialt udgør 3 Sider, meddeler

7) *Anthonio Magliobechio*, f. 1633, † 1714, havde selv et meget stort Bibliotek i Florens, som han, da han blev ældre, skænkede til Almenheden, hvorefter han gav sin Formue til de fattige og selv gik i Kloster.

8) *Henrik Wetsten*, f. Basel 1649, † 1726 i Amsterdam, Bogtrykker, i hvis Værksted mange fine Udgaver i fortræffelig Udførelse er blevet til. Ofte skrev han selv smukke Fortaler til Bøgerne.

Caspar Bartholin en Mængde Oplysninger om de tidligere Udgaver af *Vegetius'* Bog og om Mænd, der har haft Tilknytning til den, saaledes *Carolus Stephanus*⁹⁾, *Raphael Volaterranus*¹⁰⁾, *Beatus Rhenanus*¹¹⁾, *Caspar Barthius*¹²⁾, *Johannis Ruelli*¹³⁾ samt den berømte Filolog *Andreæ Borrichii*¹⁴⁾ og enkelte andre, nævnt i det forrige.

Men *Caspar Bartholin's* saa godt begyndte Udgave naaede aldrig længere end til disse 8 Sider, thi netop paa det Tidspunkt, da den begyndte at udkomme, blev der lagt Beslag paa hans Evner fra anden Side. Han, som følgende Slægtens Traditioner var Professor anatomie et physici, senere Professor medicinæ ordinarius ligesom Faderen og Bedstefaderen, opgav 1701 denne Stilling. 1691 var han blevet tildelt Sæde i Højesteret, 1695 købte han sin Fødegård Hagedstegaard, blev Deputeret for Finantserne og Præses i Rentekammeret, 1719 blev han Generalprokurør og 1731 optaget i Adelsstanden. Intet Under, at han under al denne Virak glemte sit Løfte til *Magliobechio*, og det lille Skrift paa ialt 8 Sider er nu det eneste Minde om denne hans Virksomhed paa Veterinærkunstens Omraade.

Endnu var der en dansk Lærd, der havde Kendskab til *Vegetius'* Værk, nemlig Præsten *Peder Syv* i Hellested (se Dansk Veterinærhistorisk Aarbog 1935, p. 17 ff). Det var rimeligvis dennes gode Ven, *Thomas Bartholin*, der havde gjort ham opmærksom paa *Vegetius*. Det er dog ikke store Ting, *Peder Syv* refererer herfra i sin „Veterinaria“. Hans Formaal med denne Bog var da ogsaa en helt anden end den, Bartholinerne tiltænkte, nemlig at udgive en Bog til Brug for Menigmand, medens Bartholinerne skrev Værket paa Latin og til Brug for Videnskaben.

Endelig skal nævnes, at en af Nordens største Videnskabsmænd:

⁹⁾ *Carolus Stephanus*, berømt Medicus, levede i Paris og døde der 1564 ca. 60 Aar gl. Har udgivet en Del historiske og medicinske Værker.

¹⁰⁾ *Raphael* fra Volattere var en lærd Mand fra det Florentinske, skrev lærde Værker og oversatte flere fra græsk. Død 1521 71 Aar gl.

¹¹⁾ *Beatus Rhenanus*, en lærd Tysker, født ca. 1474, har udgivet flere Værker af Oldtidsforfattere med Kommentarer, død 1547.

¹²⁾ *Caspar Barth* (*Barthius*), f. 1587, studerede i Gotha og Eisenach. Har skrevet flere lærde Værker (*Adversaria*).

¹³⁾ *Johannes Ruellius* (eller *Johan de la Ruell*), f. 1474, død 1531 i Soissons. Har oversat flere Skrifter fra Latin og Græsk. Blandt hans Skrifter maa særligt nævnes *Hippiatricorum* f. d. *veterinaria medicina libri 2*, der er oversat fra Græsk og med en nomenclatura rei veterinariæ udgivet i Paris 1530.

¹⁴⁾ *Andreæ Borrichii* d. e. *Anders Ivarsen Borch*, f. i Romsdalen 1664, død som Rektor ved den lærde Skole i Trondhjem 1709. Han er kaldet „Norges botaniske Apostel“, men var ellers Filolog og samlede Materiale til et latinsk Leksikon. Hans Hovedskrift er *Vindiciæ puriores latinitatis* (1706).

Lægen og Botanikeren *Carl v. Linné* 1763 udgav et lille Skrift: *Mu-lomedicina* med åtskellige beprøfvade Medel emot åkommande Sjuk-domar hos Boskap o.s.v. — Trykt i Wästerås. Som man vil se, har *Linné* laant Titlen fra *Vegetius'* Bog, ligesom en Del af de prøvede Midler, som han siger, er samlet fra tilforladelige Autorer, er fra *Ve-getius'* Værk.

Vegetius' Bog hører nu til de store Sjældenheder, ja, for mange Veterinærek er den vel bare en Kuriositet. Men lige saa vist som alle Kulturens Fremskridt bygger paa Forfædres Arbejde, lige saa vist har Dyrlægekunsten gennem Tiderne suget Næring af sine Stormænds Bedrifter og er blevet en sand videnskabelig Gren paa Kulturens Træ. De gamles Meninger har ikke mere Gyldighed, thi nye Tanker trænger dem ud i Ødet, men har deres Ideer været bygget paa et sandt etisk Grundlag, vil de dog have Værdi langt ud over deres praktiske Levetid. Dette gælder for *Vegetius'*, thi hvem han nu var, den gamle Romer, saa viser hans Bog, at han har været den store ærlige For-sker, Manden der har stræbt mod det store Maal. „Jeg vil prise Bo-gen lykkelig“, skriver han, „om den lærde ikke vil rynke paa Næsen ad den, og om Kvægdriveren maatte forstaa den“.

Saa højt stiledede *Vegetius* med sit Værk.

Litteratur:

- Andersson, Andreas: *Studia Vegetiana* — Uppsala 1928.
- Baranski, A.: *Geschichte der Thiersucht u. Thiermedizin im Alterthum*. Wien 1886.
- Bartholinus, Casparus: *P. Vegetii Renati: Artis Veterinariae Libr. IV*. Kjøbenhavn 1701.
- Eichbaum, Friederich: *Grundriss der Geschichte der Thierheilkunde*. Berlin 1885.
- Fowler, W. W.: *Social life at Rome in the age of Cicero*. London 1908.
- Grosses vollständige Universal Lexica 1—64. Leipzig u. Halle 1733—1750.
- Hirsch, Aug.: *Biographisches Lexicon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker*. Wien u. Leipzig 1888.
- Ingerslev, V.: *Danmarks Læger og Lægevæsen I & II*. Kjøbenhavn 1873.
- Jöcher, C. G.: *Allgemeines Gelehrten Lexicon I—IV*. Leipzig 1750—51.
- Kestner: *Medicinisches Gelehrten Lexicon*. Jena 1740.
- Langebech, J.: *Excerpter af Bøger i det kongelige Bibliotek (Suhms Saml. til den danske Historie I Tom Hæfte 2)*.
- Laurand, L.: *Manuel des etudes grecques et latines I—III + Suppl.* Paris 1929—36.
- Linné, Carl v.: *Anledning til en mulo-medicina*. Wästerås 1763.
- Lommatzsch, Ernesto: *Prolegomena in Vegetii (Digestorum artis mulomedicinae Libros)*. Lipsiae 1903.
- Mackail, J. W.: *Latin literature*. London 1924.
- Mahaffy, J. P.: *A Survey of Greek Civilization*. London 1897.
- Marquardt, J. und Th. Mommsen: *Handbuch der römischen Alterthümer I—VII*. 1884—86.
- Petersen, Jul.: *Bartholinerne*. Kjøbenhavn 1898.
- Pio, Frantz.: *De vekslende Kulturer*. Kjøbenhavn 1937.
- Postolka, A.: *Geschichte der Thierheilkunde*. Wien 1887.
- Schanz, Martin: *Geschichte der römischen Litteratur*. München 1914.
IV (1) *Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft*).
- Sandys, J. E.: *Ed. A companion to Latin studies*. 1921.
- Schrader, G. W. und A. Hering: *Biographisch-literarisches Lexicon d. Thierärzte aller Zeiten und Länder*. Stuttg. 1863.
- Sprengel, K.: *Geschichte der Arztneykunde I—V*. Halle 1792—1803.
- Vegetius (Publius Vegetius Renatus): *Viri illustris mulomedicina opera Joan Sambuci*. Basileae 1574.
- Werk, A.: *Bemerkungen eines Thierarztes zur Mulomedic Chiron (Rhein Mus. 67)*.
- Wiberg, Jul.: *Oldgræsk Lægevidenskab*. Kjøbenhavn 1935.
- For god Hjælp med det latinske Kildemateriale er jeg Herr cand. mag. C. Wassmann, Sorø, megen Tak skyldig.

Højre eller venstre - Hankøn eller Hunkøn.

VED DYRLÆGE C. C. MATTHIESSEN, ULLERSLEV.

J A. D. 1944 blev jeg af en kendt, fynsk Kvægopdrætter anmodet om at oplyse, hvorvidt Køerne var drægtige i højre eller venstre Børhorn. Da Kolleger kunde udsættes for det samme, vilde det maa-ske være af Interesse at gennemgaa i korte Træk, hvilken Betydning Folketroen tillægger dette Forhold.

Det maa være naturligt at begynde med Jenisej-Ostjakernes Sagn om Menneskets Skabelse. Da Gud skabte de første Mennesker, tog han Muld fra Jorden i begge Hænder. Den Muld, som han kastede medsols med højre Haand, blev til en Mand, og den Muld, han kastede modsols med venstre Haand, blev til en Kvinde¹⁾.

Talrige Eksempler kan nævnes fra Folketro og Folkeskik, der knytter Hankønnet til højre og Hunkønnet til venstre Side, f. Eks. Mændenes og Kvindernes Plads i Kirken²⁾ og den norske Folketro, at „hug“ i højre Haands Fingre varslers Mandfolkebesøg paa Gaarden, i venstre, Kvindebesøg³⁾; men vi vil indskrænke os til at behandle Forholdet i Forbindelse med Befrugtning og Fosterudvikling.

1) Huggo Pipping: Eddastudier II. Studier i nordisk Filologi. XVII, 3, 17. . . . Jeg mener at have faaet fortalt som Dreng, at Eva blev skabt af et Ribben fra Adams venstre Side; men det er ikke lykkedes mig at finde nogen litterær Bekræftelse derpaa. Jeg kan kun erindre bestemt, at jeg den Gang prøvede at mærke efter, om der var et Ribben færre i den ene Side end den anden.

2) Skikken indført ved Chr. d. IV's Daab ²/₆ 1577. Troels Lund: Historiske Skitser, 1876, S. 190.

3) Nils Lid: Magiske fyrestellinger og bruk. Nordisk Kultur XIX, 1935, S. 9.

Et øjensynlig ældgammelt tibetansk Sagn fortæller om *Brahmanens Søn*, der saa nogle Spor midt paa Vejen, grublede derover og spurgte den vise Prins *Jivaka*, fra hvilket Dyr disse Spor stammede. *Jivaka* svarede: „Det er Sporene af en Elefant, dog ikke en Han, men en Hunelefant, og den er drægtig med et hanligt Foster . . .“ Paa den unge Mands Spørgsmaal: „Hvorledes er I kommet til den Erkendelse, at den er drægtig med et hanligt Foster?“ svarede Prinsen: „Fordi den har trykket Jorden dybere ned i højre end i venstre Side⁴⁾“.

I Susrutas Ayur-Veda (Viden om Livsudfoldelsen) — et indisk Værk, hvis Alder og eventuelle Forbindelse med Corpus Hippocraticum de lærde desværre er meget uenige om — er fremhævet, at den svangre Kvinde, der først faar Mælk i højre Bryst, hvis højre Øje er større, som løfter det højre Ben først, og hvis Hofte først bliver kraftigere, føder en Dreng, det modsatte tyder paa en Pige. Ønskes en Dreng kan Lægen droppe en bestemt Vædske i den vordende Moders højre Næsebor⁵⁾).

Aristoteles anfører med den gamle Naturfilosof „Anaxagoras et alii auctores naturales“ som Kilde: „semen gigni ex mare, feminam autem locum præbere; marem a parte dextra, feminam sinistra proficisci et uteri latere dextro marem contineri, feminam sinistro⁶⁾“. Den praktiske Udnyttelse af denne Anskuelse med det Formaal at indvirke paa Fosterets Køn bestod i en Omsnøring eller Afskæring af den højre eller venstre Testikel⁷⁾. Til *Aristoteles'* Ros tjener dog, at han stiller sig ret skeptisk over for *Anaxagoras'* Teorier.

Som bekendt mente *Hippokrates*, at Uterus hos Kvinden var delt i to Kamre som hos Husdyrene, og antog ogsaa Forestillingen om de hanlige Fostre liggende i højre og de hunlige i venstre Kammer⁸⁾.

Skønt Grækeren *Soranus* benægter den bicorne Uterus' Forekomst hos Kvinden og dermed Fostrenes Fordeling efter Køn⁹⁾, lever *Anaxagoras'* og *Hippokrates'* Anskuelser videre hos den ca. 20 Aar yngre

4) Stanislaò Prato: Zwei Episoden aus zwei tibetanischen Novellen. Ztschr. d. Ver. f. Volksk. IV, 1894, S. 348.

5) Fasbender: Entwicklungslehre, Geburtshilfe und Gynäkologi in den Hippokratischen Schriften, 1897, S. 41 ff.

6) Aristoteles: de animal generatione IV, 1. „Sæden frembringes af Hankønnet, Hunkønnet derimod yder Pladsen; Hankønnet hidrører fra højre Side, Hunkønnet fra venstre, og Uteri vedbliver at bevare Hankønnet til højre, Hunkønnet til venstre.“

7) Aristoteles, 1. c. IV, 4.

8) Fasbender: Entwicklungslehre, S. 81 ff.

9) Fasbender: Geschichte der Geburtshilfe, Jena 1906, S. 54.

*Galen*¹⁰⁾ og genfindes hos den persisk-arabiske Forfatter *Avicenna* (o. Aar 1000)¹¹⁾. Dog har *Galen* nu erkendt Ovariernes Betydning og sidestillet dem fuldstændig med Testiklerne. *Albertus Magnus* — kendt af Dyrlæger som Forfatter af et Værk om Hestesygdomme (D. v. h. Aarb. 1937) — skriver i en Bog om Gynækologi, der som alle hans Arbejder er stærkt paavirket af *Aristoteles* og *Avicenna*, at hvis Sæden kommer ind i højre Side af Livmoderen, bliver det en Dreng, i venstre en Pige, i Midten en Hermaphrodit¹²⁾.

Saa sent som i 1925 er Forholdet behandlet i fuld Alvor i Mrs. *Monteith Eskine's* Bog: „Køn efter Valg“, et Værk paa 141 Sider, der blandt andet bygger paa Forfatterindens egne Erfaringer fra 25 Aars Ægteskab.

Inden for Husdyravlen har disse Forestillinger udviklet et helt „Bedæknings-Ritual“. Naar en Kvie er brunstig første Gang, er venstre Ovarie i Virksomhed. Føres den til Tyr, faas en Kviekalv. Ved første Brunst efter denne Kælving træder højre Ovarie i Virksomhed; holder man derfor Koen 3 Uger tilbage, faas igen en Kviekalv¹³⁾. Ombindes Tyrens venstre Testikel ved Bedækningen, bliver det en Tyrekalv¹⁴⁾. Springer Tyren op paa Koen fra højre Side, bliver Resultatet en Tyrekalv¹⁵⁾; staar Tyren eller Hingsten af paa højre Side, bliver det ogsaa en Tyrekalv eller et Hingstføl¹⁶⁾. Naar Koen eller Hoppen er drægtig med hanligt Foster, vil de lægge sig paa venstre Side¹⁷⁾, og den drægtige Hoppe er tykkest i højre Side, naar den er med Hingstføl¹⁸⁾. Er højre Yverdel størst paa en drægtig Ko, faar den en Tyrekalv¹⁹⁾. Endelig angiver Tallet af Ringe (jy. Gjeldeskurer)²⁰⁾ paa højre Horn det Antal Tyrekalve, Koen har født²¹⁾. Alt vice versa.

10) Fasbender: Geschichte, S. 52.

11) Fasbender: Geschichte, S. 70.

12) Fasbender: Geschichte, S. 91.

13) M. Erskine: Køn efter Valg, 1925, S. 97.

14) P. Heurgren: Husdjuren i nordisk folketro, Ørebo 1925, S. 10. — K. Boers: Dansk veterinær Folkemedicin, 1939, S. 249.

15) Heurgren, S. 10.

16) Heurgren, S. 42. — Boers, S. 138 og 249.

17) Heurgren, S. 42. — Boers, S. 139 og 249.

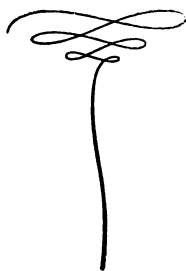
18) Heurgren, S. 43.

19) Heurgren, S. 13. samme Diagnosticum omtales af *Henrik Smed* for Kvindens Vedkommende. (J. S. Møller: Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering, 1939, S. 52) og kan sammenlignes med det før omtalte indiske.

20) H. F. Feilberg: Ordbog over det jyske Almuesprog I, S. 441.

21) Boers, S. 249.

Der er selvfølgelig ingen egentlig Forklaring paa, hvorfor den højre Side er blevet Sværdsiden og den venstre Spindesiden ud over, at Hankønnet opfattes eller betegnes som det stærke Køn, og for Hændernes Vedkommende er højre den stærkeste. Man maa nøjes med at fastslaa over for det smukke Køn, at allerede *Hippokrates* og *Plinius* ansaa den højre Side i Moderen for den varmeste og kraftigste, der gav de bedste Vilkaar for Udviklingen af Fostret, og at højre Side i det hele taget er den retvendte (medsols), rigtige, lykkebringende og ærefulde. Derfor ansaa Venderne det for et godt Tegn, naar Hesten i *Svantevits* Tempel under Auspicierne løftede højre Ben først²²⁾, og Kong *Olaf Tryggvason* blev af sine Fjender kaldet kråka-bein, fordi han — skønt Kristen — agtede paa, om Kragen stod paa højre eller venstre Ben, og tog det for henholdsvis et godt eller et daarligt Tegn. Derfor skal paa Dommens Dag de gode samles til højre og de onde til venstre.

²²⁾ I Sverige var man meget nøjeregnende med, at hvert Dyr gik med højre Forben først over Dørtærskelen, naar Køerne skulde paa Græs første Gang om Foraaret. (Heurgren S. 95.)

Træk af den veterinære Aareladnings Historie.

AF DYRLÆGE PHILIP HANSEN, KNARREBORG.

Thi Kødets Sjæl er i Blodet...
3. Mosebog, 17. Kap., 11. V.

*H*os de ældste Kulturfolk, Ægypterne, var Behandlingen af saavel syge Mennesker som syge Dyr oprindelig lagt i Præsteskabets Hænder, og dermed var givet, at største Delen af Terapien var stærkt præget af religiøse Ceremonier, men een Operation kendtes dog paa et meget tidligt Tidspunkt, nemlig Aareladningen (3). I den veterinære Papyrus fra Kahun (21), der antages at være c. 4000 Aar gammel, hedder det omtrent saaledes: „Du skal aarelade den paa dens Næse og dens Hale og sige til den: af dette Snit dør du eller bliver atter rask“, en ikke særlig optimistisk Prognose. Ved Øjenbetændelse aabnede Ægypterne en Aare i Øjets Nærhed. Det menes, at Ægypterne ogsaa kendte til Sugekopper, og at de hertil anvendte et ejendommeligt Koppesætningsapparat af Form som et Horn med en Sugeaabning i den spidse Ende (9).

I Indien stod Veterinærvidenskaben forholdsvis tidligt paa et ret højt Stade, og allerede det ældste Sanskrift nævner Dyresygdomme (9). I den ældste af de 3 Perioder af Indiens Historie opstod Indernes Veda; efter denne var Besværgelser og Trylleformularer det overvejende af Terapien, men allerede i den anden Periode af Indiens Historie, Brahminernes Periode, som den kaldes, opstod der Dyrehospitaler, hvoraf Instituttet i Surate var det berømteste. Kendskabet til Sygdomme betragtedes i Indien som en Gave fra Himmelen. Brahminerne var som de senere Grækere rene Humoralpatologer og vilde

ved Aareladningen fjerne de skadelige Stoffer fra Legemet. Som Aareladeinstrument anvendte Inderne Lancet; de kendte ogsaa Anvendelsen af Sugekopper, der var cylinderformige og foroven lukket med Linned, og disse Sugekopper anvendtes sammen med Skarifikation.

I den græske Mytologi optræder Asklepios' Søn *Fadalarios*, der i Iliaden nævnes som en dygtig Læge, som den første, der foretog Aareladning paa Mennesker (7). Paa hvilken Tid, man begyndte Aareladning paa Dyr, vides ikke, men allerede *Hippokrates* beskriver Aareladning ret indgaaende (9); han mente, at Aareladning hovedsagelig var indiceret ved Febersygdomme, og da kun hos kraftige Dyr. Hippokrates foretog Aareladningen saa nær det syge Sted som muligt; han anvendte Snor til at stemme Aaren med og kendte baade Lancet og Snepert. Hippokrates, der ikke gjorde Indtryk af at overdrive Aareladning, anvendte ogsaa Aareladningen profylaktisk.

Ogsaa *Aristoteles*, der var Elev af Platons, anvendte Aareladningen til Dyr; han brugte den særlig ved en Sygdom, han betegnede som „Eileos“, en Sygdom, der særlig angreb Heste, der havde staaet længe paa Stald, og som viste sig ved, at Hestene kun med Besvær kunde flytte sig og satte Bagbenene langt ind under sig. Ved denne Sygdom sultede Aristoteles Dyrene stærkt og foretog derefter stærk Aareladning (3,23).

Selv om Grækerne var Humoralpatologer, var der dog enkelte, der indtog et Særstandpunkt, saaledes *Erastratos*, der levede paa Keas (3), antagelig paa Aleksandrertiden. Erastratos mente, at Aarsag til Sygdommen var svært fordøjelig Føde eller fordærvet Føde, hvorved der opstod en Overfyldning af Blodkarrene. Hans Behandling var Diæt, sjældent Aareladning.

Rom.

Paa det i aandeligt Henseende saa højt udviklede Grækenland hævede sig det praktiske Rom, der absorberede Grækenlands Kultur, uden foreløbig at frembringe noget egentlig Nyt; men medens den humane Lægekunst en Tid stod stille eller endog sank dybt, blomstrede Veterinærmedicinen i Perioden fra *Columella* (ca. 60 e. C.) til det vestromerske Riges Undergang (476 e. C.) og hævede sig til en Glans, der overstraalede Humanmedicinen ganske.

Romerne var Praktikere, og allerede *Varro* (33) anbefalede Aareladning paa Hovedet hos Hesten ved heftige Febersygdomme; ogsaa *Plinius* (22) aarelod, han benyttede i Reglen Vena saphena (23). *Columellas* Værk „de re rustica“ indeholder særdeles gode lagttage-

ser over Hestens Sygdomme (6), og Columella, der selv var praktisk Kirurg, aarelod ved Hjerne- og Øjensygdomme hos Kvæg, Faar og Svin. Om Fordøjelselidelser hos Kvæget skriver Columella i 6. Kapitel, at dersom man ved Trommesyge har forsøgt forskellige Midler, som vi her ikke kan komme ind paa, og disse svigter, da skal man knuse 2 Pd. Blade af vild Myrte og blande med 2 Potter varmt Vand og hælde dette i Halsen gennem en Trætragt; derpaa aabner man en Aare under Halen. Naar der er løbet Blod nok ud, forbindes Saaret med Papirgræs, og Koen røres til Slut saa stærkt, at den puster.

I 12. Kapitel skriver Columella: Naar Blodet er sunket ned i Benene og foraarsager Lamhed, men Blodet endnu er oven for Klovene, men ej kan skaffes bort ved Gnidning, da bør man skarificere.

Kapitel 14: Hovner Ganen, da saarer man den til Blodet flyder. Er Kvæget brudt paa Nakken, hvor Aaget ligger, er det godt at aarelade det paa Øret. Er Halsen forvreden, ser man til hvilken Side den vender og aarelader paa Øret af modsatte Side, efter at man først har slaet Øret med en lille Kvist, til det hovner op. Dagen derpaa gentages Operationen, hvorpaa Oksen skal have fri i 2 Dage. Hænger Halsen ikke til nogen Side, men lige nedad, tages Blod af begge Øren.

Kapitel 30: Hovedsmerter hos Hesten ser man paa, at den har rindende Øjne, slappe Øren og hængende Hoved; man aabner da en Aare under Øjet og giver Hesten varmt Omslag om Munden. — Er Hestens Bov beskadiget, aabner man en Aare midt paa begge Ben; revet Virak blandes med Blodet, der smøres paa Boven.

Kapitel 38: Engbrystighed hos Muldyr, Aareladning i Forbindelse med forskellig medikamentel Behandling.

Syvende Bog, Kapitel 17: For Faar og Geder med Vattersot aabner man en Aare under Boven, saa de skadelige Vædske kan løbe ud den Vej.

Kapitel 10: Det er Tegn til Febertilfælde, naar et Svin vorder kroghalset, gaar skævt med Hovedet, løber lidt frem paa Græsgangen og staaer med Eet pludseligen stille, bliver hovedsvindel og falder omkuld.

Man maa bemærke, til hvilken Side Hovedet bøjer sig, for at aarelade Øret paa den modsatte. Under Halen, et Par Fingerbredder fra Laarballen, maa man og aabne en Aare, som er temmelig stor paa dette Sted. Men man maa først piske denne Aare med en Qvist, og naar den er opsvulmet af Risets Slag, slaar man Hul med en Lancette, og, efter at man har ladet noget Blod løbe ud, forbindes den med Bark

af Piil eller Ulm. Naar dette er gjort, maa vi holde det syge Svin inde i een eller to Dage, og give det saa meget lunkent Vand, som det vil have, tillige med en Pot Bygmeel. Har Svinet Qværke-Brandbylder, aabner man det en Aare under Tungen og lader noget Blod udflyde; hvorpaa man gnider hele Munden med stødt Salt. — Ved forskellige Sygdomme hos Hesten aarelod Columella ved at skarificere under Tungen.

I Begyndelsen af det 4. Aarhundrede e. C. kom *Apsyrtus* til Rom fra Grækenland; han deltog som Dyr læge i Konstantins Felttog mod Sarmatarne. Sammen med Vegetius gjaldt han for Oldtidens berømteste Veterinær; som sin samtidige, Aristoteles, kendte han de forskellige Former af Forfangenhed og anvendte Aareladning derimod med Held. Febersygdomme (15) behandlede han med Sult, senere Aareladning. *Apsyrtus* holdt sig ikke til bestemte Aarer, men benyttede dog fortrinsvis V. jugularis (19), som han stemte med en Snor. *Apsyrtus*, der meget vel kendte Phlebitis, var særlig forsigtig ved Aareladning paa Lemmerne, da han flere Gange havde bemærket Halthed efter Aareladning paa disse.

Selv om *Apsyrtus* aarelod ved særdeles mange Sygdomme, advarede han mod overdreven Aareladning og var meget mod den Uskik at aarelade sunde Dyr (23).

Den bedste Oplysning om det Standpunkt, Veterinærmedicinen indtog i det gamle Rom, faar vi af *Vegetius' Værker* (34). Om Aareladning skrev Vegetius, et særligt Værk: „De ratione phlebotomia“; efter dette mente Vegetius, at med Føden og Legemssafterne fordærvedes Blodet, og naar dette førtes rundt i Legemet, gav det Mathed og Smerte; gennem Spænding i Venerne indtraadte Betændelse, og det eneste Middel herimod var Aareladning; dog holdt han i Analogi hermed ogsaa paa Diæt.

I „De ratione phlebotomia“ angiver Vegetius sin Metodik til Aareladning saaledes: „Man stiller Dyret paa en jævn Plads og medens en Hjælper hæver Dyrets Hoved, binder en anden en Rem om Halsen for at Aaren kan træde tydeligt frem. Herpaa stryger man med en vaad Svamp Haarene langs Aaren glatte, for at Aaren bedre kan træde frem. Herpaa sætter man over Remmen venstre Haands Tommelfinger paa Aaren og udøver hermed et stærkt Tryk paa Aaren; med en god skarp Fliete slaar man Aaren.“ — Vegetius kendte Jugularvenernes Forening: „Paa Hovedet træder 2 Aarer ud, de mødes paa underste Del af Kæben“, og han angiver, at man skal støde Flieten i Aaren 4 Fingersbredder neden for Foreningen, hvad der for os synes at være noget vel højt oppe, og han finder da ogsaa An-

ledning til at advare mod at beskadige Svælg og Luftrør, for ikke at tale om Arterien. Vegetius gør opmærksom paa, at dersom Blodet ikke flyder kraftigt nok, bør man give Hesten noget Foder, saa den faar Kæbebevægelser, hvilket som bekendt medfører, at Blodet flyder stærkere; vil Blodet ikke standse af sig selv, anbefaler Vegetius at lægge en lille Pude Uld, hvorpaa der er drysset lidt Kridt umiddelbart paa Saaret.

Efter Aareladningen holdt Vegetius Dyret i Ro i en varm og mørk Stald i 7 Dage, og af Føde maatte Dyret kun faa fint Hø; ofte blev Aareladningen gentaget efter et Par Dages Forløb, men da udførtes den gerne paa Ganen; efter atter et Par Dages Ro afvaskedes Dyret over hele Kroppen med Vand, og inden det toges i Arbejde, blev det smurt med Olie og Vin.

Kastrater fraraader Vegetius at aarelade, thi ved Fjernelse af Testis har de allerede mistet en Del af deres Kraft, og man bør ikke yderligere svække disse Dyr; ligeledes fraraadede Vegetius at aarelade Æsler, thi, skriver han, disse har for lidt Blod og for fine Aarer; drægtige Dyr aarelader han heller ikke.

Vegetius angiver ved forskellige Sygdomme at aarelade paa følgende Steder:

Ved Sygdom i hele Legemet, f. Eks. Feber, i Halsaaen.

Ved Mavebesvær, Ufordøjelighed, Raserianfald: Paa Øre eller Tindingeavenen, der løber 3 Fingersbredder fra Øjnene.

Ved Øjensygdomme: 4 Fingersbredder fra Øjnene.

Ved Hals- og Svælgbetændelse: Ganeblodaaren.

Ved Lunge- og Leverlidelser: Brystvenen.

Ved Fodlidelser i Nærheden af Kode og Krone: 3 Fingersbredder ovenfor Kronen; der raades til stor Forsigtighed af Hensyn til Ledets Nærhed.

Hov- og Klovlidelser: Paa Saalefladen.

Ved Betændelse i Bagliv og Nyre: Paa Haleaaen; Halen bøjes op mod Ryggen, ved Grunden stemmes Aaren op med en Stok, i Midtlinien 4 Fingersbredder fra Anus aabnes Aaren med en Lancet.

Ved indvendige Sygdomme i Baglivet: Aabnes Laarvenen, men Vegetius raader til Forsigtighed af Hensyn til Nervens Nærhed.

Ved Lidelser i Bagpart og Fod: Fodvenen.

Ved Aareladning hos Svin afklippede Vegetius et Stykke Hale og hos Faaret et Stykke af Øret. Ogsaa Blodkopper kendte Vegetius, men mente ikke, de havde større Betydning hos Dyrene.

Vegetius' Værker er skrevet paa en Tid, da Oldtidens Kultur var

ved at sygne hen, nemlig i Roms Forfaldstid, da Riget og med det Videnskaben gik sin Undergang i Møde, men hans Værker giver os en rig Viden om Oldtidens Dyrlæggekunst. Efter Vegetius følger næsten 1000 Aars Mørke, hvor der kun reddedes de Dele af Oldtidens Læggekunst, der bevaredes gennem Araberne.

Middelalderen.

Arabien.

Til Trods for Arabernes store Hesteinteresse var de, i Forhold til senere Tidsalder, ikke særlig fremragende Dyr læger, og noget selvstændigt Nyt præsterede de ikke; deres Fortjeneste ligger som før nævnt i, at de reddede og videreførte en Del af det, der var frembragt i det gamle Hellas og Rom paa Tider, da Europa var i dyb Vankundighed, f. Eks. under de store Folkevandringer.

Aareladning hos Araberne anvendtes mest som præservativ Middel, og som det oftest har været gennem de følgende Aarhundreder, hvor Aareladning benyttedes paa denne Maade, var den nær knyttet til Overtro og Mystik, hvad efterfølgende arabiske „Aareladedigt“ vidner om. (Digtet er oprindeligt offentliggjort af Mezler: „Versuch einer Geschichte des Aderlasses“. Ulm 1793. Da dette Værk p. G. af Forholdene desværre ikke har været tilgængeligt for mig, er det her citeret efter Kurt Engert: Geschichte des Aderlasses. (9).).

Inden man har overskredet sytten Aars Alderen, skal man ikke lade sig aarelade, for det svækker Livskræfterne.

Ganske vist plejer god Mad samt Oktobersaften (Vin?) igen at give (indgyde) den derved mistede Kraft.

Ellers kan Aareladningen skærpe Øjne, Hjerne og Sanser;
vække Søvn (det skal vel betyde „befordre Søvn“ og ikke „vække
af Søvn“),

rense og gavne Benmarven,
gøre vor Mave sund,
vel ogsaa skærpe Hørelsen, styrke Stemmen, fordrive Sorg,
virke styrkende og meget mere.

Maj, September og April er de bedste Tider til Aareladning,
dog er der i disse Maaneder tre Dage, som ikke varsler godt for
Aareladning.

I Maj Maaned er det den første, i den anden Maaned er det den sidste, hvor man anser al Aareladning og (ogsaa) Gaasekød for skadelig. Imidlertid, hvad enten man er ung eller gammel, maa man roligt lade sig aarelade hver (en hvilkenksomhelst?) Maaned, hvis Blodet gør en Besvær.

Der findes tre Gange tre Aarsager der forbyder Aareladning: Kuldkærhed, kold Bolig, kolde Tider, overmaade store Elskovsmerter, forudgaaet Elskovleg, eller Bad. En altfor ung eller for høj Alder (Ordene kan dog ogsaa betyde en altfor tidlig eller for sen Aarstid), lang Tids Skranten, fuld Vom, Aandssvaghed, svag Mave og et væmmeligt Bryst (Brystkræft?) kan ikke taale Aareladning.

En vellykket Aareladning lægger ogsaa en Dæmper paa overdreven Forfængelighed og holder den indenfor de rette Grænser.

Om Foraaret og om Sommeren aarelades paa højre Side, om Efteraaret og om Vinteren paa venstre Side. Sommeren er den bedste Tid for Leveren, Vinteren for Hovedet, Foraaret for Hjærtet, Efteraaret for Fødderne.

En af de arabiske Læger, der gav Anvisning paa Aareladning paa fornuftigt Grundlag, var *Rhazes*, der levede i Bagdad i Midten af det 8. Aarhundrede; han advarede mod overdreven Aareladning for ikke at svække Organismen og raadede til at aabne Aaren i Længderetning.

Betydelig senere, i Aarene omkring 1320, levede *Abu Bekr ibn Bedr* (25), der var Hofdyrlæge hos den ægyptiske Sultan el Hasr; han aarelod med Lancet eller en spids Kniv. Ved Aareladning paa Ganen anvendte han en lille Træpind eller Jerntraad.

Europa.

Efter Romerrigets Fald kom der som ovenfor nævnt en mørk Tid baade for den humane og veterinære Medicin; først gik Folkevandrings Storm hen over store Dele af Europa, senere herskede den romerske Kirke egenraadigt og holdt nye Ideer nede, bl. a. stod den

den medicinske Forskning i Vejen ved at forbyde Sektion af Lig. I mange Klostre tog man sig dog af de syges Behandling; et velbevaret Minde derom har vi her i Landet i Fundene fra Øm Kloster (Cara insulæ, grundlagt 1172), hvor Cistercienserordenen havde et Hospital, og i hvis Ruiner man bl. a. har fundet Aareladeinstrumenter

Fig. 1.

til Mennesker. At der i Hospitalsklostrene maaske har fundet ligefrem overdreven Aareladning Sted, derpaa tyder det, at Pave Bonifatius VII (984—985) forbød Munkene at aarelade.

Intet tyder paa, at der i Klostrene har været noget som helst Kendskab til Dyrenes Sygdomme; det vilde med den katolske Kirkes Indstilling være ganske utænkeligt, at Munkene havde givet sig af med dette. Først omkring 1250 kom et Værk om Hestesygdomme „*De medicina equorum*“ af *Jordan Ruffus* (15), der var Overstaldmester hos Kejser Frederik II (1215—1250). Ruffus beskrev talrige Sygdomme; Bogen handler for en stor Del om Hovbeslag, dog omtales Aareladning; Ruffus brugte Midlet ret kritiskløst over for de fleste Sygdomme. Bemærkelsesværdigt er det, at Jordan Ruffus anvendte Ligatur til Underbinding af Blodkar, noget der først langt senere anvendtes hos Mennesket.

Lidt senere end Ruffus, men i samme Periode, levede *Laurentius Rusius*, der var Dyr læge i Rom i Midten af det 14. Aarhundrede (9), og som aarelod Heste, der havde rindende Øjne og svullent Hovede,

ved at aabne en Aare paa begge Sider af Ørene og derefter bevæge Dyrene raskt.

Med Maurernes Indvandring i Spanien blev Landet i høj Grad paavirket af den arabiske Kultur, men at Spanierne paa mange Omraader ikke stod tilbage, f. Eks. i Behandling af deres syge Dyr, navnlig Heste, viser det Værk, den spanske Dyrlæge *Juan Alvares Salamiellas* (eller *Samamillas*), der levede i det 13. Aarhundrede, har efterladt sig. Manuskriptet, der findes som No. 214 i Bibliothèque Nationale i Paris, er fra en noget senere Tid, muligvis først det 15. Aarhundrede, og maa altsaa være en Afskrift. Værket udmærker sig ved sine mange smukke Illustrationer, Akvareller, der viser „Dyrlægen i Arbejde“. Naturligvis er Aareladning anvendt overordentlig hyppigt, og her skal gives et Uddrag af *Salamiellas*' Anvendelse deraf (25).

Kapitel 8. Heste med Skulderledsforrækkelse lægges ned (kastes) og aarelades paa V. thoracalis lat.

Kapitel 17. Heste, der smeder eller stryger sig, aarelades paa Straalespidsen under Hoven (Fig. 1) med et Instrument, *Rieck* benævner som en Lancet; vi vilde dog nærmest betegne det som en Fliete (Fig. 2 a).

Kapitel 23. Beskelersyge: Aareladning paa V. jugularis (Fig. 3).

Kapitel 34. Ved Muk blev Underbenet bundet op, og Hesten blev aareladt paa V. saphena; derefter paasmurtes en Salve.

Kapitel 40. Forfangenhed: Aareladning paa V. thoracalis lateralis, Hovens Saal skæres tynd med et Virkejern, og der aabnes for Blodet under Hoven med en arabisk Hovkniv (Fig. 2 b).

Kapitel 76. Øjenbetændelse: Aareladning ved Indsnit oven for Øjet.

Paa Fig. 2 ses *Salamiellas*'s Fliete (a), Lancet (c) samt den arabiske Hovkniv, han benyttede til at skære Hornet tynd under Saalen med (b), naar han vilde aarelade under Hoven.

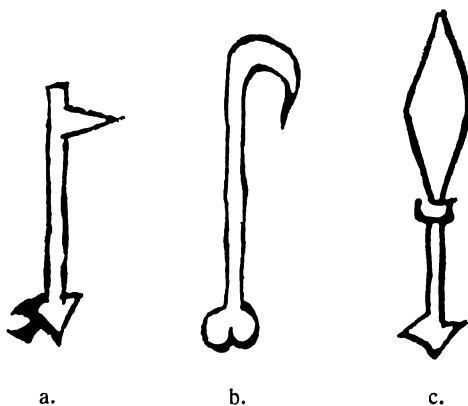

Fig. 2.

Fig. 3.

Nyere Tid.

(Tiden fra omkring Aar 1500 til Tiden omkring Veterinærskolernes Oprettelse).

Hvis vi fra Spanien vender os til Mitteleuropa, var den første Veterinærforfatter af Betydning, der indgaaende beretter om Aareladning, *Martin Böhme*, der antages at være født omkring 1547. Da han var 15 Aar gammel, fulgte han sin Herre Oberst Sigismund v. Kurtzpach til Nederlandene (1), hvor dennes Ridesmed, Mester Hans Jacob, gav Böhme hans første Undervisning i Behandlingen af syge Heste. Nogle Aar senere gik Obersten i kejserlig Tjeneste og rejste til Ungarn, Böhme fulgte ham, og *Ådermann* fortæller i sin Afhandling: „En veterinär-medicinsk författare paa 1600-tallet“, at Martin Böhme nu i 7 Aar var ansat som Hestelæge ved „svarta tyska ryttara“, derpaa faldt han i tyrkisk Fangenskab, hvor han i 2 Aar døjede meget ondt, men da han hos Tyrkerne passede Heste, benyttede han Lejligheden til at lære hvad der var at lære af Hestelægekunst hos disse. Efter at være løskøbt kom han efter forskellige Oplevelser, han var bl. a. en Tid Galejslave i Middelhavet, i Tjeneste hos Kurfyrst Christian I af Sachsen; efter dennes Død var Böhme i brandenburgsk Tjeneste; hans nøjagtige Dødsaar er ubekendt, men antagelig døde han ca. 1636 (25).

Martin Böhme's Værk „Ein New Buch von bewehrter Ross Art-

zeneyen" udkom i 1618, medens han var i brandenburgsk Tjeneste. Bogen, der er dikteret — Böhme kunde næppe selv skrive — bærer Præg af betydelig Erfaring i Datidens Hestelægekunst og er det første trykte Veterinærværk med Tavler af Instrumenter. Böhme havde selv forfærdiget disse i den kurfyrstelige Hofsmedie. Paa Fig. 4 ses Böhme's Aareladeinstrument, en Fliete. Som de fleste af sin Samtid aarelod Böhme paa forskellige Steder paa Hesten, som Regel saa nær Sygdomsstedet som vel muligt. Böhme har saaledes angivet ikke mindre end 37 forskellige Steder at aarelade paa. Nedenfor er paa Fig. 5 gengivet en „Aareladehest“ efter Ådermann, Svensk veterinærtidskrift 1933. (En lignende har tidligere været offentliggjort i *Kr. Boers*: Dansk veterinær Folkemedicin D. v. Aarb. 1939. Anvisning paa Hestens Aareladning i Tilslutning til Illustrationen er oversat efter Ådermann).

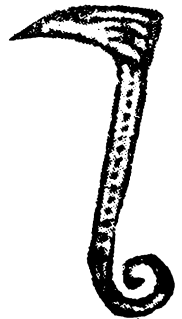

Fig. 4.

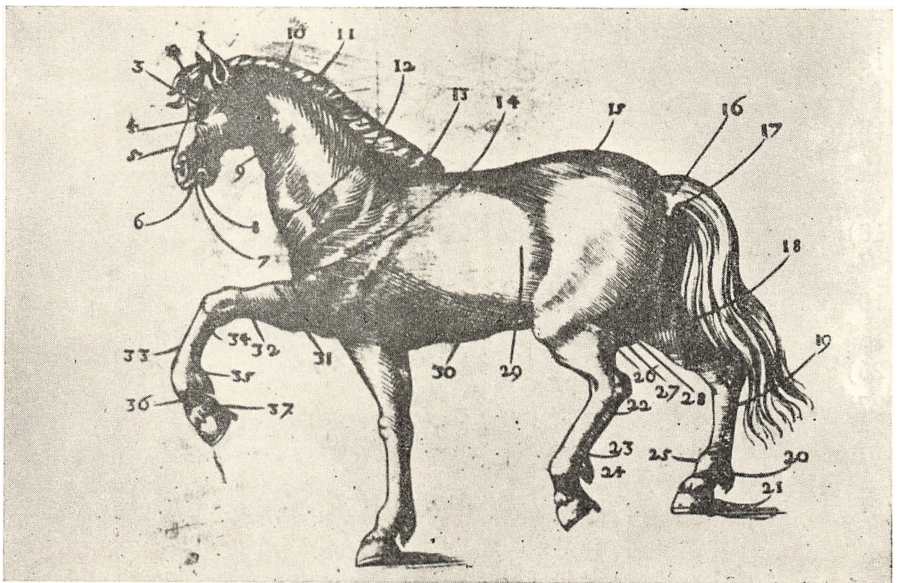

Fig. 5.

Anvisning paa Hestens Aareladning.

- 1) Aarerne i Ørerne slaaes, naar disse er syge, eller der findes Mangler ved dem, samt naar Halsen er forrykket eller fordrejet.
- 2) Aarerne, som ligger forrest i Panden paa Hesten, er gode at

- aabne, naar den har Kuller; ligesaa for Hovedsmerter og den faldne Syge.
- 3—4) Den Aare, som løber under og over Øjet, bliver aabnet, naar Hesten har mørke Øjne.
- 5) Den Aare, der ligger paa Næseryggen, er god at aabne ved Kolera og Hjernesmerter.
- 6) Den Aare, som løber paa Ganen, og som man kalder tredie Kern, bliver opslaaet, naar en Hest er meget ophedet og har forædt sig.
- 7—8) Aaren over og under Tungen bliver opslaaet, naar Hesten har Halsbetændelse.
- 9) Halsaaaren er god at lade, naar en Hest har Sygdom paa Lever eller Lunger.
- 10) Den Aare, der løber under Manken paa Halsen, bliver slaaet, naar en Hest har forædt sig overmaade meget.
- 11) Aaren ved Manken slaaes, naar en Hest ikke kan fordøje Foderet i Maven.
- 12) Brystaaaren bliver aabnet for Gulsot.
- 13) Denne Aare er god at aabne, naar en Hest har Skørbug.
- 14) Bovaaren bliver aabnet, naar en Hest har forslaaet sig.
- 15) Aaren paa Krydset aabnes, naar en Hest er faret ilde med sig.
- 16—17) Disse Aarer skal aabnes, naar Endetarmen paa Hesten er læderet.
- 18) Aaren bag paa Knæet skal slaaes, naar en Hest er redet forfangen.
- 19—25) Disse Aarer bliver slaaet, naar en Hest er forredet, for derved at uddrage al slem Vædske eller Fugtighed.
- 26) Denne Aare ?
- 27) Denne Aare ?
- 28) Denne Aare bag ved Hestens hemmelige Ting aabnes, naar dette er hævet.
- 29) Denne Aare bliver slaaet, naar Fedtet begynder at smelte i Livet paa Hesten.
- 30) Denne Aare, der kaldes Sporeaare, slaaes paa hede og varme Heste, naar de har overanstrengt sig.
- 31) Denne Aare er god at lade, naar en Hest har svulne Ben.
- 32) Denne Aare aabnes for Muk.
- 33) Denne Aare kaldes Kegelaaren (V. iliaca ext.), bliver slaaet ior urene Ben.
- 34—36) Disse Aarer bliver med Nytte aabnet for at uddrage Daarlighed og Vædske, som sætter sig i Benene paa Hesten,

- 37) Den Aare under Boven, der kaldes Straaleaare, er god at aabne, naar Hesten er fuldhovet.

Altsaa 37 forskellige Steder at aarelade, det kan derfor ikke undre, at et Haandskrift fra 1530 „Ex libris Bernardi Witten“ (26) angiver 126 Indikationer for Aareladning.

Fig. 6.

Martin Böhme kan siges at danne Overgangen til en ny Periode i det 17. og 18. Aarhundrede, thi medens Humanmedicinen, takket være Universiteternes Oprettelse, nu søgtes bragt ind paa videnskabelig Basis, blev Veterinærmedicinen i denne Periode distanceret og begyndte først sin Fremgang ved Veterinærskolernes Oprettelse i Slutningen af det 18. Aarhundrede.

I omhandlede Tidsrum fremkom i Mellemeuropa en ret omfangsrig Veterinærlitteratur, dels saakaldte „Rossartzeybüchlein“, dels omfangsrigte Pragtværker som Löhneyssen: „Neu eröffnete Hof-Kriegs- u. Reit-Schul“ v/ Trichter. Forfatterne til disse Værker var gerne overordnede Staldmestre og lignende hos fyrstelige Personer. Forfatterne var ofte ansete Folk, undertiden Adelspersoner, og yderst sjældent optræder de egentlige Kursmede som Forfattere til Hestelægebøger;

her i Norden, som vi senere skal komme ind paa, angiver flere af Forfatterne til Hestelægebøger dog at være „Borger og Hovsmed“.

At Smede paa denne Tid og længe før foretog Aareladning, er en kendt Sag, der ogsaa bekræftes af Fig. 6, et Billede fra det middelalderlige Krakau, hvor en Smed er ved at aarelade en Hest uden for sit Værksted; man ser Smeden staa med Flieten i Haanden, Blodet plasker ned paa Jorden, og Hesten har det venstre Forben bundet op. Oven over Billedet er anbragt Smedens Vaabenmærke.

For alle disse Hestelægebøger gælder det, at Aareladningen spiller en betydelig Rolle i Terapien, og denne var endnu ofte sammenknyttet med Overtro og Mystik; saaledes var det en ikke ualmindelig Antagelse hos flere Forfattere, f. Eks. Trichter, at Aareladning skulde foretages i nært Forhold til Stjernebillederne, f. Eks. i Dyrekredsen, og følgende bestemte Legemsdele maatte ikke aarelades, naar Maanen gik igennem de Stjernebilleder, man mente, de var knyttet til (9).

Om Stjernebilledernes Indflydelse paa Hesten.

Tyren „styrer“ Hestens Hals og Galle.

Tvillingerne styrer begge Skuldre og den forreste Del af Bugen og hvad der befinder sig der omkring og derpaa.

Krebsen styrer Brystet og alle deri liggende Del og de forreste Ribben.

Løven styrer Hjertet og Maven, og især Mavemunden, som man kalder Hjertekulen.

Jomfruen styrer Lungerne og Mavekulen (Mavesækken?) indtil Navlen.

Vægten styrer Indvoldene, Tarmene og hvad der er gemt nedenfor Navlen indtil Bughulen, deslige de bagerste Hofter og alle Ribben ved Ryggen.

Skorpionen styrer Pungen og Kønodelene.

Skytten styrer Aarerne, der løber gennem Laarets øverste Del nærmest ved „Küfen“?

Stenbukken styrer, foran, den indre Del af Laaret og Knæene.

Vandmanden styrer Skinnebenene.

Fiskene styrer og er Herre over Fødderne.

Derfor skal der ikke ydes nogen af disse Legemsdele Hjælp, naar Maanen løber gennem det paagældende Himmelstegn, det være sig med Aareladning, Brænden eller andre Kure.

I *Löhneyssen's* store Værk gives der ligefrem bestemte Data, der var bedst egnede til profylaktisk Aareladning (20). Om Foraaret an-

befalede det at aarelade den 6. April, om Sommeren i Begyndelsen af Juli, om Efteraaret mellem den 10. og 20. September og om Vinteren i Dagene fra 20. til 26. December. Sidstnævnte Dag var St. Stephansdag, hvor det baade i Norden og i Mitteuropa var almindelig at aarelade Heste. Herom angiver *Sind* (31) saa sent som i 1774, at de tyske Bønder har gjort Vane til Nødvendighed og nu er af den Mening, at en Hest, der ikke bliver aareladt paa St. Stephansdag, uvægerlig vilde blive syg. I Mitteuropa kaldtes St. Stephansdag flere Steder for „der grosse Pferdetag“, Hestene fik Foder, der havde ligget ude Natten før for at blive vaadt af Duggen, dette mente man bragte Sundhed; derpaa blev Hestene aareladt efter først at være redet varme. I de katolske Lande var det almindelig, at Præsten velsignede Hestene denne Dag.

Trichter, Udgiveren af Löhneyssen's Bog, fraraader at aarelade alle 4 Gange om Aaret, navnlig i de kolde Lande; i Mellemeuropa ansaa han 2 Gange aarlig for passende, og kun i de varme Lande, hvor Blodet er meget hedt, kan det gaa at aarelade de 4 Gange aarlig.

Om Foraaret raadedes til 2 Dage før og 2 Dage efter Aareladningen at give Hestene paa Foderet et Pulver bestaaende af en Spise-skefuld af hver af følgende Stoffer: Sevenbaum, Laurbær, Entian og Foeni Græci; endvidere maatte Hesten ikke faa Æde eller Drikke i 3 Timer efter.

Vallakker og unge Heste under 4 Aar samt gamle Heste maatte man ikke aarelade. Ved den sædvanlige præservative Aareladning aabnedes Halsaaeren paa venstre Side og endvidere begge Sporeaarer; hvor meget Blod, man skulde tage, ahang af Hestens Alder; man maatte ikke tage saa meget hos ældre Heste som hos yngre, og allerede ved 7 Aars Alderen maatte man begynde at gaa nedad med Mængden.

Ved Hoste anbefalede *Trichter* at aarelade Hesten paa Halsaaeren og tredie Dagen efter paa Sporaaren. Naar en Hest var kortaandet, aarelod man paa Sporaaren og lod Blodet løbe saa længe, at det fik en brunlig Farve. Ved Kuller aarelod *Trichter* en Gang om Maanednen paa Halsaaeren, selv ved Orm og Insektstik anbefalede han Aareladning.

Som Aarer, der var gode at aarelade paa, anbefalede *Trichter*: Paa Hovedet: Øjenaaren, Pandeaaeren, Museaaeren (efter Boers en Hudvene, der løber paa „Musen“, det bløde Sted paa Mulen, der dannes af *Musc. levator labii superioris proprius*) Kæbeaaeren og Ganeaaren.

Paa Halsen: Begge V. jugularis.

Paa Kroppen: Lungeaaren, Bugaaren og Sporaarene.

Paa Lemmerne: Skankaaren („Spatvenen“), Knæaaren, Kegel-aaren (V. iliaca ext.) Kodeaaren og Straleaaren.

Som Kuriosum kan nævnes, at det i en i 1743 udkommen Ross-büchlein anbefales at lave Pølser af Blodet, man havde tappet (9).

Dette, at man ikke maatte aarelade unge Dyr, var en almindelig Antagelse hos Datidens Veterinærer, saaledes mente *Winther v. Adlersflügel* (om W. v. Adlersflügel henvises til Dansk veterinærhistorisk Aarvog 1937), at man ikke maatte aarelade unge eller trætte Heste. *Winther* var forøvrigt ret moderat med sin Aareladning og fordømte ganske præservativ Aareladning og vilde kurativt kun anvende Aareladning ved „Fuldblodighed“ og visse Hjernesygdomme, og dog var ogsaa han fuld af Overtro og indlod sig kun paa at aarelade paa bestemte Dage, ligesom han tog Hensyn til Stjernebillederne.

I Frankrig levede *Solleysel* (1617—1680), der særlig var Kirurg; i sit Værk „Le Parfait Maréchal“ skriver han i et særligt Kapitel om

Indikationerne for Aareladning, at der i det dyriske Legeme til visse Tider finder Ophobning og Overfyldning Sted af skadelige Stoffer i Blodet; en Del af disse, mener han, fjernes med Urin og Sved; lettest og hurtigst er det dog at fjerne dem ved Aareladning. Formaalstjenlig var Aareladning efter *Solleysel*, naar Karrene var spændte, og der var Kongestion til

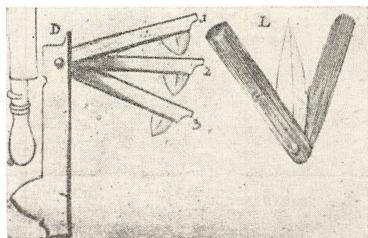

Fig. 7.

Stede. Iøvrigt fordømte han Aareladning i urette Tid, navnlig hos unge og svagelige Dyr, da man berøvede disse deres „flydende Næring“. Hos sunde og kraftige Dyr foretog *Solleysel* præservativ Aareladning 2 Gange aarlig, han tog intet Hensyn til, hvilken Aare han benyttede, men tilraadede at foretage dette ved tiltagende Maane, ligesom han ogsaa tog Hensyn til visse Stjernebilleder. *Solleysel* benyttede almindeligvis V. jugularis, og kun ved Øjenbetændelse aarelod han paa Tindingeaaren og ved Mundbetændelse paa Tungeaaren. *Solleysel* benyttede Lancet og Fliete, hvilket gennem Tiderne har været de almindeligste Aareladeinstrumenter; kun i Tyskland har Sneperten haft nogen videre Udbredelse, og her anbefaledes Sneperten særlig til urolige Heste. *Solleysel* tog gerne 4 Potter Blod af en Hest. Han beretter om et Tilfælde af Forblødning, til Trods for at han søgte at standse Blødningen med Vitriol og gloende Jern.

Hos Hertugen af Würtemberg var i Midten af det 18. Aarhundrede

Dionnyssis Robertson Staldmester og Hestelæge; han var født i Skotland, men kom i 1739 til Tyskland; han var ret sparsom med at foretage Aareladning (27); terapeutisk anvendte han egentlig kun Aareladning ved Forfangenhed, men turde dog ikke helt forlade den præservative Aareladning og anbefalede at aarelade Heste, naar de efter endt Græstid kom paa Stald om Efteraaret. *Robertson* benyttede Fliete og Kølle, og naar Aaren laa meget dybt, brugte han Lancet. Paa Fig. 7 ses *Robertsons* Fliete og Lancet; de frembyder af Interesse egentlig kun det, at de viser os, at Aareladeinstrumenterne praktisk taget ikke har forandret sig i Løbet af de sidste 200 Aar.

Fra Midten af det 18. Aarhundrede begynder der at rejse sig Røster mod den overhaandtagende Aareladning.

I Frankrig bekæmpede *Lafosse père* paa det kraftigste Misbrug af Aareladning; navnlig var han imod den præservative Aareladning, og han paastod, at han havde set Heste blive syge deraf. *Lafosse* benyttede almindeligvis *V. jugularis* til Aareladning, sjældnere *V. saphena*; han mente ved Aareladning at fremskynde Blodcirkulationen og at mildne de betændelsesagtige Tilstande; han var egentlig vistnok den første, der ikke mente, at man kunde fjerne skadelige Stoffer ved Aareladning. *Lafosse* advarede mod at saare Venneklapperne, da han mente, at det let gav Anledning til Aarefistel. *Lafosse fils*, der var Praktiker med stor Erfaring, fraraadede at aarelade unge og svage Dyr. Præservativ Aareladning fordømte han ganske og tog Afstand fra tidligere Tidens Overtro om bestemte Dage og Stjernebilleders Indflydelse paa Aareladningen (9). Han benyttede Fliete eller Lancet, ansaa Aareladesnor, der almindeligvis anvendtes, som overflødig. Den yngre *Lafosse's* samtidige *Claude Bourgelat* var hovedsagelig Teoretiker, og vi kender ikke meget til hans Stilling til Aareladningen; kun ved vi, at han advarede mod Overdrivelse (9). Med *Bourgelat* er vi naaet op til Tiden omkring Veterinærskolernes Oprettelse, men allerede nogle Aar forinden havde en af Datidens mest ansete Veterinærer og tillige sympatiske Person *Johann Gottlieb Wolstein* brudt Staven over de foregaaende Aarhundreders Syn paa Aareladningen.

Johan Gottlieb Wolstein var født den 14. Marts 1738 i Flinsberg i Schlesien, han studerede Medicin og Kirurgi i Wien, studerede hos *Lafosse* og *Bourgelat*, var paa en lang Studierejse i Holland, England og Danmark. Hjemkommen herfra indgav han et Forslag til Kejser *Joseph II*, der førte til Oprettelsen af Veterinærskolen i Wien 1777, hvis første Forstander han blev. Hans Virksomhed her fik imidlertid en brat Afslutning, idet han paa Grund af sine frisindede Anskuelser

blev mistænkt for at have Forbindelse med de franske Jacobinere, og han blev i 1794 idømt 2 Aars Fæstningsarrest. Efter at være be-
naadet for noget af Straffen blev han landsforvist fra det tyske Rige
og slog sig som landflygtig ned i Altona under den danske Konges
Ægide, hvor han praktiserede vistnok baade paa Dyr og Mennesker.
I disses Aar finder vi ham i Fortegnelsen over indenlandske Med-
lemmer i det ældste Dyrlægelseselskab i Verden „Det kongelige danske
Veterinærsekselskab“, hvor han stod opført som „Johann Gottlieb Wol-
stein, Ridder af Dannebrog, Dr. med. Prof. i Veterinærvidenskaben,
privatiserer i Altona“. Wolstein døde
i Altona 3. Juli 1820.

Wolstein adskilte sig fra sine sam-
tidige Abildgaard, Bourgelat og flere
ved at besidde langt mere praktisk Ind-
sigt og Færdighed end disse, og da
han i 1791 udgav sin Bog „Anmerk-
ungen über das Aderlassen d. Men-
schen u. d. Thiere“ havde han praktise-
ret i mange Aar som Saarlæge, altsaa
Kirurg baade paa Mennesker og Dyr.
Værket var tilegnet 14 af hans Venner
og tidligere Lærere, deriblandt Abild-
gaard. Wolstein skriver i Indledningen
om sit Syn paa Aareladningen (37):

„Det er ikke hentet fra Bogen,
ikke lært af Fremmede, ikke først
siden i Gaar, ei heller efter at
jeg har nedskrevet det rettede jeg
Opmærksomheden derpaa, allerede
fra min Ungdom, endnu medens
jeg var Lærling, beskæftigede min

Aand sig dermed. 20 Aar igennem har jeg tappet Mennesker og
Dyr for mange tusinde Potter Blod, selv har jeg svækket mit Liv
ved Aareladning. Fra 1754 til 1773 ansaa jeg dette Middel —
ligesom de bedste Læger i Europa — for det Bedste mod Be-
tændelse og Feber.

Efter en Forkærlighed som jeg med andre Læger og Ikkelæger
havde modtaget fra Bøger og som Menneske- og Dyrælger havde
anvendt i mange Aar, lagde jeg Mærke til den hurtige Foran-
dring som jeg ofte hos Mennesker og endnu oftere hos Dyr

Johann Gottlieb Wolstein

havde bemærket, naar jeg brugte dette Middel. — Og jeg spurgte mig selv, hvorledes anvendes Aareladningen?*

Wolstein gennemgaar derefter de Tegn, han iagttog hos Mennesker, der aarelades: Ængstelse, Blegghed, Hjertesvagthed, Mathed, Sved og nogle falde i Afmagt og Ildebefindende, og han skriver, at ikke omsonst betegner de hellige Bøger Blodet som Livskraften, og han henviser til 3. Mosebogs 17. Kapitels følgende Vers:

11. Thi Kødets Sjæl er i Blodet, og jeg har givet eder det paa Alteret, til at gøre Forligelse for eders Sjæle; thi Blodet er det, som skal gøre Forligelse ved Sjælen.
12. Derfor har jeg sagt til Israels Børn, ingen af eder maa æde, og den fremmede, som opholder sig midt iblandt eder, maa heller ikke æde Blod.
13. Og hvo som helst af Israels Børn og af Fremmede, som opholder sig midt iblandt dem, der fanger paa Jagt et vildt Dyr eller en Fugl, som maa ædes, han skal udøse Blodet deraf og skjule det med Støv.
14. Thi hvad alt Køds Sjæl angaar, saa regnes dets Blod for dets Sjæl og jeg har sagt til Israels Børn: I skulle ikke æde noget Køds Blod, thi alt Køds Sjæl er dets Blod, hver den som æder det skal udryddes.

Spørger man de Mænd, siger Wolstein, der anser Aareladning for det bedste Middel mod Betændelse og Feber, hvorledes de mener, dette virker, svarer de, at det ved Mennesker ikke og faar det maa-ske aldrig at vide.

Wolstein begrundede sine Indvendinger mod Aareladning med følgende: Aareladning forbruger Blod, det gør Feber ogsaa, og da der ved Feber kun er lidt Luft til Stede til Fordøjelse og Blodforøgelse, saa maa Fuldblodighed, naar den er til Stede hos Feberpatienter, gaa væk af sig selv, uden at man behøver at svække Patienten ved Aareladning. — Disse Betragtninger maa naturligvis ses paa Baggrund af, at de er 150 Aar gamle. I sit Synspunkt paa selve Feberen viser Wolstein i Virkeligheden en forbavsende moderne Opfattelse, idet han hævdede, at Feber er en Reaktion fra Organismens Side, som man ikke maatte bekæmpe hverken ved Aareladning eller andre Midler; som bekendt gik der adskillige Aar inden denne Anskuelse vandt almindelig Anerkendelse.

Aareladningen i Norden.

I vore gamle danske Krøniker og i de islandske Sagaer søger vi forgæves efter, at Aareladning har været foretaget paa vore Husdyr;

at Aareladning, navnlig hos Hesten, har været kendt i Norden meget langt tilbage, derpaa tyder nogle af de Skikke, der i Skandinavien, navnlig i Sverige, knytter sig til St. Stephansdag, 2. Juledag (13).

St. Stephansdag var langt tilbage i Tiden knyttet til Hestene. I Sverrige brugte man, at Karlene nævnte Dags Morgen, allerede Kl. 1, sadlede Hestene op, og nu gjaldt Kapløbet om, hvem der kom først til et Vandløb, der rindede mod Nord, thi om Hesten drak af sligt Vand, sagde man, at den drak Fløden af Vandet og vilde da trives vel i Aaret, der kom. I Norge vandede Karlene paa denne Dag Hestene af en fremmed Brønd. *Olaus Magnus* beretter fra Midten af det 16. Aarhundrede, at der i Norge St. Stephansdag var Kapridning hjem fra Kirke; den, der kom først hjem, fik først indhøstet den kommende Høst. Juleridtet har paa Sønderjyllands Vestkyst holdt sig til op imod vore Dage. I Holsten gik man rundt og striglede Naboernes Heste den nævnte Dag.

I mange Lande, i hvert Tilfælde i Bayern, Westphalen, Belgien og England brugte man at aarelade Hestene St. Stephansdag; til England skal Skikken være bragt fra Danmark. *H. F. Feilberg* mener, at Aareladningen St. Stephansdag var en afbleget Form af Heden-skabens Offerfester. Dette er muligt, men af Samtidens Befolkning er den vel snarere bleven betragtet som en ren præservativ Foranstaltning for at beskytte Hestene mod Sygdom. Om Aareladning i den danske Folkemedicin skal iøvrigt henvises til Kr. Boers: Dansk veterinær Folkemedicin, Dansk veterinærhistorisk Aarbog 1939.

Under den store Kvægpestepizooti i Danmark 1745—1747 sparedes ikke paa Aareladning. Stiftsfysikus *Carl Musæus* fra Odense, der sendtes til Brahetrolleborg, hvor Sygdommen første Gang viste sig paa Fyn, foranledigede, at Stiftamtmanden d. 15. Maj 1745 lod trykke et „Advertisement“, der omdeltes paa Fyn, hvor det i Punkt 1 hed:

„For alting skal alt Qvæg aarelades stærkt, som er ey under Aar gammel, enten det gaar alt i Marken, eller er inde endnu.“

I sin Indberetning fra Brahetrolleborg anbefalede Musæus da ogsaa Aareladning, setaceum paa Brystet samt Krudtmikstur, som, næst Guds Hjælp, værende det „allerkonvenableste“. Da Kvægpesten kom til Glorup i Oktober 1745, gav Geheimeraad v. Plessen Forvalter Klar-skov Ordre til, at han skulde lade alle Køerne aarelade og Dagen efter gaa gennem en Ild, der var tændt paa Marken. Trods Blod og Ild døde der paa Glorup 167 Stk. Kvæg (45).

Olaus Magnus bringer i sit Værk fra Aar 1555 et interessant Billede (Fig. 11), hvor man ser en Mand sidde med Fødderne i en Dam, hvor Igler suger Blod af ham; paa den anden Side Dammen har en

Mand redet sin Hest ud i Vandet, dens Ben er besat med Igler, hvilket jo tyder paa, at Igler har været anvendt til Heste i det 16. Aarhundrede.

Igler og Koppesætning, der har spillet saa stor en Rolle i den humane Terapi, har næppe nogensinde været meget benyttet over for Husdyrene. Som allerede omtalt var Koppesætning kendt af Ægypterne som af Inderne; senere omtales Koppesætning kun sjældent. *Schreger* (30) beskriver et særligt Instrument, et Koppejern, med 20 à 30 smaa Knive, der brugtes til at skarificere Huden med; en mellemstor Blodkop, der var varmet ved en Sprit- eller Tællelampe eller en Vokstabel, anbragtes over det skarificerede Sted.

I Aaret 1703 udkom der i København „En Konstig og Ny Hestelæge-Bog“, der opgives at være en Oversættelse fra tysk, hvad den da ogsaa bærer Præg af. Bogen benyttedes meget og udkom i flere Udgaver (1727, 1755, 1775). Paa Aareladningens Omraade indeholder Bogen ikke noget særligt; den maa nærmest siges at være meget sparsom i sin Omtale af Aareladningen.

Mere interessant er „Dend vel Indrettede og prøberede Hestecuur eller Læge-Bog“ som *Peter Esbach* udgav i København i 1727 og som kom i ny Udgave i 1763. Forfatteren, der angiver at være Borger og Hovsmed, boende i Studiestræde, skriver blandt andet i sin Tilegnelse til Geheimmeraad *Christian Ludvig v. Plessen* til Fussingø:

„Dets Aarsag har jeg og, saasom Smede-Professionen det medfører, lagt mig efter Hestecuur, og samme udenlands paa fremmede stæder nogle Aar practiceret, hvorfor jeg ogsaa hermed udgiver dette ringe Specimen paa det jeg har lært“.

I en lang og lidt opstyltet Fortale til Læserne, som Hovsmeden næppe selv er Forfatter til, skriver han som en Undskyldning for Værkets Fremkomst: „... thi endskiønt hver Ting har naaet den Fuldkommenhed som Gud vilde saa er dog ingen Ting saa fuldkommen at den kan bestaa af sig selv uden andens Hielp“.

Bogen indeholder en Opremsning af en Mængde Lidelser, undertiden ogsaa en kort Beskrivelse af disse, og især udmærker den sig, som de fleste Værker af denne Art, ved at indeholde en Mængde Recepter paa, i vor Tids Øjne meget ejendommeligt, sammensatte Medikamenter baade til indvortes og udvortes Brug. Det vil føre for vidt og ligger uden for dette Arbejdes Ramme at komme ind paa denne medikamentelle Behandling; her skal i det følgende blot gives en kort Oversigt over hvilke Sygdomme Peter Esbach anvendte Aareladning over for, og hvilke Aarer, han benyttede ved de paagældende Lidelser, idet her altsaa ses bort fra den medicinske Behandling, der ofte var knyttet sammen med Aareladningen.

Ved følgende Lidelser aarelodes.

Naar en Hest har gjort sig Skade og fordærvet sig ved Hopperne eller har forsprunget sig i Livet: Skank-, Spore- og Lungeaare *).

Om Orm som gjør Bylder paa Brystet og kaldes Slange-Orm (Bringebyld): Halsaaere, begge Bov- og Sporeaarer.

Haar-Orm (Herbes, Lus, Skurv): Bug-, Lunge-, Skank- og Sporeaare.

Naar en Hest er stiv: Bovaarerne, det skal ske ved Nymaane.

Forfangenhed: enten Bov- og Skankaare eller Bov-, Skank-, Spore- og Lungeaare.

Naar en Hests Lunge og Lever begynder at forraadnes (Tuberkulose?): Paa 3. og 8. Dag efter hinanden Lunge- og Sporeaaren, dette skal gøres naar Maanen tager af.

Naar en Hest har den faldende Syge (Epilepsi): Lunge-, Hjerter- og Sporeaaren.

Naar en Hest staller Blod: Sporeaaren 3 eller 4 Morgen efter hinanden eller Lungeaaren.

Naar en Hest er fuld Hoved: Straaleaaren, naar Maanen er i Næ.

Naar en Hest har Svindel (Epilepsi): begge Kuller og Lungeaarer.

Naar en Hest er Purrenfodet (Pindhose): Fesselaaren.

Naar en Hest har Skab: Spore-, Bov- og Lungeaare.

Naar en Hest har forhitzet sig: Lunge- og Sporeaare samt Aarerne under Tungen.

For Koller: 3 Gange slaar man Kulleraaren i Næe, 8 Dage mellem hver Gang. Ved den galne Kuller: aaben de almindelige Aarer. Ved den stille Kuler: riv den Aare i toe, som sidder bag ved hvert Øre, skær et Stykke som en halv Fingersbredde af Rumpebenet og skær et Kors deri, riv Aarene itu midt paa Tungen.

Hovne Øren: „Da skal Hesten aarelades, fordi saadan Hævelse kommer af raadent og slemt Blod“.

Naar en Hest er forhitzet, at Fittet ham angrebet har i Livet (Diarré): Lunge-, Skank- og Sporeaare.

Gulsot: Lungeaaren.

Naar en Hest er redet stiv og man da vil slaa den paa Græs: Bovaaren.

Lus: Efter Vask lege artis aarelades paa Lungeaaren „thi det kommer gementligen af Sult“.

I Esbachs Bog findes ikke direkte omtalt præservativ Aareladning,

*) Som Forklaring til de gamle Navne paa Arterier og Vener henvises til Kristen Boers: Dansk veterinær Folkemedicin, Emneliste, Henvisninger og Forklaringer, Dansk veterinærhistorisk Aarqog 1941 II, Pag. 331.

men Aareladning findes nævnt sammen med „Læge-Drik for alle Sygdomme: Tag Angelice 2 lod, Sennes-Blade 2 lod, Sevenbom halfanden lod, Lavendel et lod, Rabarbara et quint. Dette smaa stødt kaagis i een pæll Øll og indgives een Hest, som har mangel i Livet, to Morgener efter hinanden, hvorpaa hand maa faste i 2 a 3 Timer. Denne Drik er særdeles nyttig for een Hest, thi dend reenser ham Livet, og giver ham frisk Blod, naar han har faaet denne Drik ind, slaais ham Spore- og Lungeaaren Dagen derefter“.

Som det ses en broget Blanding, som for os synes at se lidt vilkaarlig ud. Bemærkelsesværdig er Esbach's Forkærlighed for at aabne 2, 3 à 4 Aarer paa een Gang. Der angives aldrig, hvor meget Blod, der skal tages.

Blodet, der er tappet, anvendes ofte som f. Eks.: Naar en Hests Lunge og Lever begynder at forraadne: efter Aareladningen (se ovenfor) tager man frisk Ler, Aske og Salt, en Haandfuld af hver, lader Blodet løbe derpaa, ælter det til en Dej, bager det i Ovnen, hvorefter det anbringes i Hækken, naar Hesten slikker derpaa „saa tørris Lever og Lunge ind igien“.

Ogsaa Blodet af andre Dyr benyttede Esbach som Medicin, f. Eks. anbefales mod Kuller: „...saa tager man een ganske sort Kat, og skiærer Rumpen af, og lader Blodet løbe i een Potte Viin-Ædike“, hvilket indgives Hesten 3 Morgener i Træk.

Noget senere end Esbach, nemlig i 1764 udkom i Kristiania „En sikker og grundig Anvisning om Heste-Creatureernes forskellige Sygdomme.....“ af *Ole Olsen Smidt*, Borger og Hovsmed i denne By. Forfatteren besad aabenbart ikke saa lidt praktisk Erfaring; han havde i lang Tid været i Tjeneste hos Artzenismeden i den kongelige Stald Ditlev Møller*), og Smidt anfører talrige Recepter som enten Ditlev Møller eller dennes Forgænger Adam Møller*) har brugt med god Virkning; ofte er de paagældende Recepter ledsaget af Ordet „Probat“.

I sin Indledning raader Forfatteren til, at man nøje undersøger Hestens Natur og Complexion samt den Tilstand, den befinder sig i „... besynderlig naar Aareladning synes at kunde hielpe paa Sagen, som dog i visse Tilfælde kan være skadelig saasom: Naar Hesten er meget ung da man næppe bør betiene sig af Aareladen uden højeste Nødsfald: Naar Hæsten er meget gammel, da er det endnu mindre tienlig og nytter ej til andet end at skille ham ved de faae livs Gei-

*) Om disse se C. Grove Vejlstруп: Artzenismede-Familien Møller. Dansk veterinærhistorisk Aarbog 1943.

ster han kand have tilbage. Ikke meere tienlig vil Aareladning blive for en Hæst, som er beladt med tør Krop, der ikke vil flyde, saa at Garpen og de Drus-agtige Luftrøre derved ere forstoppede og opsvulmede; thi i saa Fald vilde Aareladen vist nok befordre Hæstens Undergang...“.

Da denne Hestelægebog paa Grund af sin Forfatters Læretid hos Kursmedene i den kongelige Stald sikkert kan siges at give et særdeles klart Billede af, hvorledes Hestekurene praktiseredes af de bedste Hestelæger i Begyndelsen og Midten af det 18. Aarhundrede, altsaa lige tæt op til den Tid, hvor Veterinærmedicinen kom i Hænderne paa videnskabeligt uddannede Folk, skal her gives en kort Omtale af ved hvilke Sygdomme, Aareladning anvendtes, og hvilke Aarer, der benyttedes:

For Klem (Tetanus): begge Bov-, begge Spore- og begge Skrank-Aarer.

Forfangenhed: begge Sporeaarerne, lad Blodet løbe paa en Tagsten, strø lidt Salt derpaa, dette skal Hæsten slikke i sig.

(Omnia probate quod bonum est tenete).

Adam Møller.

Naar en Hest er af Vind, Vand eller Foer forfången: begge Spore-, begge Boug-, begge Skrank-Aarerne.

Hestekopper: som præservativ Middel begge Lungeaarene i Forbindelse med medikamentel Behandling.

Krop: Aabn en Aare paa Hestens 3die Dag.

Engbrystighed: begge Sporeaarene, derpaa rides Hesten varm, anden Morgen aabnes Lungeaaren.

Skab: Spore- og Lungeaaren.

For den fede Spat (= blød Spat, d. e. Spat, der kun viste sig ved Aarens større Tilsynekømt „Blodspat“): begge Straal-Aarerne.

Bovhalthed: „Bind det gode Been i Stigbøjlen ved Sadelen, som lægges paa Hæsten, driv ham lidt omkring paa de 3 Been, indtil han sveder, da synes Boug- og Flect-Aarene ganske tydeligt; tap en god Quantitet Blod udaf dem...“.

Fibel (Hævelse af de submaxillære Kirtler): begge Lunge-Aarerne.

Den galne Koller: Kuller- og Licht-Aaren, 3. Dag begge Spore- og Lunge-Aarerne.

Gulsot: begge Halsaarer og under Tungen.

Sove-Sott (Dødkuller?): begge Halsaarer og 3. Kern i Munden.

Indfaldende Sott (?): begge Spore-, begge Lungeaarer samt Kernen i Munden.

For Orm, som vokser imellem Hud Kiød (Springorm): begge Spore- og begge Lungeaarer.

For en Forrykkelse udi Span-Aarene (Spanaaren = Akillesenen):
begge Fistelaarerne.

Indfaldende Syge hos Hæste-Creaturene: begge Spore- og begge
Lunge-Aarerne.

Præservativ Aareladning angiver Smidt kun et enkelt Sted, nemlig
for Hestekopper, hvor han aabner Lungeaaren, efter at Hesten er
indgivet et nærmere angivet Pulver. I Modsætning til en Del af de

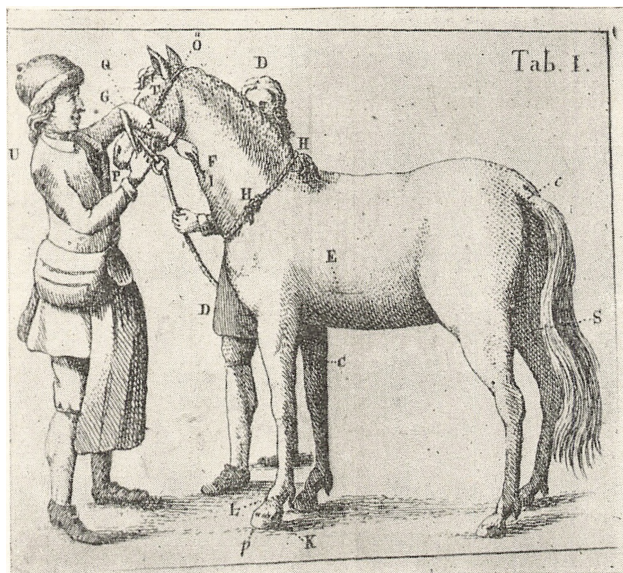

Fig. 9.

tyske Hestelægebøger anbefales ikke Aareladning mod nogen Øjen-
sygdomme; ligeledes er Forfatteren nogenlunde fri for Overtro, f. Eks.
angives ikke noget om Stjernebilledernes Indflydelse, og kun et en-
kelt Sted tages Hensyn til Maanens Stilling som da det tilraades, at
Heste med Fuldhov skal helst beslaaes, naar Maanen tager af.

I Sverige udgav *Peter Hernquist* i 1773 „Nødig underrättelse om
åderlatning paa hästar“. *Hernquist* var paa dette Tidspunkt Matema-
tiklærer ved Gymnasiet i Skare, men havde studeret baade hos Bour-
gelat og Lafosse; hans Bog bærer da ogsaa Præg af en ny Tid, og
man mærker, at manglede han maaske noget af de gamle Kursmedes
praktiske Erfaring, saa taler han ud fra et naturvidenskabeligt Grund-
lag, selv om naturligvis hans Opfattelse baade af fysiologiske og
og almindelig patologiske Problemer jo ikke kan falde sammen med
Nutidens.

Nyt her i Norden er, at Hernquist bryder Staven over den gamle Opfattelse, at man skulde aarelade i Nærheden af det syge Sted; han benytter i det store og hele altid V. jugularis og skriver, at det kun var vore Forfædre, der levede i Vankundighed om Blodets Kredsløb, og som behøvede at aarelade snart her, snart der.

Om selve Aareladningens Teknik giver Hernquist god Besked. Hvis det ikke er absolut nødvendigt at skride til Aareladningen omgaaende, raader han til at lade Dyret staa i Ro et Par Timer eller bedre, hvis det kan lade sig gøre, et helt Døgn. Forinden Aareladningen lader han Hesten røre sig lidt for at sætte Blodet i Cirkulation. Hernquist anbefaler at benytte V. jugularis, han stemmer Aaren med Snor (Fig.

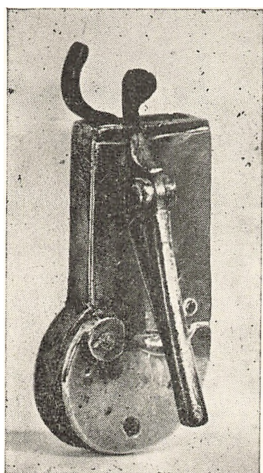

Fig. 10.

9), og han benytter Fliete, af hvilken han har 3 Størrelser, og hvad vi ikke hidtil har set, anbefaler han at gøre den omhyggelig ren, ligesom han bestemt fraraader at benytte samme Fliete til Heste med smitsomme Sygdomme og Heste med andre Sygdomme. Hernquist fraraadede Lancet og Sneppert (Fig. 10) som navnlig benyttedes i Tyskland, men ogsaa i ældre Tider i Danmark. — Som der ses paa Fig. 9, holdt Hernquist Armen med Albuen kranialt i Forhold til Hesten, dette skete for at dække Hestens Øje, at den ikke skulde blive forskrækket og urolig ved Kølleslaget. Hvad angaar Mængden af det tappede Blod, angiver han fra $\frac{1}{2}$ til 4 Skaalpund; hvis Blodet er tyndt, tages meget, og det er da bedst at tage det ad flere Gange. Hernquist betragtede Blodkagen, naar

den var stivnet; antog den en gullig Farve, mente han, det var Tegn paa, at Galdestoffer var gaaet over i Blodet.

Hernquist blev Forstander for den nyoprettede Veterinærskole i Skare i 1795, men da havde Veterinærskolen i København allerede bestaaet fra 1773 og Videnskabsmanden *Peter Christian Abildgaard* begyndt sin Virksomhed, der i den danske Veterinærvidenskab skulde sætte saa frugtbare Spor gennem lange Tider.

Det har tidligere været nævnt, at Wolstein, der ligesom Abildgaard, Hernquist og flere hørte til denne Tids banebrydende Mænd, havde et Forspring for disse i sin praktiske Erfaring. Abildgaard, der var uddannet som Læge, kunde i Hovedsagen kun have sit Kendskab til Dyremedicinen fra sit halvtredieaarige Studieophold hos Bourgelat i Lyon. Bourgelat var Teoretiker og gav sig ikke meget af med sine

Patienter, men Abildgaard deltog, i Modsætning til de fleste fremmede Studerende i Lyon, i Kursmedenes daglige Behandling af Klinikken Patienter, hvilket sikkert maa have været til stor Nytte for ham, og man kan ikke undlade at bemærke, hvor meget af Kursmedenes gamle Anskuelse, der paa Aareladningens Omraade hang ved ham; dette maa da ogsaa siges tydeligt at præge hans „Heste- og Qvæglæge i et lidet Udtog“. Hvis man betragter 3. Udgave, der udkom i 1791 og som, forsynet med hvide Blade til Notering, benyttedes af Skolarerne paa Veterinærskolen, kommer disse gamle Anskuelse tydeligere frem, end man skulde have ventet sig af Abildgaard.

Ved Feber aarelod Abildgaard omgaaende; han benyttede V. jugularis og tappede 2 Potter af en Hest, Hesten fik derpaa en Spand Vand med 3 Haandfulde Bygmel og 1 Pægl Eddike, dersom Feberen ikke tabte sig, og dersom det aftappede Blod var meget haardt og tykt og den gule Hud meget tyk og seig, saa aarelod Abildgaard igen og blev om fornødent ved dermed hver 5. eller 6. Time.

Ved Kværke aarelod Abildgaard, saasart der var Feber til Stede.

Ved Lungesygge og Feber paa Grund af Lungebetændelse aarelod Abildgaard straks, 2 Potter af en stor Hest, een af en mindre, saa ofte Pulsen igen blev hyppig og haard, gentoges Aareladningen i de første Dage.

Hvis Hoste var tør, aarelod Abildgaard, ligeledes ved Diarrhoe, ja selv ved Springorm aarelodes, skønt Abildgaard allerede paa denne Tid var klar over, at Snive og Springorm var samme Lidelse.

Ved Kuller aarelodes kraftigt; Abildgaard var af den Anskuelse, at Aarsagen til Kuller var „varme og dunstige Stalde“ samt, som han skriver, den slemme Vane Folk har at strikke Hesten, naar den skal aarelodes, især naar man allerede lægger Snoren paa, inden man har gjort Flieten klar, saa Hesten derved kommer til at staa unødigt længe med Snoren spændt om Halsen.

Naturligvis aarelod Abildgaard ved Forfangenhed, men ogsaa ved Tetanus, hvor han tog Blod, indtil Hesten var ved at styrte. Endvidere aarelodes ved Fibel (Hævelse i Halskirtlerne) og forskellige Hævelser.

Hos Kvæget aarelod Abildgaard navnlig ved Kvægpest, og her benyttede han det aftappede Blods Konsistens til at stille Prognosen, idet sygt Blod, der aftappedes 1. og 2. Dag, naar det henstod i en Skaal og stivnede, var temmelig sortagtigt rød, fast og uden Vand, medens sundt Blod bestod af en Trediedel Vand; denne Mangel paa Vand, hævdede Abildgaard, tog gradvist til fra 1. til 4. eller 5. Dag; hvis der da begyndte at komme mere Vand i Blodet, man tappede i de følgende Dage, var det et uomtvisteligt Tegn paa, at Koen kom sig.

Ved Kvægets ondartede Lungesyge skulde man omgaaende aarelade; dette skulde gentages 3 til 5 Gange i de følgende Dage, forudsat at Blodet var meget tykt, og Blodkagen havde en stærk gullig eller graalig „Hud“ paa sig, thi dersom Blodet var tyndt, var det skadeligt at fortsætte med Aareladningen.

Naturligvis var Abildgaard fuldstændig fri for tidligere Tidens Overtro og Mystik; den præservative Aareladning anvendte han ikke, og han benyttede almindeligvis V. jugularis; om Abildgaard's almene Syn paa Aareladningen faar man iøvrigt bedst Indtryk ved hans egne Ord, hvorfor her skal gengives hans Kapitel om Aareladning i hans Heste- og Qvæg-Læge 1791:

Om Aareladning.

Tykt Blod, for meget Blod og Betændelse udfordrer Aareladning. Dersom Kreaturene levede et frit og naturligt Liv, saa kunde et saa unaturligt Middel som Aareladningen, ikke behøves; men i den Tvang og under den ufornuftige Behandling de ofte holdes, bliver dette, og flere Hielpemidler nødvendige, for at rette Følgerne af be-gaaede Feil.

Naar Kreaturene have tykt Blod, saa ere de gjerne tunge; naar de have for meget Blod, have de kort Aandefang, og blive snart stakaandet naar de løbe. Hos Creature, som have for meget Blod, ere alle Blodaarer spændte og store. Creature, som have for tykt Blod, have besværlig Uddunstning, og udtømme tyk og heed Urin. Creature, som have for tykt eller for meget Blod, faae letteligen Betændelses-Sygdomme, naar de udsættes for nogen pludselig Forandring fra Varme til Kuld, eller naar nogen Skarphed i Blodet kommer til. De Creature, som have for tykt Blod, blive og let forfangne, faae Leddesmerter og Stivhed i Lemmerne.

Mangel af Bevægelse og overflødig nærende Foder forarsager Fuldblodighed.

Dette bør rettes ved Aareladning, og forekommes ved Arbejde og Bevægelse.

Man kan aarelade Kreaturet overalt, hvor der findes Blod-Aarer saa store og saa nær under Huden, at man kan aabne dem tilstrækkelig.

Virkningen af Aareladning er, at Blodet bliver tyndere og dets Mængde formindskes. Denne Virkning skeer i hvad Aare man vælger at aabne.

De største Aarer ere de bedste at aarelade paa, fordi de ere lettest at aabne, og give i en kort Tid en større Mængde Blod, Virk-

ningen af Aareladningen er altid kraftigst, naar man har hastigt udtømmet den Mængde Blod man vil lade fra Kreaturet.

Derfor er det altid, og fornemmelig i indvortes Sygdomme, bedst at aarelade paa den saa kaldte Hals- eller Lunge-Blodaare, fordi det er hos alle Creature den største, man kan komme til at slaae Hul paa.

Den Mængde Blod, man bør aftappe af et Kreatur, er forskellig, efter Kreaturets Størrelse og Tilstand. Af en fuldkommen Hest kan man tage 2 Potter Blod af Gangen, og af smaa Heste en Pot eller 3 Pægle. Af Køer og Oxer kan man ligeledes aftappe til to Potter Blod. Af Faar og fuldvoxne Lam en halv Pot. Af Svin 3 Pægle til en Pot.

Men naar man i en Sygdom har aareladt Creaturene nogle Gange, saa tager man tilsidst noget mindre Blod hver Gang. Men naar man i en Sygdom mærker, at det aftappede Blod ikke vil størknes ret, saa maae man ikke aarelade meer, thi det ville da skade meget, ved at svække Kreaturet; ligesom det og overalt er urigtigt, at svække Creaturenes Kræfter ved Aareladning, naar disse Kræfter ikke virke for stærkt, som i Betændelses Febere, eller naar der ikke er Fuldblodighed, som besværer Kreaturet, saa at dets Kræfter ei formaae at bevæge og omdrive Blodet tilbørligt“.

En af Hjælpelærerne ved Veterinærskolen paa denne Tid var *Johann Wilhelm Helper**); han konstruerede en Aareladefliete med saa bred en Ryg, at man kunde udføre Slaget alene med Haanden, uden Kølle. Helper konstruerede ogsaa den bekendte Tragt, der bærer hans Navn, og som benyttedes til intravenøse Injektioner, en Applikationsmetode, der i Erik Viborgs Tid blev meget benyttet.

Ved Abildgaards Død i 1801 overtog *Erik Viborg*, der i nogle Aar havde været Lærer ved Skolen, Ledelsen og Undervisningen i de vigtigste Fag. Viborg havde — eller fik i hvert Tilfælde ret snart — en noget anden Opfattelse af Aareladningen end sin berømte Forgænger.

Til Bedømmelse af Erik Viborg's Indstilling til Aareladningen er

*) Johann Wilhelm Helper, f. 15.—7.—1778 i Rethmar i Lüneburg. Forældre: Smed Didrich Wilhelm Jakob Helper og Margaretha Arbecker. Studerede ved Veterinærskolen i Hannover. Dyr læge v. Livrg. Dr. i Itzehoe 1799. Dyr lægeeksamen ved Veterinærskolen i København 1800. „Dyr læge“ v. Veterinærskolen 1. Maj 1804. Kuur- og Beslagsmed ved den kgl. Staldetat 4. Oktober 1813. D. M. ¹/₁₁ 1828 Gift d. 23. Juli 1804 m. Catharina Elisabeth Zahner, Datter af Smed Carl Z. Død 23. Decbr. 1861 i København.

benyttet 4 haandskrevne Referater (39—40—43) af hans Forelæsninger. De to Referater er skrevet af Peder Madsen Helberskov*) og de andre to af Peder Sørensen**), begge Skolarer ved Skolen i Aarene omkring 1810—12.

Man bemærker straks Viborg's nyere Indstilling ved slet ikke at benytte Aareladning ved almindelig Febertilfælde; kun naar Feberen var saakaldt Betændelsfeber, anbragte han Dyrene i kølige Omgivelser, var Pulsen spændt, blev Dyrene aareladt, blev Pulsen igen haard, gentoges Aareladningen.

Ved Kvægpest fraraadede Viborg Aareladning, idet han mente, at det svækkede Dyrene. Ved Miltbrand aarelod han de kraftigste Dyr.

Hos Kvæget var Hjernelidelser egentlig de eneste Lidelser, hvor Aareladning altid var indiceret.

For Hestens Vedkommende var Forfangenhed og Hjernebetændelse de eneste Lidelser, hvor der benyttedes Aareladning. Om Tetanus skrev Viborg, at ganske vidst var der mange, der benyttede Aareladning, men han havde aldrig set nogen Nytte deraf ved denne Sygdom.

Iøvrigt var Viborg's Brug af Aareladning i høj Grad afhængig af, om den paagældende Sygdom var sthenisk eller asthenisk, et Begreb, der paa denne Tid spillede en ikke ringe Rolle ved Sygdomsopfattelsen; en sthenisk Sygdom havde sin Oprindelse fra et Overmaal af Livskraft, medens en asthenisk Sygdom som Aarsag havde Svækkelse af Organismen. Ved en sthenisk Sygdom maatte man aarelade, men naturligvis aldrig ved en asthenisk.

Et særdeles godt Billede af Viborg's Syn, og dermed ogsaa hans Elevers, paa Aareladningen faar vi af den Journal, Dyr læge *Peder Sørensen* har ført over de Dyr, han behandlede ambulantly i den Tid, han var paa Veterinærskolen (44), Journalen er afsluttet d. 18. April 1811. Sørensen behandlede ialt 306 Dyr, nemlig 211 Køer, 44 Heste, 41 Svin, 3 Faar, 3 Hunde, 3 Høns og 1 Papegøje. Interessant er det høje Koantal, og de behandlede Køer var næsten alle fra selve København, kun faa fra Oplandet. Over 67 af Patienterne er der ført nøjagtig Journal, af disse blev kun de 4 aareladt, nemlig: 1 Tyr med Hjernebetændelse, 1 Ko „fuld og hastig Puls, rystede forskrækkeligt, forvildet Udseende“, 1 Ko Betændelsesfeber, 1 Ko Lungebetændelse.

*) Peder Madsen Helberskou, f. i Als Sogn, døbt den 30.—1.—1792. Dyr lægeeksamen 1812. Dyr læge i Als Sogn, ved Landbeskederdepotet paa Mosgaard v/ Aarhus 1825—1830; derefter Praksis i Aarhus, fra 1831 Dyr læge i Skanderborg, Borger-skab som Smedemester i Skanderborg den 4.—3.—1831. Død i Skanderborg 1875.

**) Peder Sørensen, døbt i Kværndrup Kirke den 12.—3.—1784, Dyr lægeeksamen 1811, Dyr læge paa Brahetrolleborg, død 3.—7.—1824.

Peder Sørensen bemærker udtrykkeligt om de aareladte Patienter, at de var i særligt godt Huld.

Den præservative Aareladning anvendtes næppe af Erik Viborg og skulde vel fra hans Tid være forsvundet fra den veterinære Terapi her i Landet; noget andet er, hvad der endnu længe efter fandt Sted ude i Landet, f. Eks. staar der i Dyr læge *Peder Steffensen's**)

Fig. 11. Menneske- og Heste-Igler (Efter Olaus Magnus 1555).

Journal fra 1808 den 11. Juli (45): „Captain Westergaard, 12 Stude og 1 Tyr aareladt“ og ældre nulevende Dyr læger har fortalt fra deres unge Dage om Folk, der kunde komme og anmode om at faa en Hest „ladt“ eller „slaaet op“; paa Dyr lægens Forespørgsel om, hvorfor de ønskede en tilsyneladende sund Hest aareladt, fik han det Svar, at den trængte til det.

I det store og hele maa man da sige, at Erik Viborg kun foretog Aareladning, naar der var virkelig Grundlag derfor, og at han i sin Behandling paa dette Omraade naaede saa nær op ved Nutidens, at der i Virkeligheden ikke er foregaaet nogen videre Udvikling paa dette Felt i de sidste 100 Aar, før den seneste Tids moderne Midler er fremkommet.

*) Dyr læge Peder Steffensen, f. 8.—8. 1777 i Klovborg, Dyr lægeeksamen 1801, praktiserede i Tammestrup mellem Horsens og Skanderborg, Gaardejer. Død den 5.—4.—1854.

Trykte Kilder, hvortil der er henvist.

- 1) Ådermann, K. W.: En veterinär-medicinsk författare paa 1600-tallet. Svensk Veterinärtidskrift 1933.
- 2) Abildgaard, P. C.: En dansk Heste- og Qvæg-Læge i et lidet Udtog, eller Haandbog for Bondestanden til Weiledning i at læge de almindeligste Sygdomme blandt Heste, Hornqvæg, Faar og Svin. Tredie og igen forbedrede Oplag. Kiøbenhavn 1791.
- 3) Baranski, A.: Geschichte d. Thierzucht u. Thiermedizin im Altertum. Wien, 1886.
- 4) Barthlet, J.: The gentlemans farriery. London, 1788.
- 5) Cerutti, L.: Taschenwörterbuch d. gesamten Thierheilkunde. Leipz. u. Sourau, 1821.
- 6) Columella, L. J. Moderatus: De re rustica, Frechlands Oversættelse, København 1806.
- 7) Eichbaum, F.: Grundriss d. Geschichte d. Thierheilkunde. Berlin, 1885.
- 8) Ellis, W.: Every farmer his own farrier. London 1759.
- 9) Engert, K.: Geschichte des Aderlasses, Dresden, 1912.
- 10) En konstig og ny Heste-Læge-Bog. København 1703.
- 11) Esbach, Peter: Dend vel indrettede og proberede Heste-Cuur eller Læge-Bog som indeholder adskillige forsøgte Raad og Midler for Heste imod adskillige Svagheder og Sygdomme baade ud og indvortes. Kjøbenhavn 1727.
- 12) Eskilsson, K. Dahlmann: Svenska häste-botare. Stockh. 1759.
- 13) Feilberg, H. F.: Jul I & II. København 1904.
- 14) Hernquist, P.: Nödig underrättelse om åderlatning paa hästar. Stockh. 1773.
- 15) Hertvig, H. C.: Praktische Handbuch d. Chirurgie f. Thierärzte 2. Aufl. Berlin, 1859.
- 16) Hoffmann, L.: Ueber das Prinzip des Aderlasses und über eine neue Aderlassfielte. Berliner Thierärztliche Wochenschrift 1894, No. 8.
- 17) Jung, J. H.: Lehrbuch d. Vierarzneykunde. Heidelberg 1785--87.
- 18) Knudsen, V.: Den gamle hellenske Lægekunst. København 1911.
- 19) Kreutzer, J. M.: Grundriss d. gesammten Veterinärmedizin. Erlang 1853.
- 20) Löhneyssen, G. E.: Neu eröffnete Hof-Kriegs- u. Reit-Schul, das ist: gründlicher Bericht della Cavalleria od. v. aller was z. Reuterey gehörig u. einem Cacalier davon zu wissen gebühret. v. V. Trichter, Nürnberg, 1729.
- 21) Neffgen, H.: Der Veternär-Papyrus v. Kahun. Berlin, 1904.
- 22) Plinius, Secundus C.: Historia naturalis, Udg. af Detlefsen, Berlin, 1866-73.
- 23) Postolka, A.: Geschichte d. Thierheilkunde von ihren Anfängen bis auf die Jetztzeit. Wien, 1887.
- 24) Rasch, G.: Lægevidenskab i Alexandrinertiden, Norsk Magazin f. Lægevidenskab. Kristiania, 1887.
- 25) Rieck, W.: Das Veterinär-Instrumentarium, Haupter Jubilæumskatalog 1932.
- 26) Reick, W.: 126 verschiedene Venaesectines um 1550. Veterinärhistorische Mitteilungen 1929.
- 27) Robertson, D.: Pferd-Arzeneykunst. Frankfurt & Leipzig, 1764.
- 28) Schrader, G. W. u. Hering, E.: Biographisch-litarisches Lexicon d. Thierärzte. Stuttgart 1863.
- 29) Schrebern, D. G.: Neue Entdeckungen an Pferden, zum Behuf der Armeen, Landwirte, Curschmiede. Halle 1765.

- 30) Schreger, C. H. Th.: Operationslehre f. Tierärzte. Fürth, 1803.
 - 31) Sind, J. B. v.: Den uti fält och paa resa hastig helande hästsläkaren. Stockh. 1774.
 - 32) Smidt, C. O.: En sikker og grundig Anvisning om Heste-Creatureernes forefaldende Sygdomme, Egenskaber, Aarsager og Cuur. Kristiania (1764).
 - 33) Varro, Marcus Terentius: Res rusticae, v/ Keil, Leipzig, 1884.
 - 34) Vegetius, Puplius: mulomedica, v/ Lammatsch, Leipzig, 1910.
 - 35) Wiberg, J.: Galen og den galenske Lægekunst, Odense 1910.
 - 36) White, J.: A compendium of the veterinary art. Canterbury 1802.
 - 37) Wolstein, J. G.: Anmerkungen über das Aderlassen d. Menschen u. d. Thiere, Wien 1791.
 - 38) Wolstein, J. G.: Die Bücher d. Wundarzney d. Thiere. 2. verm. u. verm. Aufl. Wien 1793.
-

Haandskrevne Kilder.

- 39) Ovens Sygdomme, holdt af Herr Professor Viborg paa den kongelige Veterinærskole i København, sammenskreven af Peder Sørensen, Lærling ved Skolen. København den 22. November 1810.
(Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv).
 - 40) „do.“ sammenskrevne af Peder Madsen Helberskov, Lærling ved Skolen, København den 2. Juli 1812.
(Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv).
 - 41) Operationer efter Dyr læge Helpers Forelæsninger paa den kongelige Veterinærskole i København, sammenskrevne af Peder Sørensen, Lærling ved Skolen København d. 26. Juni 1810.
(Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv).
 - 42) „do.“ sammenskrevne af Peder Madsen Helberskov, Lærling ved Skolen. København den 26. Juli 1810.
(Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv).
 - 43) 2 Referater uden Tittelblad over Hestens Sygdomme, antagelig holdt af Erik Viborg, Haandskrifterne er henholdsvis Peder Sørensens og Peder Madsen Helberskovs.
(Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv).
 - 44) Veterinær Praksis eller Fortegnelse over de Dyr som jeg under mit Ophold ved den kongelige Veterinærskole har haft i Behandling i Aarene 1808-9-10 og 1811 af Peder Sørensen. København den 18. April 1811.
(Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv).
 - 45) Dyr læge Peder Steffensens Journal 1806—1813.
(Dansk veterinærhistorisk Samfunds Arkiv).
 - 46) Breve og Dokumenter vedrørende Kvægsygen 1745—1746.
(Landsarkivet f. Fyen).
-

Illustrationsfortegnelse.

- Fig. 1, 2, 3 og 4 er fra Riech, W.: Das Veterinär-Instrumentarium.
Fig. 5 er fra Ådermann, K. W.: En veterinär-medicinsk författare paa 1600-tallet.
Fig. 6 er fra Veterinärhistorische Mitteilungen.
Fig. 7 er fra Robertson, D.: Pferd-Arzeneykunst.
Fig. 8 er fra Wolstein, J. G.: Die Bücher d. Wundarzeney d. Thiere. 2. Aufl.
Fig. 9 er fra Hernquist, P.: Nødig underrettelse om aderlatning paa hästar.
Fig. 10 den afbillede Snepert tilhører Gdr. H. C. Larsen, Hyllestedgaard.
Fig. 11 er fra Claus Magnus 1555, her fra Troels Lund: Døglig Liv i Norden. 4. Udgave, Bd. V.

Dyrlægeslægten Tobiassen.

AF DYRLÆGE C. JENSEN, GUNDSØMAGLE.

Om Stamfaderen beretter Stambøgen, at han kom herind i Landet ca. 1685 med en Herre. Denne købte Hovedgaarden Lindholm og byggede Hus i Gevninge til Kursmeden *Hans Henrik*.

Det er ogsaa fortalt om nævnte Kursmed, at han blev forfulgt af Fjenden og reddede sig ved at lade sin Hest svømme sig over et stort Vand. Træt og mødig kom han til Stenlille Kro i Midtsjælland og spørger Kælderpiggen *Mette*, om hun for et Stykke Sølvkæde, som han har fundet, vil give ham et Par Stykker Mad. Det vil hun gerne, og da hun kommer med Maden, maa han have syntes godt om den flinke Pige. Han spørger hende nemlig, om hun vil vente i 3 Aar og blive hans Kone. Dertil svarede hun Ja.

Maaske har hun givet sit Ja uden at tænke videre over det, men da han holdt Ord, holdt ogsaa hun Ord og giftede sig med ham. Disse to blev Stamforældre til de efterfølgende Kursmede og Dyrlæger af Tobiassen Slægten.

Stamfaderen var født 1655. Han kom herind i Landet ca. 1685, og saavidt det er oplyst, hed han *Hans Henrik*. I 5 Generationer var hans Efterkommere Kursmede i Gevninge i ca. 200 Aar, og det var ikke alene Mændene, der interesserede sig for Behandling af syge Dyr, men ogsaa enkelte af Kvinderne viste Interesse derfor. I 5. Generation var der en Kursmed, der hed *Tobias Christiansen*. Han blev Fader til 2 Dyrlæger, der begge tog Dyrlægeeksamen paa Veterinærskolen paa Christianshavn. Den første af disse, der tog Eksamen, var *Christian Tobiassen*. Han fortæller i Gevningebogen, at en Dag sagde hans Far til ham: „Nu skal du være Dyrlæge“, men jeg svarede, det vilde jeg ikke, men saa sagde min Far: „Du vil maaske hellere være Skræder eller Skomager?“ „Nej, det vil jeg ikke. Jeg vil være Smed.“ Men dertil svarede Far, at saa vilde jeg faa

haardere Arbejde og ringere Fortjeneste end som Dyrlæge. Far sendte mig saa til Præsten i Herslev, der underviste mig til Præliminæreksamen, som jeg tog paa Københavns Universitet i 1847, hvorefter jeg kom ind paa Veterinærskolen. Broderen, *Hans Johansen Tobiassen*, der senere tog Dyrlægeeksamen, fortalte mig engang, at Forholdet mellem hans Broder og en Professor T. ved Veterinærskolen var lidt spændt. Det udartede sig saa vidt, at en Dag, de mødtes nede ved Børsen, langede *Christian Tobiassen* et saa kraftigt Stød ud, at Professoren havnede paa Ryggen i Rendestenen. „Da jeg nogle Aar senere kom ind paa Skolen“, fortalte *H. J. Tobiassen* mig, „spurgte Professoren, om jeg var Broder til *Chr. Tobiassen*, hvilket jeg bejaede. Professoren udbrød da: Hvad skal jeg dog gøre? De er saa stor og kraftig, og han var saa lille og spinkel, hvortil jeg svarede, at jeg fornærmer ikke Professoren.

Christian Tobiassen.

Født ¹⁴/₁₂ 1828. Død ⁹/₁₂ 1912.

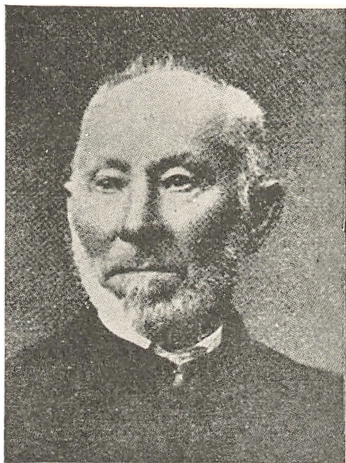
Brødrene *Christian* og *Hans Johansen Tobiassen* var begge særprægede Personligheder. De havde til fælles en meget skarp lagttagelsesevne; grundige og samvittighedsfulde i deres Gerning, holdt de begge Standens Fane højt. De gjorde Standen Ære.

Fra min Barndom og Drengaar mindes jeg *Chr. Tobiassen*; naar han kom kørende i Praksis, sad han som Regel bag i Vognen i sin eensædede Doktorstol. Man saa ham altid med sort rundpullet, blød Hat, sort Kavaj, og mellem Benene stod hans Paraply, hvorpaa han hvilede sine Hænder. Folk hilste Dyrlægen med en Ærbødighed, som var det en højtstaaende Personlighed, der passerede Byen, saa megen Respekt stod der om *Chr. Tobiassen*, hvem Lægmænd antog for at kunne mere end sit Fadervor. Der gik en utrolig Mængde Historier om *Chr. Tobiassen's* Evner.

Chr. Tobiassen var, fortæller han selv i Gevningebogen, i Besiddelse af en meget fin Hørelse. Jeg citerer Gevningebogen:

Jeg har en meget let Bevægelse, saa jeg nu, 75 Aar gl., kan gaa en og en kvart Mil paa en og en halv Time, har fine Sanser, dog kunde Synet være bedre, da jeg læser bedre med end uden Brillen. Derimod har jeg en meget fin Hørelse, hvilket efterfølgende Exp. viser: Da min Nabo, Gmd. *Jens Kristiansen*, og jeg en stille Aften i November 1881 stod midt paa min Jordlod ved Stenkokken og talte sammen, hørte jeg, at en Person med Træsko paa kom gaende hen

over Stenbroen i min Gaard, hvorefter han siger: „Er Tobias hjemme?“, og gaar saa lidt efter ud af Gaarden igen. Jeg spørger saa *Jens Kristiansen*, om han hørte det passerede. Han, som var meget tung-hør, svarede Nej, og at det ej kunde være muligt i saa lang Afstand (ca. 1000 Alen) og med et Bakkeparti imellem, der skjuler Byen, at høre det nævnte Spørgsmaal. Imens vi endnu staar der, hører jeg, at det ringer til Aften i Sonnerup, der ligger 1 Mil herfra. Altsaa disse to Lyde fra hinanden modsatte Steder. Da jeg kommer hjem, spørger jeg min Pige, *Hanne*, som var ene hjemme, hvad det var for en Mand, der havde været og spurgt efter mig, men da hun endnu kun var lidt kendt i Byen, kunde hun ikke sige mig det. Dagen efter, da jeg var hjemme, kom en Mand atter op ad Gaarden, og Pigen siger da: „Der er Manden, som var her i Gaar og spurgte, om De var hjemme.“

Christian Tobiassen.

Jeg husker, at Præstegaardsforpagter *Hans Christiansen* i Kirke Saaby, der, før han blev Forpagter, havde været Stald-

karl paa Herregaarden Trudsholm under Rygaard, fortalte, hvor vi var en Del forsamlet, at han en Nat, medens han var Staldkarl, var kaldt op og sendt af Sted til Gevninge for at hente Dyrlæggen til en Ko, som Mejeribødkeren ikke kunde faa forløst. Det var en stille, lun Sommer-nat. Da jeg standsede inde i Dyrlæggegaarden, aabnede *Chr. Tobiassen* Døren i Stuehuset og sagde: „Du kan godt køre hjem *Hans Christian*, for Koen har kælvet.“ — Afstanden mellem Trudsholm og Gevninge er ca. 1 Mil. — Derpaa bød Dyrlæggen Godnat og gik ind; der var intet andet at gøre end at køre igen. Da jeg kom uden for Gevninge By, mødte jeg Mejeribødkeren til Hest, der kom for at meddele, at nu havde han forløst Koen og havde ikke Brug for Dyr-læggen. Forklaringen paa *Chr. Tobiassen's* Viden er sikkert den, at Mejeribødkeren havde truffet en Bekendt paa Vejen til Gevninge og fortalt ham i hvad Ærinde, han red, og det havde *Tobiassen* hørt.

Tobiassen kunde kende en Hests Trav fra andre Hestes Trav, naar den var travet for ham nogle Gange. Han sagde saa tit til Manden med den syge Hest: „Nu rider du i Skridtgang til det Sted, og saa rider du i Trav til det Sted, og saa rider du i Skridtgang hjem.“ Hvis Manden saa overtraadte det givne Paalæg, sagde *Tobiassen* til ham,

naar han kom igen: Du red ikke, som jeg sagde. Du kan trække med din Hest igen, jeg ser ikke mere paa den.“ Folk kunde ikke forstaa, at *Tobiassen* vidste det. Det skabte Respekt.

Jeg skal fortælle om et Par Patienter hjemme hos min Fader, nærmest for at omtale Datidens Behandlingsmaade. Den ene var en Følhoppe, der fik en Hjernelidelse kort efter Fødslen. Da *Chr. Tobiassen* havde undersøgt, aareladt og givet den Medicin af en Trepægleflaske — han gav altid Medicin af Flaske, saavidt jeg ved — kom han ind i Stuen for at spise Frokost. Herved hilste han paa min Farmor, der siger til *Tobiassen* — hun havde Frisprog over for *Tobiassen*, fordi hun var beslægtet med ham — „Den dør *Chr. Tobiassen*; naar den viser det og det, dør den.“ „Jeg mener nu den kommer sig, Helene“, sagde *Tobiassen*. Dyrslægen kom hver Dag og aarelod den. En Mand gik Dag og Nat og skiftede kolde Kompresser. Hoppen var anbragt i et stort Rum, hvor der langs Væggene var sat Rugbraader. Efter 4—5 Dages Forløb døde Hoppen. Bedste fik Ret.

En anden Hest hjemme havde traadt et Søm op i den ene Baghov. Da *Tobiassen* havde skaaret den ud, siger han til Fader: „*Jørgen*, du skal gaa ned til *Ferdinand* (Byens Bødker) og faa lavet et ovalt Kar, der er 3 Kvarter højt, og saa skal du koge en Spandfuld Vandgrød; den hælder du i Karret, og deri skal Hesten staa med Benet i $\frac{1}{2}$ Time 2 Gange om Dagen.“ Det var næsten umuligt at faa Hesten til at staa med Benet i den varme Vandgrød. En Ugestid efter tilsaa Dyrslægen Hesten; da var næsten hele Hoven løsnet fra. „Der er ikke andet at gøre end at hente Slagteren og faa den slaet ned“, sagde *Tobiassen*.

Chr. Tobiassen holdt stærkt paa sin Ære; det er blevet mig fortalt, at naar han var i den grevelige Herskabsstald paa Rygaard, og Greven kom derned for at høre, hvorledes det var med Patienterne, og Greven ikke hilste ved at tage sin Hat af for Dyrslægen, sagde *Chr. Tobiassen* straks: „*Rasmus Isack* (det var Førstekusken), spænd for og kør mig hjem.“ Naar Dyrslægen var kørt, sagde Greven: „Hvad skal vi gøre, *Rasmus Isack*?“ „Der er ikke andet at gøre, end at vi i Morgen henter Dyrslægen igen, og saa maa Greven virkelig hilse paa ham.“

Chr. Tobiassen havde dannet et lille Kulturcenter om sig. Ved Siden af sin Dyrslægevirksomhed havde han i en Menneskealder syslet med Studier over Egnens Historie og samlet sig et lille righoldigt, historisk Musæum i Gevninge. Hans Virksomhed bragte ham i Forbindelse med Egnens Folk og skabte derved Betingelserne for det enestaaende Samlearbejde, han udførte. I sin Stambog, hans egen

Slægts Historie, har han med enestaaende Akkuratesse ført den til sin Død, og i Gevningebogen hele Bygdens Historie. Disse to store Haandskrifter efterlod han sig ved sin Død. Stambogen er et anseligt Værk, da Familien hurtig blev stor, Stamfaderen havde 12 Børn, Sønnen, der blev Kursmed efter ham, havde 13 Børn, der var derfor Grundlag for en stor Familie. I Gevningebogen er nedskrevet Gevninge Bys og den nærmeste Egn's Historie. I Gevninge Sogn findes hver Ejendom beskrevet, og Ejerrækken og Ejerens Slægtsskabsforhold saa langt tilbage, som det lader sig oplyse gennem Kirkebøger og andre Kilder. Tit er disse tørre Kendsgerninger ledsaget af smaa, kvikke Historier til Eks.: „Da *Vilhelm Johannes Whitte* havde solgt Avlingsgaarden Mart. No. 4 a af Gevninge By i 1841 til *Erik Demandt*, tog de ind paa Gl. Postgaard i Skomagergade i Roskilde for at drikke Lidkøb paa Handelen. *Whitte* var meget skælmsk, han forlangte en Flaske Vin med den Bemærkning, at det gjaldt et Væddemaal, og at det nok maatte vente med Betalingen, til de saa, hvem der tabte. Dette indvilligede Gæstgiveren i, men da han blev indbudt til at drikke med, maatte han spørge, hvad Væddemaalet gjaldt. Jo, siger *Whitte* saa, *Demandt* siger, at det søndre Spir paa Domkirken falder først, men jeg holder paa, at det bliver det nordre. Nej, siger Gæstgiveren, jeg vil have Vinen betalt straks, da jeg vel ellers nok intet faar.

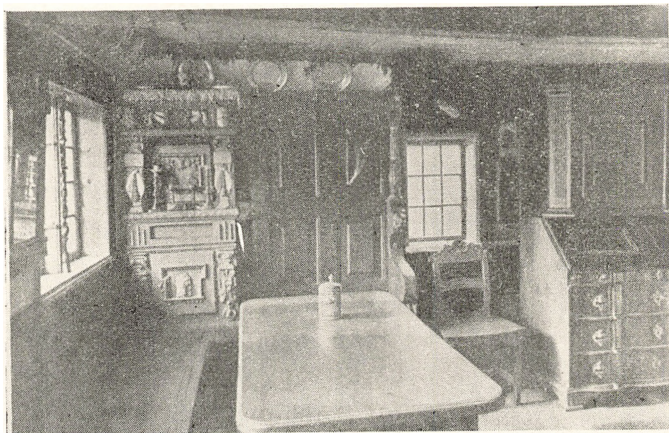
I Stamhusets oprindelige Stuehus, der blev bygget i 1691 af Stamfaderen, *Hans Henrik*, og hvor Slægtens Stamfædre til *Chr. Tobiassen* har haft til Huse, indrettede *Chr. Tobiassen* et Musæum. Det gamle Hus er velbevaret. Døren er en gammel Kirkedør, Vinduerne lave, blyindfattede. Herude findes en Hedebo stue saa fuldendt og smuk, at man sjælden træffer den mere komplet eller nydelig. De gamle Paneler i brogede Farver, Omhængssengen og Tallerkenrækken med Tintallerkenerne under Loftet, Bilæggerovnen (gl. norsk Rørovn), Stolpeskabet og Chatollet, Sengeomhængene med de hedebo syede Haandklæder er især smukke og sjældne, de er holdt i Blaat og Hvidt og ser nærmest ud til, at de har været til en Herreborg i Stedet for en Bondestue, de bærer Aarstallet 1746. Om det saa er det gamle Byhorn fra Lejre, saa hænger det her med Navnene paa Dattidens Gaardmænd stukket i Messingkanten. *Chr. Tobiassen* havde en stor Samling af gamle Dragter og Huer, smaa ejendommelige Huer som Tip-Tip-Oldemødre har baaret.

Paa Lindholm Hovedgaard erhvervede *Chr. Tobiassen* sig en af de ældste Klokker, der findes — efter Formen at dømme. — Det antages, at den har hængt i Vor Frue Kloster i Roskilde og har kaldt Nonnerne til Andagt.

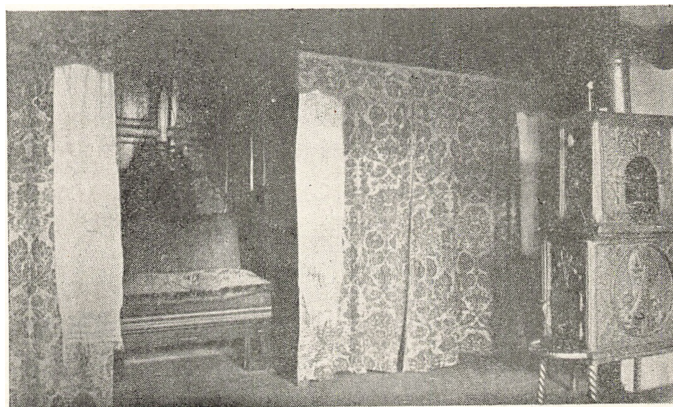

Stuehuset.

Hedebostuen.

Bondestuen.

Der er mange interessante Ting i Samlingen. Blandt andet ogsaa de to Metalkugler fra Kakkelovnen i Tyre Boløxes Røverkule i Borrevejle Skov. De bærer Aarstal 1640.

I 1892 overtog Dyrnlæge A. Østergaard Gevninge-Praksisen efter Chr. Tobiassen.

H. Johansen Tobiassen.

Født $1\frac{1}{6}$ 1842. Død $15\frac{1}{2}$ 1914.

H. J. Tobiassen overtog i 1866 sin Farbroders Praksis i Snoldelev. Farbroderen, der hed *Niels Christiansen*, var ikke Kursmed, men foretog sig kun Behandling af syge Dyr. Der gik Ry af hans store Dygtighed viden om. Dyrnlæge *Tobiassen's* Søn har meddelt mig, at til at begynde med praktiserede hans Fader i 72 Landsbyer — en mægtig Praksis. *Tobiassen* var en høj, kraftig Mand med en stærk Fysik, han var en Personlighed med en fast Vilje. Passerede man Snoldelev ved 9 Tiden om Formiddagen, var *Tobiassen's* Gaard fyldt med Patienter, og tit holdt der en lang Kø af Patienter hen ad Gaden. *Tobiassen* praktiserede i Snoldelev fra 1866 til 1903; da flyttede han til Roskilde, hvor han nød sit Otium.

Tobiassen kom enkelte Gange spadserende den 12 km lange Vej fra Roskilde ud til Gundsømagle for at besøge mig, han var en meget kærkommen Gæst i mit Hjem. Jeg havde som ung Dyrnlæge uvurderlig Nytte af hans rige Erfaring, han rettede og vejledede mig paa mange Maader.

H. Johansen Tobiassen.

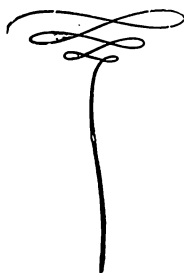
Tobiassen var en Mand, der krævede meget af sig selv, men han krævede ogsaa meget af sit Klientel. Tilliden til ham som Dyrnlæge var meget stor. Jeg husker fra Undervisningen i Spec. Pathologi, at Professor *Bang* sagde under Forelæsning over Nyrebetændelse hos Hesten: „Dyrnlæge *Tobiassen* i Snoldelev — en Dyrnlæge der kører sit Klientel i stramme Tøjler — har af 11 Heste, der var paretiske efter Hæmoglobinuri, helbredet de 7 ved at lade Ejeren tage dem op i Sele 2 Gange om Dagen i 9 Maaneder.“

H. J. Tobiassen var mere nutidssvarende Dyrnlæge end Broderen; han var som Regel med ved Dyrnlægemøderne i København. Hau

holdt ligesom Broderen stærkt paa det standsmæssige. Jeg husker en Gang, han var kommet paa Besøg; lidt efter kom jeg hjem fra Praksis og havde et Par Trækostøvler paa, der var forede med Lammeskind. Jeg var lidende af Ischias og havde efter Lægens Raad anskaffet dem. Da *Tobiassen* saa dem, udbrød han: „Saadan et Par kan en Dyr læge ikke komme bumblende hen over en Mands Stenbro med. Det kan man ikke.“

Jeg rettede engang det Spørgsmaal til *Tobiassen*, om man skulde sende en Patient hjem med den Besked, at den ikke fejlede noget, naar man ikke kunde paavise noget sygeligt. „Nej“, sagde *Tobiassen*, „jeg behandlede Patienterne i saa godt som alle Tilfælde, men“, føjede han til, „jeg husker, at der kom en Mand kørende med et Faar. Da det var læsset af Vognen, og jeg havde undersøgt det, sagde jeg til Manden: De kan godt læsse det igen, jeg kan ikke finde nogen Sygdom i det. Manden kørte, men kom kort Tid efter tilbage med et Faar, og da han saa mig, udbrød han: det var ikke saa mærkeligt, at Dyr lægen ikke kunde finde nogen Sygdom i det andet, det var et forkert Faar, jeg havde med.“

Tobiassen efterlod sig 4 Sønner, hvoraf de 3 tog Dyr lægeeksamen, den ene af dem tillige Lægeeksamen. En Sønnesøn af *H. J. Tobiasen* fører Praksisen videre i Snoldelev.

Ældre Dyr læger paa Hornsletegnen.

AF DYRLÆGE H. ANDERSEN, AABYHØJ.

Paa den Tid, der i det følgende bliver Tale om, var Hornslet en lille og ret uanseelig Landsby; men vel nærmest paa Grund af sin Beliggenhed omtrent midt i Trekanten Aarhus—Randers—Grenaa og med en Afstand af ca. 3 Mil til dem alle, udviklede Byen sig senere i Tidens Løb i flere Henseender til et Midtpunkt for en større Egn. Det kan saaledes nævnes, at der oprettedes Apotek i Byen 1858, Amtssygehus i 1891 og Dommerkantor i 1910, og ved Anlægget af Aarhus—Grenaa Jernbanen i 1877 blev Hornslet Stationsby. I det sidste halve Aarhundrede har Byen været i stadig Vækst og har nu ca. 1250 Indbyggere, store Handels- og Industriforetagender er vokset op, og Skolevæsenet har udviklet sig til mere end almindeligt for Landboforhold.

Samtidig er sket en lige saa betydningsfuld Udvikling i Byens Op-land. Jeg behøver kun at nævne Navnet Karlby. Hvem kender ikke Karlby? Byen med de røde Tyrekalve, i Øjeblikket næsten den eneste Vare, der ikke er Maximalpris paa.

Paa denne Egn har der siden 1804 været Dyr læge, og i det følgende skal da omtales de ældste Dyr læger, der har været beskæftiget her. Redegørelsen vil blive mangelfuld, idet de for Tiden herskende Forhold hindrer Benyttelsen af de Arkivalier i Lands- og Rigsarkiv, hvor en Del Oplysninger maatte menes at kunne faas. De meddelte Oplysninger er da i Hovedsagen samlet paa Grundlag af lokale Kirkebøger og Folketællingslister, og de vil maaske kunne tjene andre som Grundlag for videre Undersøgelser.

Dyrlæge Ole Sørensen Bruus.

Om denne den første eksaminerede Dyrlæge paa Hornsletengen kan jeg, takket være Oplysninger fra Dyrlægerne *Philip Hansen*, *Knarreborg*, og *C. Grove Vejlstrup*, Horslunde, meddele følgende:

Han blev født i Segalt ved Løgten, Skjødstrup Sogn, som Søn af Gaardejer *Søren Bruus*. Hans Fødselsdag kendes ikke, men han blev døbt Kristi Himmelfartsdag d. $\frac{9}{15}$ 1782. Han blev af Aarhus Stift indsendt til Veterinærskolen Sommeren 1801 som den 4de Elev og var paa det Tidspunkt Reservesoldat af Randers Amts 2. Lægd Nr. 69.

Han fik Eksamen som Dyrlæge d. $\frac{21}{4}$ 1804 med 1ste Karakter og Vidnesbyrd om meget rosværdige og fuldstændige Prøver, meget flittig og ordentlig Opførsel. Hans Uddannelse blev bekostet af Amtmand i Odense, *Poul Rosenørn Gersdorff*, der ejede Vosnæsgaard, og som d. 25. April 1804 skrev til *Erik Viborg* (Veterinærskolens Arkiv) og takkede for god Omsorg for Eleven, som han haabede nu maatte finde Udkommet som Dyrlæge paa hans Gods. *Gersdorff* skriver blandt andet: „Faderen velhavende Gaardmand, 2de Farbrødre ligeledes Gaardmænd og velhavende og have ingen Børn“. *Gersdorff* udtalte Ønsket om, at Dyrlæge *Bruus* maatte faa Børn; men heri blev han skuffet, idet *Bruus* aldrig blev gift og ingen Børn havde.

Kort efter at *Bruus*, der hjemme hos sine Forældre betegnedes som *Ole Bruus* Dyrlæge, havde faaet Eksamen, flyttede hans Forældre til Ugelbølle i Mørke Sogn som Gaardejer, og *Bruus* fulgte med. I 1813 var han stadig i Ugelbølle, hvilket fremgaar af en haandskreven Fortegnelse for dette Aar over alle Dyrlæger i Landet.

Dyrlæge *Bruus* døde d. 2. September 1816 og blev begravet d. 9. samme Maaned paa Mørke Kirkegaard.

Hans Fader, *Søren Bruus*, døde 1817 som Aftægtsmand i Ugelbølle.

Dyrlæge Chr. Mouritzen Alstrup

var født i København 1785. Hans Forældre har ikke kunnet efterspores, men iflg. *Richter*: 100 Aars Dødsfald, døde i 1841 en 81-aarig Drejermester i Marinen *Mouritz Hieronymus Alstrup*. Muligvis var denne hans Fader.

Han fik Eksamen 1814 og har siden flyttet en Del omkring i Landet, hvad Folketællingslisterne viser; men det ser ud til, at Folk dengang, saavel som nu, har kunnet glemme at anmelde Flytning.

Hans Hustru hed *Ellen Margrete Jacobsen*, og det Barn, der sandsynligvis var hans ældste, var en Datter, *Christine*, som blev født

ca. 1822 i Brøndbyvester Sogn, Københavns Amt. En Datter, *Elisabeth Dorothea*, blev født ca. 1824, men hvor vides ikke. Ca. 1827 fødtes Datteren *Mouritzine Marie* i Elsborg Sogn, Lysgaard Herred, Viborg Amt. $16/6$ 1829 fødtes Sønnen *Johan Christian* i Almind Sogn, Lysgaard Herred, og samme Sted fødtes $10/6$ 1832 Sønnen *Christen Borup*, og atter samme Sted fødtes $15/2$ 1835 Datteren *Ane Cathrine*. Ved begge Sønners Fødsel staar Faderen indført i Almind Sogns Kirkebog som Gaardmand, uden at det oplyses, om han ejede Gaarden eller kun havde den i Fæste, medens han ved sidste Datters Fødsel staar indført som Dyrlæge, men i alle 3 Tilfælde som boende i Almind Kirkegaard: Gaarden nærmest ved Kirken.

Ved Folketællingen i 1840 var han flyttet fra Almind og boede nu i Højbjerg Sogn, samme Herred, og ikke i en Gaard, men i et Hus. Hustruen levede stadig. Det gjorde hun derimod ikke ved næste Tælling i 1845. Da var Dyrlæge *Alstrup* flyttet fra Højbjerg til Røved i Ødum Sogn, Galten Herred, Randers Amt, hvor han havde forpagtet „Lehnedals Mølle“.

Ved Tællingen i 1850 var han ikke mere i Røved, og hans Opholdssted har ikke kunnet findes; men en nu afdød Sønnesøn, Gdr. *Ludvig Alstrup*, Bendstrup, oplyste i sin Tid over for mig, at hans Farfar foruden at være Møller i Røved ogsaa en Tid var Skytte paa Skaarupgaard. Muligvis har det saa været paa den Tid, hvor han var „forsvunden“.

Ved Tællingen 1855 var han Dyrlæge i Hornslet, stadig Enkemand og boede hos Datteren *Christine*, der var gift med Daglejer *Peder Andersen*.

I 1858 flyttede *Alstrup* til Løgten, hvor han boede i det Hus ved Markedspladsen, som nu ejes af *Georg Nielsen*, men allerede Aaret efter købte han den saakaldte „Bøjegaard“ i Landsbyen Segalt, ca. 2 km fra Løgten, beliggende midt i Byen og Nabo til den senere Dyrlæge *Anders Lauge Rasmussens* Fødegård, og her boede han til sin Død. Bøjegaardens Stuehus staar endnu og beboes af 2 Familier.

Dyrlæge *Alstrup* døde $20/8$ 1867 og blev $2/9$ 1867 begravet paa Skjødstrup Kirkegaard i Gravparcel Nr. 94, hvis ene Halvdel nu er optaget af 5 nyere Gravsteder, medens den anden Halvdel ligger ret øde hen. Der staar et stort Asketræ; men om det har Forbindelse med Dyrlæge *Alstrup*, vides ikke. Der er ingen Mindesten.

Antagelig har *Alstrup* været ret velstillet. Han hjalp sin unge Nabo, *Anders Lauge Rasmussen*, til at studere, og begge hans Sønner blev Gaardejere paa Hornsletegnet (Faarup ved Thorsager og Kankbølle ved Hjortshøj). De fungerede begge en Del som „kloge Mænd“.

Efter *Alstrups* Død kom 2 Dyr læger, *Poul Georg Hansen*, der et Aars Tid havde praktiseret ved Rosenholm, og *Olsen*, en Slægting af den kendte Hestehandler *Jens Olsen* i Ugelbølle. Begge vilde have Pladsen; men de rejste begge igen, da *Anders Lauge Rasmussen* Aaret efter kom tilbage fra København som Dyr læge. *Hansen* rejste til Rønde, *Olsen* til Skjæring, hvor han døde.

Dyr læge Jens Peter Lind

var født i Grenaa den 8. Juli 1808.

Han øvede sin Manddomsgerning som Dyr læge i Landsbyen Mygind pr. Randers. Han maa have haft en meget stor Praksis, idet gamle Folk fortalte, at han var eneste Dyr læge i Miles Omkreds, og en vidste at fortælle, at Dyr læge *Lind* paa et Aar havde kastreret 500 Plage. Maaske skal saadanne Tal, der maaske har gaaet fra Mund til Mund nogle Gange, ikke tages alt for bogstaveligt, men kan dog formentlig tages som Udtryk for, at han har været en meget beskæftiget Mand i sit Fag.

Ved Folketællingen i:

1840 var han ikke i Mygind.

1845 boede han i Mygind og var ugift.

1850 boede han i Leerbjerg Sogn, stadig ugift.

1855 boede han igen i Mygind, stadig ugift; men under sit Ophold i Leerbjerg havde han lært sin senere Hustru at kende, og ved Tællingen i

1860 er de gift og maa altsaa være bleven viet paa et eller andet Tidspunkt mellem 1855 og 1860.

Hans Hustru hed *Ditlevine Johanne*, født Møller, og var født i Spørring, Aarhus Amt, omkring ved Aar 1814. Hun havde været gift med Gaardmand i Leerbjerg, *Hans Hansen*, med hvem hun havde mindst 4 Børn. Hun og *Jens Peter Lind* havde derimod ingen sammen. Ved Tællingen 1870 var *Lind* Enkemand og boede stadig i Mygind, og her døde han den 7. Juli 1882, som angivet af Nyre- og Blæresten, og blev begravet paa Mygind Kirkegaard.

Han var i de sidste Leveaar meget besværet af denne Lidelse, som han selv mente, var foraarsaget af de lange Rideture i Praksis.

Hvad Dyr læge *Lind* særlig huskes for i Mygind er, at han har stiftet et efter Datidens Forhold stort Legat, som forvaltes af Sognepræsten og Sogneraadet. Legatet er paa 12000 Kr. og skal ifølge Fundatsen uddeles til ældre, værdige og trængende Piger eller Enker

hjemmehørende i Mygind Sogn. Der skal saaledes i Aar uddeles 600 Kr. til 5 enlige Kvinder i Mygind. Da hele Sognet kun tæller ca. 160 Mennesker, vil det praktisk talt sige, at alle trængende her nyder godt af den gamle Dyrlæges Legat.

Saa vidt vides har han ogsaa oprettet et Legat for sin Fødeby, Grenaa.

Der er hensat 150 Kr. til Vedligeholdelse af Dyrlæge *Linds* Gravsted. Gravstedskapitalen administreres sammen med Kirkens Midler fra Stiftsøvrigheden, og for Renterne af den Sum holder Graveren Gravstedet smukt i Stand.

Dyrlæge Anders Lauge Rasmussen

blev født i Segalt pr. Løgten d. 20. Oktober 1844, som Søn af Gdr. *Rasmus Simonsen* og Hustru *Mette*.

Med Undtagelse af et halvt Aars Ophold paa Bjørnbaks Højskole i Viby, arbejdede han ved Landbruget hjemme hos sin Fader, indtil han begyndte at læse til Dyrlæge. Han tog Eksamen i 1868 og nedsatte sig straks i sin Fødeby, hvor han praktiserede fra Faderens Gaard i ca. 6 Aar, hvorefter han købte to Jordstykker, som den i 1854 anlagte nye Aarhus—Grenaa Landevej havde afskaaret fra Faderens og en Nabos Marker, og byggede her Gaarden „Solbakken“ ved Vejen til Vosnæsgaard, som han drev sammen med Praksis til sin Død. Han havde en meget udstrakt Praksis, kom endog helt om paa Helgenæs, navnlig om Foraaret i Kastrationstiden, da han var en anerkendt dygtig Operator. Han var vittig og slagfærdig, hvorom der gaar mange Anekdoter paa Egnen. Han red altid i Praksis indtil det

sidste Aars Tid, da hans længe vaklende Helbred ikke mere lod sig stimulere. Saa gik han til Fods i Praksis, og det var paa en saadan Spadsetur, at han pludselig faldt om og døde d. 29. September 1888.

Han blev begravet paa Skjødstrup Kirkegaard.

Han var gift med *Nielsine Jørgensen*, Datter af Proprietær *Jørgen Thomsen* og Hustru *Sidsel*, Rodskovgaard, og havde fire Børn, hvoraf de to døde som smaa og de to andre i tyve Aars Alderen.

Fru *Rasmussen* fortsatte Gaardens Drift indtil 1907. Da døde hendes sidste Barn, den tyveaarige *Jørgen Lauge Rasmussen*, en ualmindelig Begravelse og afholdt af alle. Saa solgte hun Gaarden og henlevede sine sidste Aar sammen med en Søster i et Hus paa „Solbakkens“, Jord op imod Landevejen. Huset havde Dyrlæge *Rasmussen* i sin Tid bygget til sin Svigermoder, da hun blev Enke. Hun drev her en Høkerhandel, og denne fortsattes efter hendes Død af de 2 Søstre.

Fru *Rasmussen* døde d. 2. Marts 1922 og blev begravet ved sin Mands Side.

Dyrlæge *Rasmussens* Fødegaard i Segalt nedbrændte 1879 og blev derefter udflyttet, det nuværende „Kirkeholt“.

ANNEMORIAM

DANSKE DYRLÆGER DØDE I 1943.

VED DYRLÆGE C. GROVE VEJLSTRUP, HORSLUNDE.

GAI KINGO JENSEN. — Død 12. Januar, 31 Aar gammel.

1939

Kingo Jensen blev født i Østerby paa Læsø den $7\frac{1}{2}$ 1911 og var Søn af Kaptejn Konrad Poul Christian Jensen og Hustru Karen Amalie.

I Juni 1939 tog han Dyrslægeeksamen, og efter at have aftjent sin Værnepligt som Dyrslæge blev han Reservedyrslæge og gjorde Tjeneste indtil $9\frac{1}{4}$ 1940, hvorefter han var beskæftiget som Vikar i Aalestrup og derefter indtil Efteraaret 1940 som Assistent hos Overdyrlæge Ulf-Møller, Hobro. Paa dette Tidspunkt overtog han en Stilling som besætningskontrollerende Dyrslæge ved Mælkekonserveringsfabrikken i Nakskov, samtidig

med at han fungerede som Reservedyrslæge paa det derværende Slagteri og vikarierede for sine praktiserende Kolleger paa Lolland.

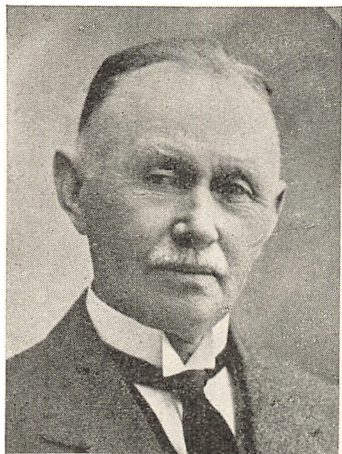
Den $4\frac{1}{4}$ 1942 blev Kingo Jensen i Aarhus gift med Bitten Else Brathlund, f. $5\frac{1}{3}$ 1912 og Datter af Kommunelærer Herman Brathlund. I Ægteskabet er der en Datter, f. $23\frac{1}{3}$ 1943.

Med en sjælden retskaffen Karakter, korrekt og bestemt paa en venlig, ja, næsten beskeden Maade lykkedes det ham i Nakskov i den vanskelige Stilling som Dyrslæge ved frivillig Mælkekontrol paa større Gaarde at vinde alles Tillid.

Den lokale Presse omtalte hans Død, og i Medlemsblad for Den danske Dyrlægeforening, 26. Aargang, Side 170 har Ove Hansen skrevet Nekrolog.

Kingo Jensen, der døde paa Rigshospitalet, ligger begravet i Hørning.

RASMUS SØRENSEN. — Død 1. Februar, 77 Aar gammel.

1929

Sørensen blev født i Tvingstrup ^{6/10} 1865 som Søn af Gaardejer Søren Christian Sørensen og Hustru Malene, f. Petersen.

Han tog Dyrlægeeksamen 1890 og var derefter i 1 Aar Assistent hos Dyrlæge Winter, Silkeborg. Fra April 1892 overtog han Dyrlæge Rasmus Hansens Praksis i Horsens. Fra August 1899 til November 1925 var han Dyrlæge ved den kommunale Mælke- og Pølsekontrol, og derefter fungerede han som besætningskontrollerende Dyrlæge. Fra 1900 var han autoriseret til at udføre Undersøgelse af Kreaturer til Eksport. Fra 1911—1936 var han tillige kontrollerende Dyrlæge ved A/S I. D. Koopmanns Svineslagteri i Horsens. Han var i et Aar Formand for den i 1899 nystiftede Horsens og Omegns Kredsdyrlægeforening.

Sørensen var to Gange gift. Første Gang med Laurine Jensine, f. Mathiasen, Datter af Gæstgiver Henrich M. Hun døde i 1929. I Ægteskabet var der 2 Sønner og 3 Døtre. I 1935 giftede han sig med Kommunalærerinde Martha Thors (tidl. Sørensen). Sine sidste Aar boede han i Kongens Lyngby.

Sørensen beskrives som en elskværdig Mand, der var stærkt interesseret i Heste. Saaledes var han i flere Aar Dommer over Heste ved Horsens Landbrugsforenings Dyrskuer og sad i en Aarrække i Bestyrelsen for Hesteavlforeningen for Horsens og Omegn, deraf som Formand 5—6 Aar. Ogsaa Hunde, og da især Schæferhunde, havde hans store Interesse. Han var saaledes Medstifter af og gennem 23 Aar Formand for Dansk Schæferhundeklub.

Sørensen ligger begravet i Horsens.

RASMUS FREDERIK KROGØE-PETERSEN. — Død 14. Februar, 70 Aar gammel.

c. 1930

Frederik Krogøe-Petersen blev født ^{10/10} 1872 som Søn af Forpagter under Gl. Estrup, Peter Petersen og Hustru Karen, Liltved, Fausing Sogn. Efter endt Præliminæreksamen blev han Dyrlæge 1897, og fra April 1898 praktiserede han i Hobro, hvor han fra 1905 tillige forestod den kommunale Kødkontrol og Kontrollen paa Hobro Eksportslagteri og fungerede som Politidylæge i Byen. Han har været Formand for Voldgiftsretten i Tvistigheder ang. Handel med Husdyr og Medlem af Hobro Sundhedskommission indtil sin Død. Han var meget interesseret i Blindesagen og Med-

lem af Bestyrelsen for Blindehjemmet i Hobro, og inden for Frimurerne i Hobro indtog han i mange Aar en høj Grad. Flere Gange var han Medlem af Bestyrelsen for Dyrlægeforeningen for Randers og Omegn, i fire Aar Formand. Paa sin 70-Aarsdag blev han udnævnt til Forningens Æresmedlem.

1904 foretog han Studierejse til Veterinærskolerne i Wien og Dresden, til det veterinærmedicinske Fakultet i Leipzig 1929, til Dresden i 1917 og 1918. 1918 tog han Veterinæreksamen i Dresden og samme Aar Doktorgrad ved Universitet i Leipzig med Disputatsen: Zur Aetiologie und Pathogenese der Gebärparese (Paresis puerperalis).

Krogøe-Petersen blev gift ^{10/8} 1901 med Hedevig Petersen, Datter af Dyrlæge Julius Petersen, Middelfart. I Ægteskabet var der 1 Datter og 1 Søn, der som medicinsk Studerende døde Aaret før den afsluttende Eksamen.

Krogøe-Petersen var en helstøbt Personlighed med et skarpt Vid og en bidende Ironi over for alt forlorent og opstyttet. Han var i Besiddelse af et sjældent Lune, livlig og fornøjelig, fuld af muntre Historier. Foruden at være en meget anset og travlt beskæftiget praktiserende Dyrlæge var han stærkt videnskabeligt interesseret, i Særdeleshed interesseret i Kælvningsfeberens Ætiologi og Patogenese. Sine Teorier herom forfægtede han med Styrke i den fulde Overbevisning, at Fremtiden vilde give ham Ret i sine Teorier.

Udover de i Den danske Dyrlægestand 1934 anførte litterære Ar-

bejder skal fra de seneste Aar nævnes Maanedsskr. Dyrlæg., Bd. 46: Den puerperale Melanuri hos Koen, og samme, Bd. 50: Om Kolik hos Hesten.

Dagspressen bragte Omtale ved hans Død, og i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 26. Aargang, Side 207, har J. H. Cleemann skrevet Nekrolog.

Krogøe-Petersen ligger begravet paa Hobro Kirkegaard.

HANS SØRENSEN BREINEGAARD. — Død 20. Februar, 72 Aar gammel.

c. 1920

Breinegaard blev født ^{30/5} 1870 paa Breinegaard, Assingløse pr. Roskilde og var Søn af Gaardejer S. Hansen og Hustru M. Hansen. Efter Assistentpladser praktiserede han fra 1895 til 1901 i Ans, Rødkjærsbro, i Egtved fra 1901 til 1913 og derefter i Kolind. I 1935 indgik han Kompagniskab med Dyr læge E. Quortrup, hvilket Samarbejde blev ophævet 1941, da Breinegaard flyttede til Gaarden Mariesminde ved Randers, hvor han flittig, som han altid har været, ikke kunde finde sig i at gaa ørkeløs omkring, hvorfor han paa ny paabegyndte Paksis. Samtidig vikarierede han for sine Nabokol-

leger, og paa en saadan Tur døde han efter en vel tilendebragt Børreposition.

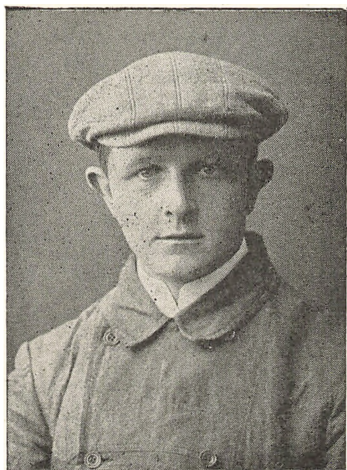
Breinegaard var jævn og fordringsløs, yderst beskeden og personlig meget nøjsom, noget religiøst præget, men overordentlig fordomsfri og tolerant over for anderledes tænkende. Som Følge af et venligt Væsen, stor Samvittighedsfuldhed i Forbindelse med Flid havde Breinegaard indtil sine seneste Aar formaaet at opretholde en meget betydelig Praksis.

Breinegaard var gift med Ellen Anine Jensen, Datter af Gaardejer Jens Jensen, der overlever ham. I Ægteskabet er der 2 Sønner og 3 Døtre.

Ved hans Død bragte Dagspressen Mindeartikel, og i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 26. Aargang, Side 208, har H. Andersen skrevet Nekrolog.

Breinegaard ligger begravet paa Kolind Kirkegaard.

ALFRED WILHELM AMELY LORENTZEN. — Død 24. Februar, 58 Aar gammel.

1911

Lorentzen var født $\frac{9}{3}$ 1884 i Fredericia som Søn af Kaptajn i Hæren N. C. A. Lorentzen og Hustru I. A. Rundin. Han tog Dyr lægeeksamen 1911 og var derefter indtil September 1912 Assistent hos Dyr læge Kragh, Nykøbing F. Fra September 1912 til Juli 1913 var han Reservedyr læge ved 1. Feltartilleriregiment, drev samtidig Praksis i København og fungerede som kontrollerende Dyr læge ved Københavns offentlige Slagtehus. Fra Juli 1913 var han Reservedyr læge ved 4. Feltartilleriregiment og praktiserede i Ringsted indtil 1916, da han overtog Dyr læge Jacobsens Praksis i

Regstrup. Her praktiserede han indtil 1940, da han bosatte sig i Charlottenlund.

Lorentzen var en meget særpræget Mand, hvis alt overskyggende Interesse var Kærlighed til Dyr. I mange Aar brugte han sine Trævere i Praksis, kun i de seneste Aar Automobil. I hans smukke Bolig, Majaslund, ved Regstrup henlevede han sit Liv tilbagetrukket fra Mennesker, omgivet af sine Heste, Hunde og Fugle.

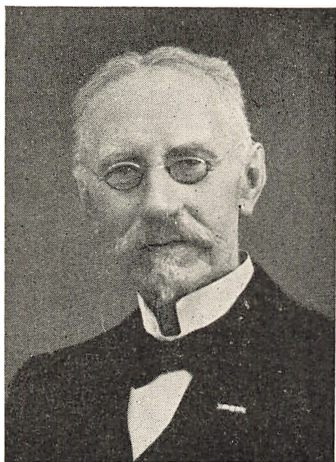
Lorentzen var højt agtet for sin Redelighed og gennemført kollegiale Handlemaade.

Lorentzen, der var ugift, ligger begravet paa Hillerød Kirkegaard.

HANS PETER MØLLER. — Død 30. Marts, 85 Aar gammel.

Møller blev født $\frac{16}{7}$ 1857 i Solbjærg Præstegaard paa Mors som Søn af Provst Hans Peter Møller og Hustru Thora Cæcilie, f. Lange.

Straks efter sin Dyr lægeeksamen i 1878 nedsatte han sig i Hove ved Viksø, men overtog allerede i Juni 1879 Broderen Henrik Thorsen Møllers Praksis i Grinderslev i Salling, hvorfra han i 1884 flyttede til Nabosognet med Bopæl i Ilbjerg. Efter 26 Aars Gerning her i en omfattende Praksis, som han maatte drive med Assistenthjælp, overtog han i 1910 Dyr læge Wissings Praksis i Kalundborg. I 1940 — efter 62 Aars Dyr lægevirksomhed — opgav Møller at deltage i Prak-

c. 1940

sis, som han siden 1918 havde drevet i Kompagniskab med sin Søster- og Svigersøn, Dyrslæge J. P. Møller-Hansen.

1905 foretog Møller en Studierejse til Stockholm og Flyinge Hingstedepot (omtalt i Maanedsskr. Dyrslæg., Bd. 18, Side 129). Om sine Erfaringer som Fødsels-hjælper og om nogle af ham nykonstruerede Embryotomiinstrumenter har han meddelt i en af Jubilæumsfondet i 1907 prisbelønnet Afhandling: Lidt om Embryotomi, hvilken Afhandling er offentliggjort i Maanedsskr. Dyrslæg., 19. Bd. Saa sent som i 1938 har Møller i Maanedsskr. Dyrslæg. (Bd. 50, Side 55: En

Modifikation af Dyrslæge Thygesens Embryotom) beskæftiget sig med Fødselsinstrumentariet.

Møller var i nogle Aar Formand for Viborg Amts Dyrslægeforening, og siden 1918 var han Censor ved Eksamen i Fødselshjælp ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Den ¹⁸/₅ 1931 udnævntes han til Ridder af Dannebrog.

Møller blev gift ¹⁶/₇ 1886 med Conradine Elisabeth, f. Nannestad. I Ægteskabet var der 3 Sønner og 1 Datter. Fru Møller døde i 1917.

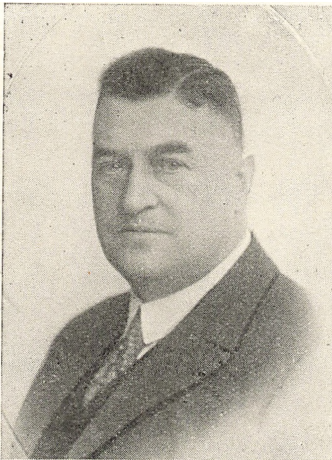
Møller var et saare elskeligt Menneske, en dygtig, klog, pligtfuld og i sin Gerning stærkt interesseret Dyrslæge, der især var kendt viden om for sin mesterlige Evne som Fødselshjælper. Den Undervisning i Fødselshjælp, der i Aarene efter Aarhundredskiftet blev doceret for de vordende Dyrslæger, hvilede for en ikke ringe Del paa Møllers Iagttagelser og Erfaringer.

I Medlemsblad for Den danske Dyrslægeforening, 26. Aargang, Side 302, har E. Langhorn skrevet Nekrolog, og Dagspressen, der tidligere havde hyldet ham, bragte Mindeartikler.

Møller ligger begravet i Kalundborg.

NIELS CHRISTIAN NØRKLIT JENSEN. — Død 21. April, 68 Aar gammel.

Nørklit Jensen blev født i Holstebro ²⁵/₇ 1874 som Søn af Hotel-ejer J. Finderup Jensen og Hustru Kristine, født Simonsen. Efter Dyrslægeeksamen i 1896 vikarierede han i Skjern, Præstø og Ørting

c. 1933

og nedsatte sig 1. December samme Aar i Holstebro, hvor han oparbejdede en meget stor Praksis, som han fra 1916 og i over 20 Aar drev i Kompagniskab med Dyr læge O. J. Smedegaard Olesen og derefter med E. Laigaard.

Nørklit Jensen var i 2 Perioder — fra 1918 til 1925 og fra 1934 til sin Død — Formand for Ringkøbing Amts Dyr lægeforening. I Aarene 1927—1933 var han Medlem af Den danske Dyr lægeforenings Bestyrelse. 24 Gange har han saaledes deltaget i Repræsentantskabsmøderne. Desuden var Nørklit Jensen Medlem af Udvalget til Dannelse af den jyske Fæl-

lestakst og senere i Bestyrelsen for „De jyske Dyr lægeforeningers økonomiske Repræsentantskab“ fra dets Stiftelse 1922 til 1928. Ved sin Død havde han i over 10 Aar været Medlem af Bestyrelsen for Dyr lægernes Understøttelsesforening. Fra 1929 til 1939 var han Formand for Voldgiftsretten i Tvistigheder ang. Handel med Husdyr og efter den nye Voldgiftslovs Ikraftstræden 1939 fra dette Tidspunkt Amtets Raadgiver i Appelsager ved Voldgiftsretten. 1923 indtraadte Nørklit Jensen i Repræsentantskabet for A/S Holstebro Bank, blev Formand for samme 1929, og fra 1936 var han Medlem af Bestyrelsen.

Nørklit Jensen blev gift $25/3$ 1901 med Anna Nielsen, Datter af Gaardejer M. Nielsen. I Ægteskabet er der 2 Sønner og 2 Døtre.

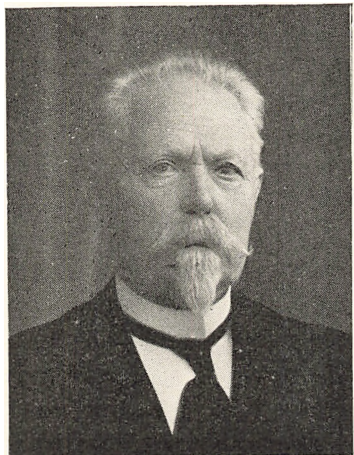
Med sin store faglige Viden, sit praktiske Tag paa Dyr lægegerningen, et vindende Væsen og et lunt Humør skabte han sig en stor Vennekare, ikke mindst inden for sine Kollegers Kreds, der til enhver Tid kunde hente sig gode Raad, baade faglige og menneskelige, hos ham.

I Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 26. Aargang, Side 318, har Johs. Smedegaard Olesen skrevet Nekrolog, og Dagspressen, der tidligere havde hyldet Nørklit Jensen, bragte Mindeartikler.

Nørklit Jensen ligger begravet paa Holstebro Kirkegaard.

OLE HANSEN ANDERSEN. — Død 25. April 1943, 76 Aar gammel.

Andersen blev født $14/8$ 1866 paa Staurby Skovgaard ved Middelfart og var Søn af Gaardfæster Anders Hansen Olsen og Hustru Abalone, f. Olsen.

1933

Sin Dyr lægeeksamen tog han i 1900, 34 Aar gammel, idet han, inden han begyndte at læse, havde bestyret Fædrenegaarden for sin Moder, der tidligt blev Enke.

Efter korte Vikariater i Horsens og Ullerslev praktiserede han i Valby, København, 1900—1902, derefter en kort Tid i Fredericia, og fra 1902 i Baaring, pr. Asperup. 1933 afstod han sin Praksis, men beholdt den kommunale Kødkontrol i nogle Aar, indtil svigtende Helbred tvang ham til helt at lægge op.

Andersen blev gift ^{30/1} 1901 i København med Mette Kirstine Elise Ditlevsen,

Datter af Gaardejer Ditlev Sørensen, Fjellerad pr. Vaarst. Fru Andersen døde i 1932. Ægteskabet var barnløst.

Med sin smukke, solide og grundfæstede Skikkelse indgød Andersen uvilkaarligt Tillid, og hans jævne, vennesæle Sind, forenet med et stilfærdigt Lune, gjorde ham til en velset Gæst, hvor han kom. Endnu paa sine ældre Dage foretrak han at cykle i Praksis. Han var en fremragende Havemand, stærkt interesseret i Frugtavl, og hans 1 Td. Land store Have optog det meste af hans Fritid. Over sin Slægt har han udarbejdet en Slægtsbog.

1917—1921 var Andersen Medlem af Asperup-Roerslev Sogneraad, og i en Aarrække var han Formand for den lokale Sønderjysk Forening.

Pressen bragte ved hans Død en Mindeartikel.

Andersen ligger begravet paa Asperup Kirkegaard.

JACOB NISSEN. — Død 1. Maj, 69 Aar gammel.

Jacob Nissen blev født ^{27/11} 1873 i Vamdrup som Søn af Købmand Andreas Nissen og Hustru Ane Kirstine Nielsen Juhl, Anst.

I 1895 tog han Dyr lægeeksamen og nedsatte sig derefter i Ødis syd for Kolding, hvor han praktiserede til 1901, da han flyttede til Kolding, hvor han dels praktiserede, dels i 1902—10 assisterede ved Kontrollen paa Kolding offentlige Slagtehus og Andelssvineslagteri.

1942

1925 flyttede han til Slagelse, hvor han assisterede ved Kontrollen paa Andelssvineslagteriet.

²⁰/₁₁ 1896 blev han gift med Elna Agnes Helga, Datter af Restauratør Jens Christian Christensen. I Ægteskabet er der 7 Børn.

Nissen omtales som en elskværdig Mand med en behagelig og loyal Optræden, præget af Taktfuldhed og Intel ligens. Han var et enestaaende Selskabsmenneske.

Nissen ligger begravet paa Frederiks-
sund Kirkegaard.

JENS BENT HANSEN JENSEN. — Død 28. Juni, 58 Aar gammel.

1938

Bent Jensen fødtes paa Liljehøjgaard paa Gadstrup Mark ved Nørre Aaby 30. Maj 1885 som Søn af Gdr. Peder Hansen Jensen og Hustru Hanne Kirstine, f. Christensen.

Indtil han begyndte at læse til Præliminæreksamen, var han ved Landbruget.

Efter at have taget Dyr lægeeksamen 1913 var han Vikar forskellige Steder i Sommeren 1913. Fra November samme Aar til Januar 1914 var han Assistent hos Dyr læge Andersen, Rudkøbing. Herefter overtog han Dyr læge Suurballes Praksis i Holse, hvor han boede, indtil han i April 1915 flyttede til Brenderup

St. Her virkede Bent Jensen til sin Død.

Bent Jensen blev gift ³⁰/₅ 1917 med Ellen Kirstine Marie Simonsen, Datter af Propr. H. B. Simonsen og Hustru, Marie, Ringstedgaard, Asperup. Hun døde ⁷/₃ 1922 ved deres førstefødtes Fødsel. Bent Jensen blev gift igen ¹⁵/₁₂ 1923 med Sygeplejerske Gerda Neihardt, Datter af Sagfører Chr. Neidhard og Hustru, Marie, Frederikssund. Fire Maaneder efter at have født en Dreng døde hun ¹⁹/₁ 1925.

Trods store personlige Sorger bevarede Bent Jensen dog sit gode

Humør og en Vitalitet, der var ham særegen. Han oparbejdede i Brenderup en meget stor Praksis, som han trods Sygdom, der i de sidste Aar gjorde ham næsten uarbejdsdygtig, bevarede saa at sige til sin Død. Han var i Besiddelse af praktisk Kunnen og en teknisk Færdighed, som sammen med den for ham egne Maade at omgaas og behandle sine Klienter paa, gjorde ham meget populær og afholdt blandt sit Klientel og sine Kolleger. Han var et udpræget Ordensmenneske.

Bent Jensen var ikke en Mand, der interesserede sig for offentlige Hverv, men han kunde i Kraft af sin Stilling ikke undgaa dem. Han var Medlem af Brenderup Sogneraad fra 1929 til 1933 og var i mange Aar Medlem af Sundhedskommissionen i Brenderup. En Periode var han Medlem af Bestyrelsen for Fyns Stifts Dyr lægeforening og i Bestyrelsen for „Odense Privatbank“. Ved Oprettelsen af Kødkontrollen i Brenderup Kommune 1925 blev han kontrollerende Dyr læge der, og fra 1938 tillige i Asperup — Roerslev og Ore Kommuner.

J. A. Bruun har skrevet Nekrolog i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 26. Aargang, Side 471, ligesom Dagspressen bragte Nekrologer ved hans Død.

Hans Urne er nedsat paa Brenderup Kirkegaard.

Meddelt af Dyr læge Knud Poulsen.

JES THAYSEN PETERSEN. — Død 2. Juli, 82 Aar gammel.

c. 1930

Thaysen Petersen blev født $16/12$ 1860 i Stubbæk ved Aabenraa som Søn af Gaardejer L. Petersen og Hustru M. M.

Dyr lægeeksamen tog han i 1886, hvorefter han i nogle Maaneder vikarierede i Ganløse, og i November 1886 paabegyndte han Praksis i Smørum-Ovre, hvor han siden har været. Han var Medlem af Ledøje og Smørum Sogneraad 1899 til 1908, Medlem af Forretningsudvalget i Gl. Roskilde Amts Skytteforening 1899 til 1922, Medlem af Bestyrelsen for Nationalforeningen for Tuberkulosens Bekæmpelse i Københavns Amt, Formand for Voldgiftsmændene i Københavns Amts søndre Birk fra 1907, Formand i Menighedsrådet i Ledøje-Smørum

fra 1916, flere Aar Dommer for lette Hingste ved Dyrskuerne i Københavns Amt, Næstformand i Venstres Vælgerforening for Roskilde Kredsen fra 1907 og Medlem af Hovedbestyrelsen i Københavns Amts Plejeforening.

Stærkt interesseret i sit Fag blev han naturligt Medlem af Københavns Amts Dyrlægforening ved dennes Stiftelse i 1897, sad i flere Aar i Bestyrelsen, og to Gange var han Formand. Han var en af Medstifterne af Dyrlægkredsforeningen i Nordsjælland, og ved Foreningens 50-Aarsdag den 27. Juni 1937 blev han udnævnt til Æresmedlem af Foreningen.

Thaysen Petersen var æret og afholdt af alle paa sin Egn som det hjælpsomme og hjertevarme Menneske og den dygtige og indsigtfulde Dyrlæge, han var. Thaysen Petersen brugte mest Apostlenes Heste og medførte i Praksis en lille Haandtaske. Skulde der kastres, kunde man endog se ham transportere Kastetøjet hængende over Skuldrene. Thaysen Petersen var en god dansk Mand, stærkt interesseret i det sønderjyske Spørgsmaal og i Skyttesagen; og for hans utrættelige Virke paa dette Felt blev han belønnet med Ridderkorset.

Ved flere Festligheder for ham har Egnens Beboere vist ham sin Taknemmelighed; selv paa hans 80-Aars Dag hyldede de ham ved en af fhv. Statsminister Madsen-Mygdal holdt smuk Takketale. Paa denne Dag forærede Dyr læger ham, hvis Syn var meget svækket, et Radioapparat, der med hans stærke Interesse i alt var ham til megen Glæde.

Ved hans Død bragte Dagspressen, der tidligere havde hyldet ham, Mindeartikler.

Thaysen Petersen, der var ugift, ligger begravet paa Smørum Kirkegaard.

OLAF GUDFRED MEYER. — Død 26. August, 82 Aar gammel.

Dyr læge Meyer blev født paa Christianshavn ^{27/5} 1861 som Søn af Urtekræmmer Mathias Meyer, Kbh., og Hustru Christofine, f. Kjelden.

Præliminæreksamen Marts 1876. Indskrevet ved Veterinærhøjskolen ^{2/10} 1877. Dyr lægeeksamen 1882.

En Tid vikarieret i Faaborg (Dyr læge Madsen). Derefter nedsat i København i en kortere Periode, men brød op og nedsatte sig i Lime (Mørke), hvor han praktiserede vistnok 2—3 Aar.

Tog derefter atter til Kbh. og praktiserede der (Vesterbro) saa at sige til sin Død. Ogsaa inden for Traverbanen havde Meyer Klientel,

1931

ligesom han i 40 Aar var Cirkusdyrlæge, og endelig var han i en Aarrække knyttet til Kbh.s offentlige Slagtehus som time-lønnet Dyrlæge.

Som ung Dyrlæge opholdt Meyer sig i Canada og England, vistnok et Aars Tid. I 1890 var han i 3 Maaneder konstitueret som Assistent ved Højskolens ambulatoriske Klinik (Prof. G. Sand).

Dyrlæge Meyer omtales noget forskelligt af de Kolleger, der har kendt ham; men han har utvivlsomt været i Besiddelse af en vis Charme og Dygtighed, der i Forbindelse med Iver og en dristig Reklame sikrede ham en betydelig

Praksis. — Han levede, kan man vistnok sige, et stærkt bevæget Liv og ligesom noget udenfor sine Kollegers Kreds.

„Politiken“ bragte i „Dag til Dag“ den $\frac{2}{9}$ 1943 følgende Mindeord:

En kendt Skikkelse paa Vesterbro den gamle Dyrlæge O. G. Meyer er gaaet bort. Hans Storhedstid faldt omkring Aarhundredeskiftet, da han foruden sin store Privatpraksis var Cirkusdyrlæge hos de store Beriderdirektører, som dengang gav Forestilling i Jernbanegade. Den venuesæle og afholdte Dyrlæge var dengang en af Forgrundsfigurerne i Københavnerlivet. Han blev 82 Aar gammel.

(I Berl. Tidende den $\frac{2}{9}$ 1943 en kort Notits).

Dyrlæge Meyer var to Gange gift.

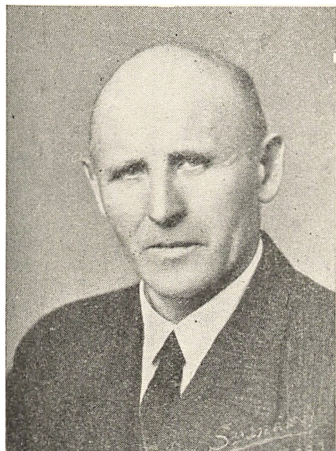
1. Den $\frac{24}{2}$ 1882 blev han viet til Elisabet v. Spreckelsen, f. $\frac{15}{11}$ 1862, Datter af afd. Apotheker Alfred v. S., Kbh. I Ægteskabet, der blev opløst, var der tre Sønner. — Elisabet M. døde $\frac{2}{5}$ 1939.
2. $\frac{12}{4}$ 1927 giftede Dyrlæge Meyer sig atter: med Fru Ane Marie Hansen, f. Jensen, født i Tved (Mols) den $\frac{10}{8}$ 1878. Ægteskabet var barnløst. Fru Ane Marie M. lever endnu (Novbr. 44).

Dyrlæge Meyers Urne findes nedsat i Bispebjerg Krematoriums Fællesgrav.

For en væsentlig Del baseret paa Oplysninger — ofte samstemmende — modtaget fra den nærmeste Familie; de er kun undtagelsesvis verificerede).

Meddelt af Dr. Axel Thomsen,

JACOB ALBERT ANDERSEN. — Død 30. September, 63 Aar gammel.

c. 1940

Andersen var født $10/7$ 1880 i Vejlbj ved Aarhus og var Søn af Gaardejer Jens Andersen og Hustru G. Ovesdatter. Han tog Dyr lægeeksamen 1901 og var derefter Assistent bl. a. hos Roed-Müller, Randers, Winter, Silkeborg, Poulsen, Ringsted, og Møller, Rye. 1903—1904 praktiserede han i Hørning og i 1904 overtog han Broderen Peter Nielsen Andersens Praksis i Skanderborg. Allerede i 1905 blev han kontrollerende Dyr læge ved Skanderborg Andelssvineslagteri, og i 1925 blev han ansat som kontrollerende Dyr læge ved den kommunale Kød-kontrol og som Politidyr læge. Samme

Aar afstod han sin Praksis. Andersen var i mange Aar Medlem af og Formand for Voldgiftsretten ang. Tvistigheder i Handel med Husdyr. Han var Medstifter af og til sin Død Formand for Skanderborg Sportsfiskerforening og i en Aarrække tillige Formand for den lokale Turistforening.

Andersen blev $14/1$ 1905 gift med Karna Charlotte Margrethe Enna, Datter af Grosserer Andreas Enna, København. Af Ægteskabets 10 Børn døde de 5 som smaa, medens 1 Søn og 4 Døtre overlever Andersen.

Foruden i sin Gerning som Dyr læge, som Andersen varetog med Dygtighed, Flid og Paapasselighed, var han stærkt interesseret i Sportsfiskeri og selv en ivrig og dygtig Lystfisker. Han var en munter og fornøjelig Fortæller, og som Foredragsholder stærkt benyttet rundt om i Sportsfiskerforeningerne.

I Maanedsskrift for Dyr læger (Bd. 30 og 31) har Andersen meddelt om Hæmaturi og om Kælvningsfeberens Dødelighed. I Medlemsbladet har Andersen beskæftiget sig med forskellige organisatoriske Spørgsmaal.

Dagspressen bragte Mindeartikler ved hans Død, og i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 26. Aargang, Side 632, har J. H. Simonsen skrevet Nekrolog.

Andersen ligger begravet paa Skanderborg Kirkegaard.

BERNHARD ELIAS ALLIVERTI. — Død 1. November, 58 Aar gammel.

c. 1934

Alliverti blev født i Odense $\frac{22}{9}$ 1885 som Søn af Dyrlæge Bernhard Antony Alliverti og Hustru Elisabeth Seine Hermann.

1908 tog han Dyrlægeeksamen og var derefter indtil Efteraaret samme Aar Assistent hos Ulf-Møller, Hobro, 1908--1910 var han i Kolding Assistent ved Slagteriet og det offentlige Slagtehus. 1910 - 1912 assisterede han ved Kontrollen paa Holbæk Amts Andelssvineslagteri. Fra 1912 praktiserede han i Odense, samtidig med at han assisterede ved A/S Odense off. Slagtehus og Eksportslagteri, hvor han i 1916 blev Reservedyrlæge.

Alliverti blev gift $\frac{19}{12}$ 1914 med Helga Margrethe Asmussen, Datter af Proprietær Chr. Asmussen, Gedemarksgaarden. I Ægteskabet er der 3 Døtre.

Alliverti omtales som en sirlig, pligtopfyldende Dyrlæge, der var meget afholdt af sit Klientel, der fra Faderens Tid laa ret afgrænset paa den ene Side af Odense.

I Medlemsblad for Den danske Dyrlægeforening, 40. Aargang, Side 373 og i Maanedsskrift for Dyrlæger, 51. Bd., Side 642, har Alliverti skrevet om Distomatose hos Ungkvæg.

Alliverti's Urne er hensat paa Odense Kirkegaard.

LORENTZ JACOB JACOBSEN. — Død 16. November, 56 Aar gammel.

Lorentz Jacobsen var født i Ganløse $\frac{13}{8}$ 1887 og Søn af Dyrlæge Peter Christian Jacobsen og Hustru E. S. M. Lorentzen.

Efter endt Dyrlægeeksamen i 1909 indgik Jacobsen Kompagniskab med sin Fader i Taarbæk, og efter dennes Død i 1921 videreførte Lorentz Jacobsen Praksis og fungerede som Konsulent for Foreningen til den ædle Hesteavl's Fremme og Dyrlæge ved Galopbanen. Gennem mange Aar var han Foreningens Tillidsmand ved Indkøb af Fuldblodsheste paa de store engelske og irske Fuldblodsauktioner. I 20 Aar virkede han som timelønnet Dyrlæge ved Københavns Torve- og Slagtehallen.

1939

Jacobsen blev gift $19/12$ 1911 med Jenny Olga Nielsen, Datter af Restauratør Godtfred Nielsen og Hustru Ingeborg. I Ægteskabet er der en Datter og 2 Sønner, hvoraf den ene, Dyrlæge Christian Jacob Jacobsen, fortsætter Faderens Gerning.

Lorentz Jacobsen var en særpræget, munter, stor og kraftig Mand og havde sine Meningers Mod. Bag hans buldrende Tale, der kunde være stærk, naar nogen efter hans Mening havde forset sig, mærkede man et velmenende, følsomt og muntert Sind, hvor drastisk hans Udtryksform end kunde være.

Pressen, der tidligere havde bragt Omtaler af Dyrlægen, skrev Mindeartikler ved hans Død, og i Medlemsblad for Den danske Dyrlægeforening, 26. Aargang, Side 717, har Emil Følger skrevet Nekrolog.

Jacobsen ligger begravet paa Taarbæk Kirkegaard.

JENS MARIUS ALFRED KNUDSEN. — Død 9. November, 66 Aar gammel.

c. 1935

Knudsen blev født den $2/6$ 1877 i Tinning ved Hinnerup som Søn af Lærer Jens Knudsen og Hustru Ane, født Christensen.

Knudsen tog Dyrlægeeksamen 1904, hvorefter han praktiserede forskellige Steder indtil 1914, da han blev ansat som Assistent ved Roskilde Andelssvineslagteri. I 1926 blev han Overdyrlæge ved A/S Bylderup-Bov og Omegns Exportslagteri.

Knudsen var gift 2 Gange. Første Gang ($3/7$ 1924) med Dorothea Augusta Jessen, født i Nørre Smedeby, Bov Sogn, og død $22/8$ 1927, og anden Gang $17/12$

1932 med Christine Carstensen, der overlever ham. Begge Ægteskaber var barnløse.

Knudsen omtales som en meget beskeden og rolig Mand, der sluttede sig til Indremissionen.

Han ligger begravet paa Burkal Kirkegaard.

HANS PETER GRØNLUND. — Død 20. November, 64 Aar gammel.

1942

Grønlund blev født ^{10/11} 1879 i Indslev paa Fyn som Søn af Murermester Jens Peter Grønlund og Hustru Kirsten, født Andersen.

1902 tog Grønlund Dyr lægeeksamen og var derefter indtil 1903 Assistent hos Lensveterinæren i Karlskrona. Fra 1903 til 1909 praktiserede han i Rønde, hvorefter han købte Hovedgaarden Eriksborg ved Randers, som han drev ved Inspektør, medens han selv drev Praksis fra Gaarden. Fra 1913 praktiserede han i Stoholm og udførte der samtidig Eksportslagterikontrol. Fra 1917 til 1920 praktiserede han i Hornum. 1921 flyttede han

til Hadsten, hvor han dels drev Praksis, dels assisterede ved Kødkontrollen, og fra 1925, fra hvilket Tidspunkt han ophørte med at praktisere, blev han Overdyrlæge ved Hadsten Andelssvineslagteri, hvor han var indtil 1935, da han blev ansat ved Randers Andelssvineslagteri.

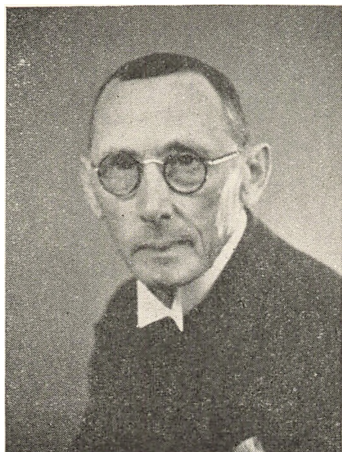
1913 foretog Grønlund en Studierejse til Tyskland, Frankrig, Belgien og England.

I Maanedsskrift for Dyr læger og i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening har Grønlund skrevet flere mindre Meddelelser, saaledes bl. a. om Slinger hos Plagge og puerperal Eklampsi hos Svin og om tilfældige patologiske Fund hos Slagtedyr. I Medlemsbladet har Grønlund gentagne Gange paa impulsiv Maade givet Udtryk for sin Misbilligelse af den Maade, hvorpaa Den danske Dyr lægeforening ledes, Forhold, der ikke netop gav noget umiddelbart sympatisk Indtryk af Grønlund, hvilket han vist næppe heller ønskede at fremkalde. Han befandt sig tilsyneladende bedst i Oppositionen. Som kontrollerende Dyr læge var der noget rosværdigt og efterfølgelsesværdigt i hans Bestræbelser for at hævde Overdyrlægestillingens absolutte Uafhængighed af Slagteriets Ledelse.

Grønlund blev gift ^{29/10} 1926 med Kirsten Fæster, Datter af Trikotagehandler Martin Fæster, Hobro.

Dagspressen omtalte hans Død. — Grønlunds Urne er nedsat paa Hobro Kirkegaard.

NIELS PETER LORENTSEN. — Død 27. Novbr., 65 Aar gammel.

1940

Niels Lorentsen blev født $15\frac{1}{2}$ 1878 paa Lundsgaard, Tiset ved Gram, som Søn af Gaardejer Morten Jensen Lorentsen og Hustru Marie Petrine, født Schack.

Lorentsen tog Dyr lægeeksamen 1904, og efter Assistenttid hos Dyr læge Th. Sørensen, Hillerød (1904—1905) og ved Esbjerg Svineslagteri (til 1906) nedsatte han sig i August 1906 i Gram. 1908 overtog han Dyr læge Ross' Praksis i Vamdrup og samtidig Stillingen som Kødkontrollør. Fra 1915 virkede han tillige her som Grænsedyrlæge. 1920 fungerede han som Grænsedyrlæge i Padborg, indtil han i November samme Aar

overtog Kredsdyrlæge Hansens Praksis i Sønderborg; samtidig konstitueredes han som Kredsdyrlæge for Sønderborg Amt, hvilken Stilling han beklædte til dens Ophævelse i Januar 1921. Fra November 1921 varetog han den kommunale Kødkontrol i Sønderborg Kommune og i Aarene 1922—1926 tillige Kontrollen paa Sønderborg Svineslagteri. 1923 afstod han sin Praksis, og i 1935 udnævntes han til Stadsdyrlæge.

Lorentsen blev gift 1908 med Emma Anna Jürgensen, Datter af Formanden for Haandværkskammeret i Flensborg J. Jürgensen. I Ægteskabet er der en Søn.

Lorentsen var stærkt interesseret i sit Fag og sin Gerning, meget samvittighedsfuld og pligtopfyldende. Skønt plaget af Sygdom gennem mange Aar ofrede han sig fuldt og helt for sin Gerning, nøje følgende de for hans Tilsyn gældende Bestemmelser. Ved Dyr lægemøder savnedes han kun sjældent, og han var stærkt interesseret i Standens Ve og Vel, ligesom han var en god dansk Sønderjyde.

Dagspressen bragte Omtale ved Lorentsens Død, og i Medlemsblad for Den danske Dyr lægeforening, 27. Aarg., Side 39, har K. Wildenhoff Rasmussen skrevet Nekrolog.

Lorentsen ligger begravet i Sønderborg.

AARSBERETNING

Paa Grund af svigtende Helbred har Stadsdyrlæge *Mørch-Sørensen* maattet nedlægge Hvervet som Formand og er samtidig udtraadt af Styrelsen. Dansk veterinærhistorisk Samfund er *Mørch-Sørensen* megen Tak skyldig for hans gode og energiske Arbejde.

Indtil ordinær Generalforsamling kan afholdes, fungerer Philip Hansen som Formand og Grove Vejlstруп som Sekretær og Kasserer.

Takket være det sædvanlige Tilskud fra Den danske Dyr lægeforening kan Aarbogen, trods de stigende Udgifter, atter i Aar udsendes uden nogen Kontingentforhøjelse, men paa Grund af Papirrationering fremtræder den i Aar i noget formindsket Omfang.

Medlemstallet er 502.

J. Philip Hansen *C. Grove Vejlstруп*

INDHOLD

	Side
<i>O. Hollnagel-Jensen og Erik Andreassen:</i> Om Ludvig Jacobson og et glemt haandskrift om det Jacobske Organ	5
<i>Kristen Boers:</i> Vegetius. Et Blad af Dyrlægekunstens Historie	26
<i>C. C. Matthiessen:</i> Højre eller venstre — Hankøn eller Hunkøn	37
<i>J. Philip Hansen:</i> Træk af den veterinære Aareladnings Historie	41
<i>C. Jensen:</i> Dyrlægeslægten Tobiassen	75
<i>H. Andersen:</i> Ældre Dyr læger paa Hornsletegnen . .	83
<i>C. Grove Vejlstруп:</i> In Memoriam	89

Rettelse:

Aarvog 1943, Side 114: Dyr læge Lars Andersens Dødsaar er angivet som 1906, rettes til 1908.

A/S CARL FR. MORTENSENS FORLAG
KØBENHAVN V.